

42810

12

ARNOŠT HELLO

P. RENAN // NĚ-
MECKO A ATHE-
ISMUS DEVATE-
NÁCTÉHO STO-
LETÍ

LÉTA PÁNĚ 1908.

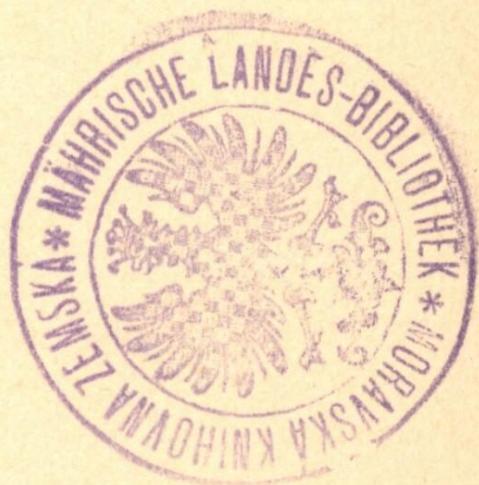
P. RENAN, NĚMECKO A ATHE-
ISMUS DEVATENÁCTÉHO
STOLETÍ.

1. vydání 1890
českým vydavatelstvem
V. Š. a synové

—THEATRUM MUSICO-MACHINICUM
LIBERUS DEARIAE MACHINICAE
SLOVETIA

KNIHU TUTO PŘELOŽIL JOSEF FLORIAN / A DAV JI
U FR. TRNKY V TŘEBÍČI VYTISKNOUTI / VYDÁVÁ JI
NÁKLADEM VLASTNÍM / VE STARÉ ŘÍŠI NA MORAVĚ.

ĀRNOŠT HELLO

P. RENAN // NĚ-
MECKO A ATHE-
ISMUS DEVATE-
NÁCTÉHO STO-
LETÍ

LÉTA PÁNĚ 1908.

OMNIA IN IPSO CONSTANT

agricultura resumit. Invenimus igitur hinc modum levigandi
litterarum: interponamus inter duas litteras unam et
ad eam levigemus. Quia littera levigata est, non
poterit nisi levigata esse. Tunc littera nostra levigata
est. Procedamus ad alteram litteram. Interponamus
inter duas litteras unam et levigemus. Quia littera
levigata est, non poterit nisi levigata esse. Tunc
littera nostra levigata est. Procedamus ad alteram
litteram. Interponamus inter duas litteras unam
et levigemus. Quia littera levigata est, non
poterit nisi levigata esse. Tunc littera nostra
levigata est.

OUVOD

THATANOS BOYI MI ALMAO

Omnia in ipso constant.
(Sv. Pavel.)

Nauka, proti níž chci bojovati, k nám přistupuje ve jménu čtyř mocností: náboženství, společnosti, vědy a umění.

Chci vám ji ukázati tváří v tvář. Značí toto čtveré: negaci náboženství, negaci společnosti, negaci vědy a negaci umění — jinými slovy atheismus a barbarství.

Chci toto tvrzení, jež pojato má býti doslovně, učiniti evidentním.

Knihu rozdělím ve dvě části. První věnuji atheismu francouzskému, druhou německému, z něhož se francouzský vyvinul.

OUVOD

Prostudujeme atheismus francouzský v nejslavějším jeho představiteli M. Renanovi. Uznáváme jeho velkolepý talent; budeme ho obdivovati, ale nedáme se jím omámiti. Budeme se mít na pozoru před teplým kouzlem slova lidského, jež vzepřelo se slovu věčnému, místo co by mu mělo sloužit. Podáme tomu vznešenému zbloudilci bratrskou ruku; nabídnete mu ve svých řadách místo, jehož zasluhuje. Vždyť budeme psáti pro něho, ne proti němu; ony čtyři negace však na něm i na všem tom, co vrhl do světa, dokážeme přece.

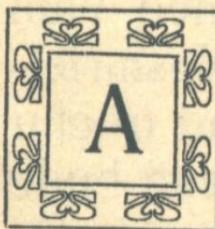

ČÁST PRVNÍ

CASTRANI

I

NEGACE NÁBOŽENSTVÍ

theistou možno býti dvěma způsoby:

Možno říci: Nevěřím; Boha není. Možno říci, jako p. Renan: Věřím v Boha a klaním se mu; *ale on neexistuje*.

První je nevěrec, upírač Boha; druhý je diletant. Slyšte jen slova Renanova.

„Kdyby se mne někdo — s hlediska podstaty — ptal: Je tedy Bůh nebo ho není? — odpověděl bych mu: Bůh právě jest — a vše ostatní se zdá býti. Neboť i předpokládaje, že by pro nás filosofy

některé jiné jméno bylo vhodnější — a kdyby i abstraktnosti tyto nevyjadřovaly dosti jasně reelní existence — bylo by velikou chybou zacpávati si tak všecky ty poetické prameny minulosti a řečí svou oddalovati od sebe lidi prosté, kteří tak dobře svým způsobem ctí Boha.

Bylo by to úplným převrácením řeči, kdybychom vypudití z ní chtěli slovo Bůh, slovo, jež jest v držení všech respektů lidstva, jež pro lidstvo má tolik předpisů a jež vykořistěno bylo vší krásnou poesií. Přikažte lidu žít aspiracemi pravdy, krásna a mravnosti — slova ta nebudou pro něj mít smyslu. Přikažte však nilovati Boha a neurážeti ho — a hned vám porozumí. Bůh, Prozřetelnost, Nesmrtnost, toť slova stará a dobrá, snad trochu těžkopádná, jež filosofie vysvětlovati bude vždy přesněji — ale nikdy jich s úspěchem nenahradí jinými. V té neb v oné formě bude Bůh vždycky souhrnem našich potřeb nadsmyslných, bude vždy kategorií ideálu, t. j. formou, v níž ideál pojímáme — jako prostor a čas jsou kategorií hmoty. Jinými slovy: člověk postaven jsa před krásno, dobro nebo pravdu, opouští sebe sama, a ovanut teplem nebeským, pokoří svou ubohou osobnost,

povznáší se a zaniká v nic. Což je to jiného, než klaněti se?"

Uvedl jsem slova ta, abych hned z počátku se dostal k základu otázky. Renan obláčí atheismus, poněvač stvůra ta, jsouc obnažena, je hrozná. Já však chci ten šat s ní strhnouti, poněvač se potom objeví v pravé podobě. Chci ukázati, že rozum jest právě tak jako víra napadán a ohrožován. Armáda nicoty se vydala dobyt světa, svrhnout člověka i Boha. Boha chce nepřítel svrhnout negaci, jedinou svoji zbraní; bezmocnou a přece tak drahou. Člověka chce svrhnout zvrácením základních pravidel rozumu a myšlení.

Bůh, toť Bytost. A poněvač podstatnou podmínkou Bytosti absolutní je osobnost, tedy připouštěti onu Bytosť a upíratí jí osobnost je tolik, jako říci: Bytosť neexistuje. A neexistuje-li ona Bytosť, potom i ostatní bytosti jsou nemožny a nicota nutna. Bůh Renanův, Bůh abstraktní není Bytostí onou, poněvač idea Bytosti absolutní nutně obsahuje i život, osobu, vědomí. Kdyby tedy Bůh byl jen Bohem takovým — Bytosti by nebylo. Pravda, blasfemie tato, obsahující úplnou negaci ideje, obsahuje i úplnou negaci slova — a jazyk lidský před ní prchá. Aby se

o Bytosti mohlo mluvit, třeba, aby Bytost ta byla. Člověk nemůže popírat Bytost, aniž by ji jedním dechem spolu nepřiznával, poněvač klad její obsahuje již její jméno, jež nutno pronést, nežli je popřeš.

„Boha není“ značí: Není Bytost; nebo: Bytost nemá existence; čili: Ten, kterýž jest, neexistuje.

Chcete-li tedy skutečně popírat Boha, hleďte se uchýliti ve svět nějaký, kde obejdete se v mluvě beze slova: býti.

Mluvíte o někom „jenž by zaujal stanovisko podstaty“. Jak chcete však, aby někdo nezaujal stanovisko podstaty?

To jméno Boha, to staré, dobré, trochu těžkopádné slovo nezasluhuje-liž, abychom se optali, značí-li Vám Bytí neb nicotu?

Předpokládám, že p. Renanovi ani nenapadne viděti v mých slovech narážku osobní, aniž cos podobného. V těchto výsích se osobnosti rozplývají před tváří principů. Vyslechne mne svobodomyslně a chladně.

„Pokořit se, opustit sama sebe, není-liž to klaněti se?“

Ale dlužno klaněti se *někomu*. Komu se klaní Renan? Abstraktnímu ideálu. Kdo mohl jakživ klaněti se někomu, co nežije?

Utvářeje svého Boha, zapomněl jste na něco: že Bůh je nutně essencielním životem.

A přece přemožen svou přirozeností, silou samé věci, padáte na kolena, poněvadž člověk nemůže jinak. Vaše slovo nemohlo se vyhnouti nevyhnutelnému: *Bytí*: vaše duše nemohla se vyhnouti nevyhnutelnému: *milování*. Jste ten, jenž není, jenž potřebuje (*ego, egeo*). Proto se klaníte. Ale čemu? Řeknu vám to. Nicotě. Bůh bez života je pouhé nic. Vaším závažím je láska, a vaše láska vás strhuje do všech vašich negací. Kritika ve vašich rukou je modlou, kdežto by měla býti jen zbraní. Nehledá, aby našla, nýbrž jen aby hledala. Neboť jakmile by jednou našla, musela by se klaněti něčemu jinému, nežli sobě samé; ale ona hledá, jen aby hledala: a tak klaněti se bude jen sobě a její hledání nebude mít konce. Renan praví: Kdyby pravda ptala se kritiky: Jaké odměny si žádáš? kritika by odvětila: Ničeho jiného, než vědomí, že jsem tě hledala. Toť její officiální odpověď. Ale odpověď správná by byla: *Nic jiného, než sebe samu*; do tebe mi nic není. Mně jedná se jen o to,

KAPITOLA PRVNÍ

oslaviti sebe. Usiluji, abys se ani nezjevila — ty bys mne zničila.

A tak triumfujíc, kritika láká všecko, šířic kolem sebe prázdnotu. Chce vládnouti v ssutinách světa, ne aby stvořila nový, ale aby mohla říci: Já zničila starý. Tato královna prázdnотy má i své okamžiky entusiasmу, před nimiž se člověk otřásá. Je to rozběh v náruč smrti. Záliba zničení přechází u ní až v závrať — a myslím, že jsem dobře vystihnul, řeknu-li: nicota je jejím ideálem.

Toť zvláštní vášeň, že? Vášeň mající za předmět Nic. Existuje-li tato vášeň v lidstvu? Má nějaký smysl? Má nějaké jméno? Může-li nicota něco inspirovati? Nikoliv. Ale hle, toť ono tajemství: láska k nicotě je nenávistí k Bytosti.

Ale Bytost je pravdou, je krásou: Toť ono zbožňované centrum, k němuž bytosti se obracejí a k tomuto jejich vzletu jim Plato dává křídla. Jak jen možno nenáviděti Bytost?

Pozorujte jen: bytosti milují Bytost, dokud souhlasí s jejími zákony; neboť Bytost je nutně absolutní svrchovaností. Ale jakmile se jim zachce postavitи suverenitu v sobě, jakmile pohyb třínutí k Bytosti změní v pohyb rotace kol sebe

samých — činí se bohy a nenávidějí Boha pravého, jenž je tísní.

Paprsek, který chce se učiniti středem, nenávidí střed, jenž však středem přes všecko zůstává. A z nenávisti střed popírá. Popírati Boha není doktrinou: jest zakuklenou nenávistí, a Písmo Svaté neumístňuje atheismus v rozumu nýbrž v srdci: DIXIT INSIPIENS IN CORDE SUO: NON EST DEUS.

Ale když se nenávisť zahalila v negaci, není ještě se svou prací hotova. Začne negaci zahalovati zdáním respektu. Retorika se zmocní celé té choulostivé věci a zuřivý atheist počne vám hladkými slovy vyprávěti o své úctě ke všem *náboženstvím*.

Tento plurál je perfidií. Náboženství je jediné a absolutní. Jenom tak se může nazývat náboženstvím. Náboženstva, jež nejsou katolicismem, jsou zkažením náboženství. Ale jestli, pomíjeje mlčením náboženství pravé, mluvím o náboženstvech, tedy vsechna náboženstva sdružuju a představuju jako různé formy téhož poblouznění.

Chápu úplně, že člověk, nenávidějící náboženství, miluje náboženstva. Náboženství je ustavoveno Bohem. Nesmíme

tedy na ně sahati. Ale náboženstva? Pýcha je miluje, poněvadž cítí, že tu člověk pod záminkou úcty k Bohu zbožňuje sebe; neboť náboženstva ta jsou dílem lidským, *autorem náboženství jediného však nutně je Bůh.* Pravé uctívání Boha uznává, že Bůh jest Bytostí a člověk sám o sobě ničím. Falešné však hledí dokázati, že člověk je bytostí a Bůh ničím. Jakými výrazy obaluje svou myšlenku? Různými — dle způsobilosti spisovatelů.

Kdyby byl Bůh ničím, byl by člověk něčím neskonale větším; a tak atheismus zbožňuje člověka, jenž je mu nejvyšším zjevem bytí. Potlačeno-li nebe, uplatňuje se země. Jenom že pýcha dosud nemohla této své domněnce přizpůsobit svět. Chrabřeji mluví než jedná. Není tak mocnou, jako subtilní. Provolavši totiž člověka za Boha, nedovedla dosud Boha tohoto učiniti nesmrtelným a nezrani-telným.

Náboženstva, jsouce falešná, jsou dílem člověka, jenž je vytváří a zas ničí dle okamžitých choutek. Člověk nenávidí náboženství jen proto, že je nedotknutelným; poroučí člověku, vládne nad ním. Nedá se šlapat. Náboženstva však jsou

úslužná, poddajná a dají se zpracovati. A člověk tak činí dle libosti. Odtud sympathie atheistů ke všem heresím. Racionalismus si počíná jako starý Řím. Přijímá ve svém Pantheonu ochotně bohy nové, kteří si žádají práva občanského, *vedle jiných*. Odmitá jen Boha pravého, který je nutně jediný, výlučný a neměnitelný. Kde není možno měnit, vzpíná se pýcha, poněvadž se hrozí všeho, co nepochází od člověka. V hlubině jeho je Bůh skryt a zjeven zároveň. Jen slepý toho nevidí. Náboženství jest místem setkání a splynutí mysteria a světla. Jako sloup, který vedl Israelské pouští, jest náboženství na jedné straně světlým a na druhé temným, a člověk, jenž je pozoruje, nemůže říci: Toť dílo mé.

Je-li Bůh ničím, nemá ani slova. Ježíš Kristus nemá důvodу bytí. Ježíš Kristus! toť základ, toť kořen, toť srdce celé té otázky. Ježíš Kristus! k němu směruje láska i nenávist. Naše doba, jež proniká až k srdci věcí, proniká rovnou cestou i k Ježíši Kristu, buď aby ho zbožňovala nebo křížovala; ví dobře, že v jeho osobě zasahuje Boha v srdce. Nejvyšší bytost z r. 1793 pýcha nepronásleduje nenávistí. Robespierre se dobře snášel s Bohem

Lutherovým a Kalvínovým. Cítil v něm kousek člověka. Ale Bůh nenáviděný, Bůh pronásledovaný, Bůh proklínáný — toť Bůh živý, ten, kterýž jest, jak kdysi řekl Mojžíšovi. Velký přítel a velký nepřítel, toť Slovo, před nímž lidé, spatřivše je v těle, dali přednost Barrabáši; hle, toť předmět zášti, tlumené neb zjevné, poněvadž je to Bytost, jež žila dřív než vy jste byli a než Abraham byl, která byla IN PRINCIPIO, na počátku a před vším počátkem, jenž byl v Otci a vraceje se k Otci, mluvil: CLARIFICA ME TU, PATER, APUD TEMETIPSUM CLARITATE QUAM HABUI, PRIUSQUAM MUNDUS ESSET, APUD TE!... Toť váš nesmírný nepřítel! Byl světlem dřív než byl svět.

Bůh jako i člověk má své slovo intimní. Jeho slovo intimní jest mysticism. Každá bytost intelligentní se sděluje; ale jsou různé způsoby, různé stupně sdělení. Čím kdo je vyšší, tím jest i hlubší. A čím kdo hlubší, tím hlubší i jeho tajemství.

Člověk všední hází slovy hazardně, jakoby cítil jejich bezcennost, člověk hluboký jimi šetří, protože je cení. Podává je jen duši, uzpůsobené k přijetí. Aby

k někomu mluvil, je třeba, aby posluchač byl přítelem a aby přítel ten mlčel, čekal a žádal.

Srdce hluboké se nepřelévá do plýtkého. Jsme-li poctěni přátelstvím člověka velkého, cítíme aspoň instiktivně jeho slávu rozzařovati se kol sebe, kdykoliv dosáhli jsme cti, že vyrvali jsme důvěrné slovo tomu, jehož slovo veřejné osvěcuje svět.

Pravdy tyto nás ani nepřekvapují, obrácíme-li je na sebe.

A jedná-li se o Boha, o jeho slovo veřejné a intimní — jsme překvapeni a náchylni k pochybnostem. Proč? Proto, že skutečně věříme ve svůj život a svoji svobodu — ale pochybujeme o životě a svobodě Boží; že se cítíme pány svých slov a skutků; že se cítíme svobodnými ve své volbě. Ale sofistika, jejíž snahou jest zničit Boha, nás nabádá považovati ho, jakoby nebyl, ačkoli zdánlivě říká, že jest. Chtěla by sice, aby byl, ale nechce, aby se projevoval činností; chtěla by mu ponechat nebe, kdyby on jí přenechal zemi. Dovoluje mu, aspoň někdy, existovati, jenom když se toho nezneužívá vůči nám. Odhodlala by se již přijati Boha cele abstraktního, Boha ve

všech příhodách lhostejného, Boha, jenž k ničemu svých tvorů nezavazuje, Boha odsouzeného kýmsi k jakési bezmoci; připustila by takovou Bytost nekonečnou — jenom aby Bytost ta byla ničím.

Rousseau, onen representant prostřednosti, žije u nás, k hanbě naší doby dosud. Není řídkým zjevem viděti jak poslední, nešfastné děti jeho opakují jeho ledové lekce. Ale jako Rousseauovi nepohodlnými byli svatí — tak nepohodlnými jsou i Renanovi — poněvač svatí jsou živými důkazy živého Boha, poněvač historie jejich je zároveň historií vnějšího života Boha, jenž v nich přebývá. Učitele Krista někteří ještě trpí, zavírajíce násilně oči před božstvím jeho učení. Chtěli by tak ještě obdivovati ho jako člověka, (neboť to by bylo obdivovati lidstvo, jehož jsou částí) — jen aby ho nemusili ctiti jako Boha.

Kristus divotvorce jiní však nahání strach, poněvač v zázraku se zjevuje Bůh ve své činnosti; projevuje se všemohoucnost — a lidstvo zde již nemůže na sebe vztahovati vítězství.

Odkliďte z evangelií zázraky — a všichni padneme Kristu k nohám, pravil Rousseau. Nikdy se zázraku nestalo tam, kde by

mohl býti zjištěn a zkoumán, praví Renan. Ti dva duchové se stýkají ve společné hrůze před nadpřirozeným a ve společném zbožnění kritiky, která nadpřirozené chce vyhladit.

Renan jest v 19. stol. tím, čím byli Voltaire a Rousseau v 18. Poměr je týž. Vyniká nad ně jako naše doba nad dobu jejich; ale tito tři lidé činí vlastně jedno. Krista, jakožto osobu žijící, Krista v jeho činnosti nad námi, Krista i jeho svaté všichni tři odklízejí, poněvač ve velkolepých zjevech jeho života se Bůh ukazuje až příliš a nedopouští na sebe zapomenouti.

Článek, jež Renan věnoval životu svatých, jest mistrovským dílem zručnosti. Žručněji nemožno si tropiti z někoho smích. Současné lidstvo, jež nesnese velké lásky, nesneslo by snad ani velké nenávisti; jeho chladnosti je třeba nenávisti umírněné.

Fakta, jež jsou základem mystiky křesťanské, mohou býti napadena dvěma způsoby. Mohla by upírána býti jednotlivě, jedno po druhém, jménem historické kritiky; mohou i býti popřena najednou, rozhodně a bezvýjimečně, ve jménu onoho tvrzení, jež se pokládá za filosofické: „Zákony přírodní jsou nezměnitelný; usta-

noveny jednou Bohem, nebo lépe svou vlastní silou — nemohou býti nikým změněny“. Kdyby sofistika tato chtěla začítí prvou diskussí, diskussí o případech jednotlivých, museli bychom jí předložiti tajemná fakta, zaručená s hlediska historie právě tak jako události nejméně upírané. Otázali bychom se jí, proč přijímá jedny a zavrhuje druhé, když přece obojí ve jménu historie ukazují na stejné důvody věrohodnosti.

Ale sofistika uchýlila by se hned od otázky prve ke druhé, k té, kterou ona vždy klade, nebo správněji vždy zodpovídá, aniž byla položena. Odpověděla by mně: Odmítám fakta nadpřirozená, zázraky a extase, poněvač jsou nemožnými; věrohodnost, již mi tu představujete, je proti mému rozumu. Snad by dokonce dodala: Bůh sám přece ty zákony dal (Bůh jejich neosobní — Bůh, jehož není!) Proč by je nyní rušil? Nač by měnil své rozhodnutí?

Hle — atheismus se skrývá za jakousi mlžinu úcty.

Existuje-li Bůh, odpověděl bych, tedy stvořil svět a dal mu zákony. A poněvadž existuje, jednal tak s intelligencí a svobodou — a je-li tomu tak, proč by Bůh,

který přece není schopen nějakého umění, byl ztratil svá práva? Mohl-li stvořiti, proč by nemohl se stvořením svým volně nakládati? Proč by mu, jsouc jeho dílem, mělo být lhostejným nebo cizím? Bůh byl; tedy jest dosud; kdyby ho nebylo, nebylo by ho ani bývalo; a stvořil-li, tedy i spravuje, nebo jinak řečeno: pokračuje ve tvoření. Myslil, mluvil, chtěl něco; to něco myslí, mluví, chce i dál. Proč by to nemohl svým časem chtít i jinak? Tyto zákony, na něž se ve svém vzdoru opíráte, jako kdyby byly dílem vaším, on ustanovil svobodně, jako hračkou své všemoci. Proč by je nemohl svobodně suspendovat? Jakou vědeckou cenu má tedy ona negace: zákon přirodní nemůže býti nikdy zvrácen? Negace úplně nedokázaná, která sama jsouc založena na ničem, obrací se proti Bohu, rozumu i historii — aby vše napadala, vše zničila?

Ano, to vše platí o Bohu, jenž existuje; ten ovšem i jedná. Ale mluví-li sofistika o Bohu, tedy mluví o Bohu neosobním, o Bohu, jehož není. Odtud mezi námi nedorozumění. My o svém a ona o svém — a protože ten její neexistuje — tak ovšem i nejedná.

Kdokoliv Boha ohraničuje, ten ho popírá; tedy i vy ho popíráte. A přece co chvíle pronášíte jeho jméno; pronášíte tedy jméno, jež u vás nic neznačí.

Mluvíte o pravdě. Pravíte, že ji hledáte. Ano, pravda je Bůh, je bytí. Ale není-li tohoto bytí, není pravdy: hledáte tedy něco, čeho není.

Dříve než se kdo pustí do diskusse vlastností neb mocností, připisovaných svatým, nutno věděti, co svatý je. Renan jím vyčítá, že jsou hrozní, *absolutní* (jako by jím nebyl Bůh!) *mstiví*. Vzhledem k tomuto tvrzení snad by několik příkladů nebylo zbytečno. Ale Renan tak nečiní. Zdá se, že tito světci, chtějíce býti mstiteli, činili svět nešťastným; neboť při sv. Vincenci z Pauly, jenž neznal jiné theologie než lásky, volá Renan: „Kéž by Bůh dal ke štěstí lidstva, aby všichni světci byli podobni tomuto!“

Dobrácký a nevědomý (jak si představuje) sv. Vincenc ho potěšuje při pohledu na jiné svaté, fanatiky, jichž by se bál. Takovou povšechnou představu si činí o světcích. Jiní vidí v nich zas pověrečné a idiotní mnichy. Jak třeba si představovati světce?

Třeba v něm viděti člověka zbožněného. Stvoření je postaveno na nakloněné ploše. Každý tvor se snaží stoupat. Postaven na kterémkoli stupni na žebříku bytostí, hledí postoupit na stupeň vyšší. Toť zákon; je v světě přirozeném i nadpřirozeném: nikdo nenalezne života vyššího, než když opustí nižší. Ten třeba obětovat. Věci neživotné tak činí, aniž by to pozorovaly. Bytosti živé tak činí, cítí, ale nechápou; člověk činí, pozoruje i chápe. Obyčejně ti, kteří mluví o oběti, vidí v ní smrt. Čím jest ve skutečnosti? Její formou symbolickou je kříž. Kříž je utvářen dvěma břevny, stýkajícími se v pravém úhlu; svislým a vodorovným. Svislé je dřevem života, vodorovné smrti. Na kříži a při oběti se život a smrt kříží pravým úhlem. Nastává tu smrt, poněvač oběť vyžaduje opuštění života nižšího. Ale smrt je jen prostředkem, ne cílem; ona jen připravuje: život staví korunu a ukončuje. Kdo prošel smrtí jakožto zasvěcením, jest obětí přeměněn ve formu života vyššího.

Ti, kteří oběti neprošli a jen zdola ji pozorují, nevidí než smrt. Kdož prošli a pozorují s výšky, rozpoznávají v ní oslavěný život. Kteří právě procházejí, cítí náraz dvou mocností.

✓ Světec je ten, kdo prošel poslední obětí. Život božský v něm absorboval, sežehnul život lidský. Není-li život morální právě jako fysický spalováním? Světec je ten, kdo již neexistuje. Žije v něm Bůh. Co vás tedy přivádí v úžas při zázraku neb extasi? Bůh zaujal místo člověka; toť vše. Všeobecný zákon vzestupu se uplatnil ve formě nejvyšší. Překážka činnosti božské je ve vůli bytosti, na níž se činnost ta vykonává a která svou svobodnou vůli odporuje. Činnost Boží nad věcí neživou je tedy suverení a absolutní. Nic nezabrání slunci vycházet a zapadat, poněvač v činnosti této jedná sám Bůh a nežádá spolučinnosti naší. Ale aby mohl působit v člověku, žádá Bůh i jeho přispění. Řekne-li člověk: *Nikoliv* — Bůh respektuje jeho odepření. Řekne-li člověk: *Ano* — proč zabraňujete Bohu, obléci, objati, ověnčiti, obklíčiti toho, jenž spočinul v jeho klíně, v jeho středu? Vlil-li Bůh v člověka zbožněného svého ducha, ducha síly, ducha, jenž divy tvoří, proč by mu měl odpírat divy samé? Proč by výsledek měl býti podivnější než sama příčina? Změnili-li jste život svůj za život Boha, jenž jest jakousi permanentní, insensibilní extasí, proč byste mu zabraňovali,

by vás navštívil zase jakousi extasí accidentelní a sensibilní? Působí-li ve vás duch Boží účinkem vnitřním, proč by nesměl působiti občas účinkem zevnějším? >

Každodenně jest před našima očima život nižší absorbován životem vyšším, aniž vám napadá se divit. Rostlina požívá půdu, zvíře rostlinu; člověk požívá zvíře; tělo zvířecí přechází v tělo lidské: to je nám úplně jednoduchým. Chceme dokonce, aby tak bylo, jenom když Bůh zůstane stranou. Ale on stranou nezůstává! Miluje příliš vše, co stvořil, než aby to mohl od sebe vzdalovat. Vykoupením se zařadil v solidaritu univerzální. Stvořil, aby měl příležitost k zásluze, pravil kterýsi světec. Místo aby obdivovali tento výlev lásky, jsou jím lidé přivedeni z míry. Vzpírají se, hledí se přesvědčit, že rozum jím přikazuje revoltu. Proč jen podřizují se všem těm ostatním mysteriím, kde Bůh nejeví se tak význačně? Myslím, že jsem již rozřešení podal, když jsem mluvil o nenávisti, jež nicota vzbouřená pojala k Bytosti a zvlášť k nadpřirozeným projevům Bytosti.

Nuže, zopakujme si vše stručně.

Poněvač Bůh jest, jest osobním. Stvořil-li svět, tedy tvoří dosud. Chtěl-li ho, tedy ho chce dosud, a vesmír trvá jen mocí jeho neustávajícího slova. Stvořil-li Bůh, tedy měl k tomu moc. Měl-li ji tehdy, má ji dosud. Svobodně ustanovil zákony světa; může je tedy i svobodně přerušiti. A on je přerušíje způsobem hodným své velikosti, když dává se tomu, jenž sám se dal jemu, když navštěvuje smyslově ty, kdož bez účastě smyslů tráví svůj život v jeho lůně, a vkládá se do jejich úkonů zevnějších a náhodných, jak oni vložili ho do svého života vnitřního a trvalého.

Metafysicky je to možno.

Historicky je tomu tak.

Negace historická je nemožna. Také se do ní nikdo nepouští, jen se každý omezuje na opakování fráse: Toho fakta není; neboť není možným. A tak jsme zas u negace metafysické, o které jsme dokázali, jak je bezdůvodna a irrationelní.

Má-li Renan pro svaté jen tuto nenávisť (již zajímavovo studovati) nenávisť uhlazenou, ale hlubokou a rozmyslnou, tedy je to proto, že v nich poznává onoho, jenž v nich skutečně také přebývá, svého nepřítele hlavního a osobního, jenž

spojuje, ale také rozděluje, IN QUO OMNIA CONSTANT. Kristus ukazuje na jejich patřičném místě Boha i člověka, nekonečno i konečno. Jest světlo — a světlo vylučuje zmatek. Sofistika tedy hledí vyhledat význam slova a s ním i rozdílnost. Rozdílnost božských osob, rozdílnost konečného a nekonečného, všechny ty precisní pravdy, zabezpečované pravdou slova, mají před ní zmizet. Ona ráda všechny věci obestírá jakýmsi neurčitým respektem, jenž chtěje se vztahovati ku všemu, nevztahuje se k ničemu, a vylučuje víru, která je něčím určitým. Sofistika mluví o sjednocení, ale odmítá Ducha sv., který je sjednocením substanciálním. Mluví o nekonečnu, ale chce nekonečnost, která by sídlila ve stvoření, nebo dokonce sama v sobě: neboť ona jest východiskem i cílem své vlastní adorace.

Eklekticismus, s nímž bojuji, hlásá tedy skutečně základní, kořennou, naprostou negaci náboženství.

Přikročme k negaci druhé.

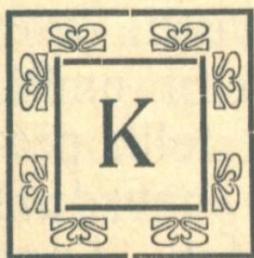

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100
101
102
103
104
105
106
107
108
109
110
111
112
113
114
115
116
117
118
119
120
121
122
123
124
125
126
127
128
129
130
131
132
133
134
135
136
137
138
139
140
141
142
143
144
145
146
147
148
149
150
151
152
153
154
155
156
157
158
159
160
161
162
163
164
165
166
167
168
169
170
171
172
173
174
175
176
177
178
179
180
181
182
183
184
185
186
187
188
189
190
191
192
193
194
195
196
197
198
199
200
201
202
203
204
205
206
207
208
209
210
211
212
213
214
215
216
217
218
219
220
221
222
223
224
225
226
227
228
229
230
231
232
233
234
235
236
237
238
239
240
241
242
243
244
245
246
247
248
249
250
251
252
253
254
255
256
257
258
259
260
261
262
263
264
265
266
267
268
269
270
271
272
273
274
275
276
277
278
279
280
281
282
283
284
285
286
287
288
289
290
291
292
293
294
295
296
297
298
299
300
301
302
303
304
305
306
307
308
309
310
311
312
313
314
315
316
317
318
319
320
321
322
323
324
325
326
327
328
329
330
331
332
333
334
335
336
337
338
339
340
341
342
343
344
345
346
347
348
349
350
351
352
353
354
355
356
357
358
359
360
361
362
363
364
365
366
367
368
369
370
371
372
373
374
375
376
377
378
379
380
381
382
383
384
385
386
387
388
389
390
391
392
393
394
395
396
397
398
399
400
401
402
403
404
405
406
407
408
409
410
411
412
413
414
415
416
417
418
419
420
421
422
423
424
425
426
427
428
429
430
431
432
433
434
435
436
437
438
439
440
441
442
443
444
445
446
447
448
449
450
451
452
453
454
455
456
457
458
459
460
461
462
463
464
465
466
467
468
469
470
471
472
473
474
475
476
477
478
479
480
481
482
483
484
485
486
487
488
489
490
491
492
493
494
495
496
497
498
499
500
501
502
503
504
505
506
507
508
509
510
511
512
513
514
515
516
517
518
519
520
521
522
523
524
525
526
527
528
529
530
531
532
533
534
535
536
537
538
539
540
541
542
543
544
545
546
547
548
549
550
551
552
553
554
555
556
557
558
559
550
551
552
553
554
555
556
557
558
559
560
561
562
563
564
565
566
567
568
569
570
571
572
573
574
575
576
577
578
579
580
581
582
583
584
585
586
587
588
589
580
581
582
583
584
585
586
587
588
589
590
591
592
593
594
595
596
597
598
599
590
591
592
593
594
595
596
597
598
599
600
601
602
603
604
605
606
607
608
609
610
611
612
613
614
615
616
617
618
619
620
621
622
623
624
625
626
627
628
629
630
631
632
633
634
635
636
637
638
639
640
641
642
643
644
645
646
647
648
649
650
651
652
653
654
655
656
657
658
659
660
661
662
663
664
665
666
667
668
669
660
661
662
663
664
665
666
667
668
669
670
671
672
673
674
675
676
677
678
679
680
681
682
683
684
685
686
687
688
689
690
691
692
693
694
695
696
697
698
699
690
691
692
693
694
695
696
697
698
699
700
701
702
703
704
705
706
707
708
709
710
711
712
713
714
715
716
717
718
719
720
721
722
723
724
725
726
727
728
729
720
721
722
723
724
725
726
727
728
729
730
731
732
733
734
735
736
737
738
739
730
731
732
733
734
735
736
737
738
739
740
741
742
743
744
745
746
747
748
749
740
741
742
743
744
745
746
747
748
749
750
751
752
753
754
755
756
757
758
759
760
761
762
763
764
765
766
767
768
769
760
761
762
763
764
765
766
767
768
769
770
771
772
773
774
775
776
777
778
779
780
781
782
783
784
785
786
787
788
789
790
791
792
793
794
795
796
797
798
799
790
791
792
793
794
795
796
797
798
799
800
801
802
803
804
805
806
807
808
809
810
811
812
813
814
815
816
817
818
819
820
821
822
823
824
825
826
827
828
829
820
821
822
823
824
825
826
827
828
829
830
831
832
833
834
835
836
837
838
839
830
831
832
833
834
835
836
837
838
839
840
841
842
843
844
845
846
847
848
849
840
841
842
843
844
845
846
847
848
849
850
851
852
853
854
855
856
857
858
859
860
861
862
863
864
865
866
867
868
869
860
861
862
863
864
865
866
867
868
869
870
871
872
873
874
875
876
877
878
879
880
881
882
883
884
885
886
887
888
889
880
881
882
883
884
885
886
887
888
889
890
891
892
893
894
895
896
897
898
899
890
891
892
893
894
895
896
897
898
899
900
901
902
903
904
905
906
907
908
909
910
911
912
913
914
915
916
917
918
919
920
921
922
923
924
925
926
927
928
929
920
921
922
923
924
925
926
927
928
929
930
931
932
933
934
935
936
937
938
939
930
931
932
933
934
935
936
937
938
939
940
941
942
943
944
945
946
947
948
949
940
941
942
943
944
945
946
947
948
949
950
951
952
953
954
955
956
957
958
959
960
961
962
963
964
965
966
967
968
969
960
961
962
963
964
965
966
967
968
969
970
971
972
973
974
975
976
977
978
979
980
981
982
983
984
985
986
987
988
989
980
981
982
983
984
985
986
987
988
989
990
991
992
993
994
995
996
997
998
999
990
991
992
993
994
995
996
997
998
999
1000

II

NEGACE SPOLEČNOSTI

Karakteristickým rysem křesťanství jest hluboká znalost lidského srdce. Ono, jež jest tak silno, zná všechny naše slabosti: ono je předvídalо. Odhalte některému světci bídu svou až na dно, nenaplníte ho nikdy podivem. Pokojný jako bytost, v níž žije Bůh, pochopí vaše zmítnání, vás, jenž nejste než člověkem, a lék, jejž vám předepíše, bude vždy na dosah vašich slabých paží: nebude na vás žadati nemožného. Odkryli jste mu propast své nicoty. Vyvážil ji. Zaručil se za ni svou hloubkou.

Odkryjte ji teď sofistovi (nepravím filosofovi): místo aby patřil na její dno, začne argumentovati zevně. Bude se přidržovati obecných pojmu. Jeho mravní naučení nedá se upotřebiti. Jestli vám odporučí něco k užívání, tu nedá se léku toho přijati. V žádném případě nedostanete z něho slovo opravdové, živoucí, praktické. Jeho inteligence bude snad poměrná s vaší inteligencí: vaše duše zůstanou hluboce cizí.

Vskutku, vlastní povaha sofistiky spočívá v hluboké neznalosti lidského srdce. Dovede analysovati s nepopěrným důvtipem úkony rozumu a chápavosti. Život jí vykluzuje z rukou: člověk jí uniká. Snad tato příroda tak složitá, tolik přetížená mnohonásobnými prvky, nevzdává se leda naprosté jednoduchosti. Snad tato duše, labyrinthicky zamotaná, zatemněná, chce, by se stala čitelnou, být pozorována a rozrešena okem prostým. Nechť tomu jakkoliv, sofistika neuvědomí si, že neznajíc člověka, popírá společnost.

Jestli co zřejmo jest v mravním a fysickém řádu, v dějinách a ve vědomí člověka, tu jistě radikální nemožnost, jíž zakouší každý živok a každý jedinec, že nemůže trvati vlastními silami a živiti se

vlastní podstatou. Vše, co žije, krmí, vyživuje se. Každá bytost stvořená tráví a tyje pod trestem smrti z bytosti ne své, a cizí tělo ztravujíc, přejímá je ve své. Zákon těles jest také zákonem duší. Viditelné vyživování jest obrazem vyživování neviditelného. Člověk, protože jest duch a tělo, potřebuje chleba: potřebuje Idei. Idea jest stravou duše jako chléb jest pokrmem těla.

Zničte žeň. Že země vám odepře náhle svůj drahotný plod; království smrti nastane. Chápete to, myslím? Kterak tedy záhodno vám dokazovati, že zavřete lidstvu, a mnohem absolutněji, prameny života, jestli mu vyrvete onen druhý chléb? Neboť vyrvete mu týmž rázem pravdu přirozenou a pravdu nadpřirozenou; vyrvete mu Boha.

Vyrvete mu život a pravíte mu: Žij!

Bojím se pochopiti vás. Uznáváte nutnost potravy pro vše, co věčně existuje. Neupíráte pokrmu tělesům, protože věříte v tělesa. Ponecháváte cosi inteli-gencím, cvičení v prázdnou, by povětří rozrážely, protože nepopíráte je docela. Upíráte potravu duším, protože nevěříte v duše. Mluvíte o nich, vím to. Avšak mluvíte o nich, jako mluvíte o Bohu.

Sofistika má odpověď zcela pohotově, avšak tak špatnou a tak všední jako snadnou.

„Přenecháme lidu náboženství, a sami pro sebe uchováme kritiku.“

Význačnou známkou u p. Renana jestř naprostá nepřítomnost ducha proselytistického. „Tento svět, praví, jest tak zajímavým divadlem v té způsobě, v jaké jest, že kritika, i kdyby to bylo v její moci, neměla by snad odvahy k tomu, by jej změnila.“

Tím způsobem kritika nerada by dopřála pravdě místa většího, tolik jest zábavno viděti, když zaujímá místo tak malé! Kritika nerada by vyléčila nemocné nebo osvítila slepé, neboť nemocní a slepi jsou věru zajímaví tak, jak jsou.

Avšak, proč tedy vlastně pracujete? Kdybyste řekli pravdu, vydáváte se v nebezpečí, že zjinačíte tento stav věcí, tak hezounký, že netřeba jej zlepšovati. Ostatně p. Renan žene ještě dále upřímnost svých vyznání:

„Navykli jsme si představovati si jakožto jednu z vlastností francouzského ducha tu neúprosnost logiky, následkem níž theorie nezůstává u nás nikdy ve stavu

spekulace, nýbrž dychtí velmi po tom, by se hbitě přeložila ve skutky. Jest to bezpochyby jeden z rysů francouzského ducha; avšak pokud na mne jest, váhání velice, bych v tom viděl hned vlastnost. Není větší překážky v svobodě myšlení. V Německu naopak myšlenka rodí se neurážlivá, bez zájmu k věcím tohoto světa... Nežádá si než království vzduchu: ponechává se jí. Jestli vaše theorie jsou pravdivy, řekne se mi, musejí býti na tolik dobré, by se jich dalo upotřebiti v životě. Ano, kdyby lidstvo bylo toho hodno a schopno. Theorie je vždy ideálem. Čas k uskutečňování nastane v den, kdy nebude ve světě hlupáků ani zlých.“

Tím způsobem, pokud budou na světě hlupáci a zlí, těm, kteří nebudou ani zlí ani hloupí, bude nicméně dovoleno jednat tak, jakoby byli zlí i hloupí. Jste počestný, jste rozumný, znáte pravdu, milujete ji; mohli byste jí sloužiti, avšak pravíte: K čemu by to bylo? Jsou ještě zlí a hloupí na světě, tedy je nápodobujme.

Jsou však také lháři; v tom případě nejste zavázáni k upřímnosti a poctivosti. Ba, jsou zloději a vražedníci; tudíž, atd., atd.

Jest pravda, což ostatně sám p. Renan prohlašuje, že kritika nesmí couvati z bázně, že zviklá křesťanství, a blahopřeje prvním křesťanům, že necouvli ze strachu, že rozvrátí pohanství.

Tyto dva způsoby nazíráni usmíří se vespolek, jak budou moci.

Třeba-li přichytiti se první nauky, té, jež zakazuje proselytismus, odpovím vám: Budou vaši čtenáři žádati vás o dovolení, by vám směli věřiti? Píšete, aby se vám nevěřilo; vystavujete theorie, o nichž soudíte, že jsou nebezpečny a ubezpečujete se myslénkou, že nebudou přijímány.

Avšak což, jestli náhodou budou přisvojeny?

Ah! jestli budou přijímány, stanete se s námi obětí své neopatrnosti! Nebude již kdy litovati a želeti. Paříž, Francie a svět nechť zapíší si do svých zřícenin pravdu, již ohlašuju, dříve než zvon odzvoní vesměrné agonii: *Lid jest vážný a opravdový, i když sofisti nejsou vážni a opravdovi.*

Vtipný, duchaplný člověk zasedne ke stolu. Sepíše několik frásí, s nimiž jest spokojen. Jsou pěkně sestaveny, dodělají se úspěchu. V těchto větách popírá při-

jemným způsobem rozdíl dobrého a zlého. Uráží rozum i svědomí. Svět jest lehkověrný: duchaplný onen člověk to věděl. Kniha putuje svou cestou. Pobavila zprvu lidi literární; byla psána jedině za tím účelem. Avšak jednoho dne lid ji otevře, lid, jenž na všem běže účastenství, a jenž přijímá vše vážně. Váš hlas dále dolehne, než jak jste si pomyslil: přichází k lidu, přes vaši vůli. Poslouchá vás, a snad vám uvěří, neboť jeho vášně mu k tomu radí. Jste pak ztracen, a uznáte příliš pozdě, co vám ohlašuju předem, opíraje se o historii ideí a o historii činů. *Lid jest vážný a opravdový, i když nejsou sofisti vážni a opravdovi.*

Obhajujete před ním зло na stránce, již chci tuto opsati:

„Krásný jako všichni tvorové ušlechtilí, mnohem nešťastnější než zlý, Satan p. Scheffera značí poslední úsilí v umění, by se přetrhlo s dualismem, a by se přisoudil zlu týž pramen, z něhož i dobro prýští, srdci člověka...“

Ze všech bytostí druhdy prokletých, jež *tolerance* našeho věku pozdvihla z jich anathematu, Satan bez odporu nejvíce získal z postupu světla a ze všeobecné civilisace. (Tedy pro nás Satan jest

světlo!) Poznenáhlu se zušlechtil na své dlouhé cestě z Persie až k nám; svleknul veškerou svou zlobu Ahrimanovu. Středověk, jenž nerozuměl pranic snášenlivosti, do libosti jej zošklivoval učiniv jej šeredným, zlým, mučeným, a k vvrcholení nemilosti, směšným. Milton pochopil konečně tohoto ubohého zhobleného, a počal proměnu, již vznešená nestrannost naší doby měla dokončiti. Věku tak plodnému jako náš na rehabilitaci všeho druhu nemohlo se nedostávati důvodů, by neomluvil nešťastného revolucionáře, jejž potřeba činu uvrhla v odvážné a dobrodružné podniky. Bylo by možno přivésti k platnosti, by se polehčila jeho chyba, množství motivů, proti nimž neměli bychom práva býti přísní.“

„...Ztratil (totiž Satan Schefferův) své rohy a své drápy; uchoval pouze svá křídla, přívěšek, jenž samojediný ho ještě připoutává k světu nadpřirozenému, a zdá se, že jest podržen jedině proto, by vyunikl triumf čisté lidské formy, představené Kristem, nad smíšenou formu mythologické oné bytosti. Má nedostatek bujarosti snad, a těším se tomu. Ve středověku, jenž žil ustavičně v přítomnosti zla, ve středověku silném, ozbrojeném,

střílnami opatřeném, bylo vhodno oddávati se této nenávisti nesmíritelné, jež se tlumočila v umění pochmurnou energií. Jsme zavázáni dnes k menší přísnosti. Vyčítá se nám mnohdy náš optimismus v esthetice; kárají nás, že nejsme přísnější ke zlému, vybíravějšího vokusu v krásném. Avšak ve skutečnosti jest to zjemněnost svědomí. Právě pro lásku k dobru a ku kráse jsme tak bojácní a nesmělí, mnohdy tak slabí ve svých mravních úsudcích. Století absolutní křížem krážem zbrázdila pole, by vytrhala koukol. My, kteří ctíme jiskru božskou všude, kde zasvitne, a kteří, zvyklí ze širšího hlediska nazírat na věci lidské, víme, že dobro a зло se mísí zde dole v poměrech nerozeznatelných, zdráháme se pronést výlučné rozsudky ze strachu, bychom nezahrnuli svým odsouzením nějaký atom krásy.“

Byl nutný tento dlouhý citát. Nikdy bychom bez něho nepochopili šíři své tolerance a své nestrannosti. Do stylu jasnějšího takto lze přeložiti myslénku p. Renana: Jest dobro a зло všude, v každé věci, a tuze opovážlivým byl by ten, jenž by se pokusil o rozhraničení mezi těmato dvěma principy, (mluvíť se o dvou prin-

cipech). Satan se vzpírá proti Bohu. (P. Renan myslí, že mluví jazykem metaforeckým). Dopouští se Satan něčeho nesprávného? Není to snad čin ušlechtilé neodvislosti? Nepředstavuje osvobození utištěných? Což není Bůh tyranem? Středověk mohl dávati Bohu za pravdu. Avšak my, kteří jsme prohlásili práva člověka, nemáme-liž práva klnouti tomuto pánu, ve jménu moderního bratrství, a vrátiti dobré jméno tomu, jenž nám dal příklad, prvoroznenému z revolucionářů, svému vůdci, svému pravému Bohu, Satanu, jenž vyzvedl před námi korouhev, již my neseme? Nadešel den, kdy tento *ubohý hanobený* nastupuje ve svá práva úcty lidí. Přistupte tedy blíže, vy všichni, dítky jeho, učedníci jeho. Popřejeme vám místa ve svém obdivu! Avšak proč zločin byl by krásný jen v minulosti? Proč by měl ztratiti v dobách moderních svůj lesk? Proč XIX. století, jež ve své vznesené nestrannosti vraci mu dřívější čest, vypuzovalo by jej ze svého lúna s ne-snášenlivostí, jež sluší pouze tomu věku slepému a barbarskému, kdy plášť svatého Františka vystoupil s Alžbětou na trůn Uherský? Nikoliv, nikoliv! my máme ducha širokého!

Uhněte revolucionářům! Uhněte vražedníkům! Sláva smrti! její den nadešel. Vy všichni, kteří, vzpruženi nenávistí vesměrnou, chcete vesměrné ztroskotání, sřícení Boha, trosky člověka, trosky společnosti, pojďte, synové Satanovi, sofisti vás zvou, a jsou-li důslednější ve svých činech než ve svých slovech, dají průchod vaší zuřivosti, jako dali průchod vašim theoriím: neboť kdyby někdo vás odsoudil, snadno by mohl zahrnouti ve své odsouzení *nějaký atom krásy*. Pojďte tedy, a protože máme ducha širokého, sežerte nás. Století rytířská, století nadšená sledovala svatého Bernarda na hory, Gotfrída Bouillonského do Jerusaléma, a táhla s křížem v čele, by bděla ozbrojena u Svatého Hrobu, dobytého. Avšak století kritická, století tolerance plná neudělují již společnosti práva, by se hájila; neboť kdož ví, když se to vezme kolem a kolem, zdali útočníci nemají též své dobré důvody, s nimiž třeba počítati? Svatý Ludvík mohl chopiti se zbraně ve jménu Boha živého, jenž se nazývá Bohem vojsk. Co se však může dělati ve jménu nicoty? Nic není naprostě pravdivé, nic není naprostě falešné. Chtějí nás povražditi. Avšak konec konců

tit synové Satanovi mají tolík práva jako jejich otec. Jak on i oni mají svou krásu, máme-li my krásu svoji. Jsou důvody pro i proti: všichni jsou rovni před nicotou.

Zvláštní to společnost, která by byla spravována sofistikou! Chtěli byste se jí súčastniti jako členové? Mimojdoucí jest napaden v ulici a volá o pomoc k moci ozbrojené, která odpoví: Za nic ne! moje zasáhnutí bylo dobré ve středověku. Od nynějška při pohledu na vraha a oběť jsem nestranný. Ostatně tento svět jest tak zajímavým divadlem a vaše utrpení poskytuje tak zábavný pohled, že bych se nerad zbavil takovéto libé pochoutky.

Nic není tak smutného jako šílenství. Přece však mnohdy přivodí tak podivné kombinace slov, že přístojící smějí se někdy proti své vůli, poslouchajíce nemocného. To právě nám se stává.

Hle, kam přicházíte ve jménu rozumu! K vůli nestrannosti balancujete mezi bytostí a nicotou, mezi společností a barbarstvím! Dobuďte vítězství, odvážíte-li se! nepřežijete svého vítězství! Ostatně doufám jako vy, že zůstanete ve své samotě. Člověčenstvo nebude žít dle vás. Neboť aby žilo, jest mu třeba něčeho, a vy mu nabízíte nic, jehož se hrozí.

Jest mu třeba chleba a Idee: a vy mu nepřinášíte ani chleba, ani Idee. Lidstvo chce žíti, a vaše kritika jest smrtí. Jest pravda, že útrpně patříte na ty, kdož mají potřebu žíti. Jest to (totiž ta potřeba života) hrubost, surový požadavek, hodící se nízkému lidu, jemuž dovolujete jistotu, protože není dosti jemný, dosti vznešený, aby se bez ní obešel. Toto štěstí jest uchováno duchům delikátním. Ti hledají stále pravdu s tím úmyslem a v tom přesvědčení, že ji nikdy nenašnou. A v čem záleží tato pravda, jíž nejjemnější hledatelé nikdy nenašnou? V čem spočívá pravda, jíž není? P. Renan hned vám odpoví: „*Pravda jest cele celá v odstínech.*“

V jakých pak odstínech, dovolíte-li? Když Bůh jest vyvrácen, člověk jest zničen, společnost jest sbořena, když nic neopírá se již o nic, když život nemá již důvodu svého bytí, když vesmír jest mátožným přízrakem jakéhosi nemocného božstva (měli byste říci jakéhosi chimerického božstva), pravda přirozená a pravda nadpřirozená kdy zmizely, když každá idea zhasla, každá věc byla zničena, v kterých odstínech nalezneme tuto pravdu, nena-

lezitelnou z dvojího důvodu, předně proto, že není, pak proto, byť by byla, že si přejeme hledati ji stále a nikdy jí nena-
lézti? Odstíny myšlení předpokládají vše-
obecný klad, tvrzení, jež jim slouží za
podklad, za podpěru. Avšak protože ne-
tvrdíte ničeho, co chcete říci těmito od-
stíny, jež jsou nuancemi nicoty? Ó Bože!
kde se to ocitáme? Hlava obrací se ke
dnu této propasti, a když nějaký okamžik
jste ji zkoumali, byste změřili její hlubo-
kost, jak třeba si přichvátnouti, byste se
vyprostili a obrátili se k světlu! Lid po-
třebuje Boha, pravíte? Proč pak, když
Boha není. Blud, toť nicota, kterak by ho
lid potřebal? A jestli jest Bytostí, kterak
vy byste ho nepotřebovali? Snad proto,
že jsou na světě bytosti tak delikátní, že
jejich delikatessa nahrazuje jim chleba!
Podejte nám tedy tajemství této zjemně-
nosti, jež ochutnává věčné odstíny pravdy,
věčně neznámé a naprosto chimerické!
Člověk jest tvor živý! Má hlad, má žízeň.
Co chcete, aby dělal s vašimi odstíny?
Věc pozoruhodná! sofistika, protože ztra-
tila smysl pravdy, opovrhuje těmi, kteří
ji opatrovali, a protože nemá již síly, by
snesla Boha, opovrhuje těmi, kteří se

k němu ještě přiznávají. Zrovna jakoby chom se dívali na umírajícího, jenž, neschopen, by přijal nějakou potravu, oprovoval by ve svém deliriu ošetřovatelem a pravil by mu: Jste tedy tak tuze sláb, že máte zapotřebí jídla?

Jemné odstíny mají dvě výhody; předně zjednávají illusi duchům slabým, kteří myslí, že tato nauka jest něčím, protože jest delikátní, a že obsahuje tolik odstínů. Potom, vždyť poskytuje autorovi zdání klidu a umírněnosti. Některým, kteří patří na člověka, jenž udržuje stejnou rovnovážnost mezi všemi věcmi, zdáti se může, že ovládá všechny věci: nespozoruje se vždy, že nestrannost mezi pravdou a bludem jest nejradičnějším všech nesmyslů.

Nauka p. Renanova mohla by se takto vystihnouti: *něžnouneká a přejemně odstínená apologie ničeho.*

Umírněnost p. Renanova jest řečnická opatrnost. Skrývá hluboké opovržení k slabosti těch, kteří ho zavazují k umírněnosti. Má pro *předsudky* něžnou soustrast; avšak nedůvěřujte jeho něžnosti.

Praktický a sociální překlad jeho nauky byl by: zkáza všemu, co existuje.

〔〕 〔〕 **KAPITOLA DRUHÁ** 〔〕 〔〕

Neboť nic neexistuje, leda předností udělenou Bytosti před Nicotou.

Jak náboženství, tak i společnost jest živým dokladem bytosti, a jestli Satan má táz práva jako Bůh, obajsou stejně nemožni.

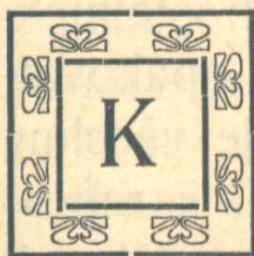
Po negacích náboženství a společnosti poslechněme o negaci vědy.

III

NEGACE VĚDY

řesťanství povzneslo lidský rozum. Století XVIII. jej z kořene vyvrátilo. Voltaire přešel přes Francii. Pošpínil ji svým jedem. Jeho vláda, pravda, pominula. Lidstvo jej proklelo, věda se mu posmívá; umění jej zapuzuje, a přece ocas hada toho zmítá se posud uprostřed nás. Století XIX. jest armáda na pochodou. Avšak každá armáda má svůj zadní voj.

Rozum jest světlo lidské. Věda jest rozvinutí rozumu. Nuže, prohlašuju, že věda jest z kořene popřena p. Renanem a hodlám to dokázati.

Věda jest rozvinování rozumu, synhesa našich vědomostí. Každé vyvíjení předpokládá první krok. Nuže, p. Renan potlačuje východisko, popírá první krok: mluví pak o cestování. Každá věda jest založena na idei *bytosti*, a on pochybuje o bytosti. Celá filosofie jest ve slově *substance*, a on pochybuje o substanci první, o substanci nutné, o substanci věčné, bez níž všechny substance byly by věčně nemožny. Podkopává základ, odstraňuje základní kámen a mluví o zbudování pomníku. A tak, přiveden jsa k nemožnosti tvrzení, protože jest zbaven hlavního kladu, počátku a konce všech ostatních, kladu bytosti, nemůže již než opakovati svou první negaci, jež obsahuje všechny ostatní, ji zmnohonásobňovati, ji reprodukovati v tisíci formách, ji rozdělovati v tisíce negací částečných, volati negace fakt, negace detailu, negace analysy ku pomoci synthetické negaci, jež jest základem jeho systemu, jeho nauky. Bychom charakterisovali tuto nauku, jíž žádné známé jméno nepřísluší, protože všechna jména hledí vyjádřiti bytost, a poněvadž tato nauka směruje k tomu, by ji popřela, třeba stvořiti slovo tak hrozné jako věc,

slovo, jež nepraví nic, slovo, jež znamená nic: toto slovo by bylo: nihilismus.

Bůh potlačen a společnost rovněž, dobro a zlo pomíchány; ký div, že pravda a nepravda, jež nejsou než dobro a zlo v jich principu, jsou přirozeně též smíchány. Jestli pravda a lež jsou identické, nebo jen lhostejny člověku, čím stane se věda, jež neexistuje než pod tou podmínkou, že rozezná obě od sebe a že dá přednost jedné před druhou?

Bůh jest opěrou a pilířem vědy, jako jest opěrou stvoření. *Omnia in ipso constant*, svět ideální i svět reelní. Všechny bytosti viditelné a neviditelné mohou opakovati slovo Apoštolovo: *In ipso vivimus, movemur et sumus*. Všechna slovesa jsou ozvěnou slovesa býti: všechny myšlénky jsou ozvěnou myšlénky, jíž člověk myslí o bytosti. Chcete-li pevnou stavbu, dejte jí nezvinklatelný základ. Nevysvětlitelný předsudek, jenž jest zrozen z nevědomosti, jenž opírá se o nevědomost, jenž spoléhá na nevědomost, jenž vzrůstá nevědomostí, víže ideu pokroku k idei negace. Řeklo by se, když posloucháme jisté lidi, že kladné tvrzení jest zpátečním pohybem, a že budoucnost přísluší těm, kteří nevěří již ničemu. Může-li

však býti na světě pravdy zřejmější nad tu pravdu zřejmosti až směšně samozřejmé, že pokrok jest rozvoj známých principů, a nikoliv jejich zapomenutí, že pokrok jest rozpjétí života a nikoliv smrt? A přece patřte na nihilismus! Kráčí s čelem povznešeným, jakoby byl pánum světa.

Řekli byste, že Bytost byla Bohem minulosti, že však nicota bude Bohem budoucnosti.

Století XVIII. z kořen rozum vyvrátilo: nejelementárnější principy obecného smyslu podobají se dnes paradoxům. Vrávorající myšlénka musí se silně namáhati, by se udržela na nohou.

Nauka proti nihilismu postavená jest nauka o Bytosti, ontologie. Mezi obě nauky staví se psychologismus.

Ontologie jest věda o zákonech bytosti. Klade východisko myšlénky tam, kde jest východisko všeho. Dopřává prvního místa první idei; buduje na úhelném kameni, jehož třeba ku každé budově; ustavuje vědu na nezviklatelném, a takto jsouc ustavena, věda bude moci kráčeti bez nepokoje. Nebude se obracet již při každém kroku, by pohlížela, třesouc se, za sebe. Principy jsou zajištěny, a v tom jest zákon každého pokroku. Duchové

příliš slabí pro ontologii první kroky činí psychologií. Ti, místo aby studovali především bytost, studují především člověka; místo aby založili vědu na Bohu, zakládají ji na sobě samých. Neupírám důležitosti jejich pracím a souhrnu pravd, jež jim jest doleno viděti nebo zahlednouti: pravím toliko, že, jestli mne pohled můj neklame, psychologismus jest krokem, jímž člověk vzdaluje se od Bytosti, a jímž přibližuje se k nicotě. Všechna slova jsou ozvěnou prvního slova, a souhrn bytí, jímž věda vládne, měří se dle souhrnu bytí, jež chová jeho východisko. Descartes, jako všichni náčelníci školy, jest duch statný, avšak obmezený, opírající se o formuli. Škola kartesiánská, již máme na zřeteli, představovaná lidmi, kteří myslí o sobě, že jsou lidmi pokroku, zpozdila o mnoho století lidskou myšlenku. Podiví se v den, že znak, jenž vlaje na jejich korouhvích, heslo moderního myšlení, myšlenky osvobozené, myšlenky osmělené, jest heslo bojácnosti, rutiny: idea balancovala na váhách po tři století. *Cogito ergo sum* obmeškalo filosofii, jež mu předcházela, protože ta vycházela z Boha, kdežto tato vychází z člověka. Nuže, ptám se, kde jest svoboda, kde jest velikost, kde jest

pramen Bytí, a následkem toho pokrok, ne-li v Bytosti?

Byl by otcem pokroku ten, jenž maje páku, by pozvedl svět, zlomil by nástroj, jejž mu v závěti odkázali jeho otcové a obmezil by se jen na sílu svého ramene?

Non in arcu meo sperabo et gladius meus non salvabit me, praví najednou člověk i věda.

Nechť se to dobře ví! nikdo nemá práva, zůstávati lhostejným k ideím; k tomu, by se staly důležity, netřeba jim, by se přeložily v činy zevnější a by zapsány byly do dějin tohoto světa. Nicméně nikdy jím nechybí tohoto posledního určení; Naděje p. Renanova, jenž by rád odstrčil theorii do místa nepřistupného a odvrátil od ní každého, kdo by ji chtěl uvésti do života, prozrazuje hluboké poblouzení vzdělaného ducha, avšak zbloudilého. Odlučuje-li kdo vědu od života, zneuznává plně povahu vědy a života. Opět se spojí přes vaše úsilí. Roky nejsou snad logické, věky však vždycky, a jestli unikáme důsledkům vašich myšlének, tu jistě unikneme i myšlenkám samým. Roztrhejte údy pokolení lidského; stvořte jisté lidi, již by měli pouze hlavy, a zase jiné, kteří by měli pouze ruce, snad budou

hlavy toliko mysliti; avšak pokud ne-přizpůsobíte takto tvorstvo, třeba vám odhodlati se a snésti pohled na lidi, vrhající se tam, kde jste jim ukázali nechť jakékoliv vnadidlo. Uskutečněním vašich přání a snah zničena by byla společnost, to jsme již pověděli; avšak, vězte, zničena by byla také věda. Věda jest síla, jež nenalézá v sobě samé svého ukojení. Člověk, jenž ví, čím která věc má býti, nepřekonatelně touží po tom, by tím byla. Zabili jste vědu v něm, vyrvavše její počátek a její konec, jimiž jest pravda; zabili jste ji po druhé nechtějice, by se jala, jak praví Bossuet, milovati a jednatí.

Vím dobře, že p. Renan a někteří duchové téhož rodu milují bádání a hledání pro bádání a hledání, a báli by se nalézti, protože, jak myslí, když by se nalézlo, nebylo by možno dále hledati. Neví, že pravda, nekonečně hluboká, uchovává pravým hledatelům taková světla, že čím více ji člověk hledá, tím více ji nalézá, a čím více ji nalézá, tím více ji hledá. Co zůstane tedy této vědě marné a jalové, jež nebude míti ani počátku, ani konce, a jež bude stížena hned při východu naprostou nemohoucností, že kdy dojde cíle?

KAPITOLA TŘETÍ

„Jest v jistém smyslu důležitější, praví p. Renan, věděti, co duch lidský myslil o tom neb onom problému; neboť, ať už otázka jest nerozřešitelná, práce ducha lidského k vůli jejímu rozřešení stává se experimentálním faktem, jenž podržuje svou zajímavost, a nechť už předpokládáme, že filosofie odsouzena jest k tomu, by nikdy nebyla než věčným a marným úsilím po vymezení Nekonečna, nemožno aspoň popříti, že by tu neskytalo se duchům zvědavým divadlo, hodné pozornosti.“

Zaznamenávám toto přiznání. Připomeňme si při této příležitosti, že racionalismus předstírá, jakoby přebíral na sebe obhajbu vědy a filosofie proti křesťanství. Obviňuje často Evangelium, že jest proti rozumu. Tato výčitka, vzata o sobě a uvážena theoreticky, jest prázdná smyslu; duchu pranic nepředstavuje. Kdo se strachuje, že by víra nedala se srovnati s rozumem, ten se bojí, že světlo samo v sobě se roztrhne a že pravda bude si odporovati. Tato nesrovnatelnost jest nesmyslem; je nesrozumitelná; nemůže býti myšlena. Při světle myšlení tato bázeň jest absurdní. Pozorujme ji při světle historie. Kým pak, křesťanstvím nebo so-

fistikou, oceněn byl člověk a jeho rozum pravidelný? Křesťanství vyzdvihlo všechny velké filosofické pomníky, jež uzřely světlo světa průběhem osmnácti století. Vědy fysické čekaly, až přijde, by se mohly zrodit, jakoby se obávaly, by nebyl vydan člověku klíč přírody, dříve než se objevil v podobě lidské Stvořitel, jenž vydal svatému Petru klíč k nebi. Křesťanství počítá mezi své dítky svatého Dionysia, svatého Anselma, svatého Tomáše, a tolik velikých neznámých, kteří jednali, aniž by se světu ukázali, kteří oživovali svět, nedovolujíce mu, by na ně popatřil, jako míza neviditelná, jež způsobuje krásu květů a sladkost plodů. Křesťanství, toť bytná jednota, toť Slovo spojené s přírodou člověka. Tedy, rozum božský nesídlí samoten v našich svatoštáncích; rozum lidský jest na oltáři katolickém potud, pokud jest rozumem Boho-Člověka.

Hle, jak se chová křesťanství k naší inteligenci. Zaměstnává ji, řídí ji, posvěcuje ji; dotýká se jí svýma božskýma rukama; ozařuje ji svými božskými pohledy. Chcete věděti teď, kterak sofistika nakládá s tímže rozumem, kterak nakládá s filosofií. Ne já vám to povím, ona sama;

nekomentuju, cituju: „Předpokládajíce, že filosofie by byla odsouzena k tomu, by nikdy nebyla než věčným a marným úsilím po vymezení nekonečna...“

Popatřte na tato dvě místa, jež jsou nabízena témuž rozumu: vyvolte ve jménu Boha a vyvolte ve jménu člověka.

Co vám zůstane, vyvolíte-li sofistiku? Hledání jalové, beznadějné, absurdní, hledání nenalezitelného, osamocená kritika. Avšak má tato kritika, poslední to předmět, jenž chová ještě jiskru života, má život svůj zabezpečený? Nikoliv; zahyne pod svými vlastními ranami. Slyšte ji: „Kdo ví, praví ústy p. Renana, kdo ví, jestli bystrost a jemnost ducha nezáleží v tom, když se zdržujeme závěrku?“

Slyšíte to: ztratila i právo na závěrky, tato bezútěšná a osamotnělá panovnice světa, v němž není již ničeho, tato královna prázdna! Může pouze vypravovati! Takovář jest jediná moc, kterou jí ponechávají její oslavovatelé! Kritika nemá důvodу leda tam, kde má co kritisovati. Avšak když *jemnost a bystrost ducha* vypudily jakýkoliv závěrek, když pravda a faleš zlhostejněly, když se staly obě tak zajímavými, avšak tak neprospěšnými, kritice nezbývá již, než aby žila ze svého

rozlišování, svého důvtipu, své hloubky. Jest třeba, by společnost měla ještě nějakou víru, neb aspoň by nějakou hledala s nadějí, že ji najde, ač má-li zůstat i ještě kritikovi práce, cíl, poslání. Avšak vzdá-li se i rozpoznávání (*κρίτειν*), obmezí-li se na to, by bourala, jestli se neodváží uzavírat v den, kdy se jí to bude dařit, stane se sama sobě tak neužitečnou, tak nemožnou, jako její oběti. V den, kdy vše zničí, nezbude jí, než aby ukončila samovraždou vesměrnou zkázu. Otevřela průduchy, vše se potopilo. Kritik veslovati bude nějaký čas v arše, již si sestrojí, potom vody se rozMohou a pochovají brzy, se zbytkem světa, jediného a osamotnělého plavce nad propastí!

Slovo, dospěvši až sem, že samo sobě upírá práva, by něco zvědělo, by něčemu věřilo, by něco tvrdilo, musí jako idea pohroužiti se v propast nicoty. Avšak tehdy také kontradikce přichází mu ku pomoci. Kdyby nihilismus si neodporoval, kdyby toto útočiště mu bylo odňato, nemohl by ani mysliti, ani mluviti. Avšak příroda mu pomáhá, jak praví Paskal, a má jej k tomu, by tvrdil mnohdy proti vlastní vůli. Proto také p. Renan mluví

o tom, kterak skoro stejně často nuceni jsme pravdu poznati a pravdu nepoznati.

Tupí ty, kteří bourají náboženstva již zřízená; tupí ty, kteří je ctí a kteří obětují marnému jakémus vrtochu zájmy pravdy.

Jaké pak pravdy, dovolte?

Hned mluví o ní, jako by ji znal, hned jako by ji neznal, hned jakoby ji bylo nemožno poznati, hned jakoby jí vůbec nebylo.

Hned: „*Kritika nezrušuje obdiv, ona jej přemísťuje.*“ Zde p. Renan považuje se za držitele pravdy.

Hned odpovídá s Mahometem: „Duše jest cosi, čeho známost jest uchována Bohu. Není dáno člověku ničeho než tuze slabý zásvit vědy.“ Zde p. Renan mluví jako člověk, jenž nemá pravdy, zdá se však, jakoby věřil, že existuje.

Jinde konečně: „*Svět jest mátohou nemocného božstva*“. V tom případě pravda již neexistuje.

Na jiném místě: „Kritik, výlučně zaujatý pravdou, jest ubezpečen o důsledcích, protože výsledky jeho bádání nevnikají v oblasti, kde illuse jsou nutny. „Zde pravda existuje; avšak na štěstí

neví se o ní, neboť kdyby byla známa, byla by osudna společnosti.

Hned náboženství jsou u p. Renana nejúctyhodnější formou myšlení. „Civilisace má občasné přestávky, praví; náboženství jich nemá.“ Hned tvrdí, že Evropa musí šířiti svoje dogma, *jímž jest civilisace*. Nemá tedy již kromě civilisace dogma jiného? Co stává se s těmi náboženstvy, jež právě neměla přestávky, zatím co civilisace je měla?

Konečně někdy p. Renan nazdvihuje škrabošku a ukazuje obličeji Proudhonův. Ku příkladu, projednav počátky islamismu, dodává:

„Dlouho jsem trval na vrozené neduživosti islamismu. Bylo by nespravedlivě nepřipojiti, že žádné náboženství a žádné zařízení neodolaly by zkoušce, jíž můžeme toto náboženství podvoliti.“

A přece zdá se, že p. Renan vzdává *náboženstvím*, nechť jakkoliv falešným, ve svém duchu úctu nevysvětlitelnou.

Logika doprovází a odměňuje přirozeně pravdu. Bez námahy rozvinuje články velikého řetězu. Blud jest přirozeně kontradiktorský. Maje lež za počátek a konec, hned vstupuje odvážně v důsledky svých

zásad, hned couvá před nimi a skrývá se za slova. Mnohdy p. Renan mluví o náboženstvích se shovívavostí hluboce opovrhující, jež zasluzuje záznamu:

„Náboženství, praví, jsouce nejhotovějšími díly lidské přirozenosti, vyjadřujice ji s největší jednotou, mají podíl na kontradikcích této přirozenosti a vylučují soudy jednoduché a absolutní.“

Možno říci náboženstvím s větší dávkou zdvořilosti, že jsou naprosto lidská a následkem toho naprosto falešná?

By byl sofista vyvrácen, stačilo by sblížiti texty, jež nám předkládá vzdálené, roztroušené, zatoulané, promíchané.

V první kapitole této práce ukázal jsem čirou a jednoduchou negaci náboženství. Schoval jsem si kontradikce, vztahující se k této negaci, do třetí kapitoly, do kapitoly o vědě, protože skrývají útok proti podstatným zákonům rozumu. Avšak p. Renanem zvláště pod tlakem křesťanství jakoby horečka lomcovala. Mnohdy se mu zdá, že Ježíš Kristus zasloužil smrti:

„Zájem náboženské čistoty historie vyžaduje toho, by se opakovalo ve všech formách, že škola křesťanská není na-

prosto přijatelná, když to, co se týká nejvyšší rady židovské v onom slavném konfliktu, převedla na otázku nízké žárlivosti, na záležitost soudní, když bedra národa židovského, jemuž dlužila za své zrození a jehož nejkrásnější ozdoby si přivlastnila, stížila záminkou dobrovolného zločinu, jehož prý se starší dopustili, pronesše proti Ježíšovi ortel, jenž byl předem ohlašován a přivoláván celou theorií mistra o naplnění Písem.“

Tato slova jsou od p. Salvadoru: P. Renan cituje je s ochotou, jež rovná se v jeho ústech schválení. „Má-li se mu věřiti, dodává, synedrium bylo by pouze použilo stávajících zákonů. Ježíš sám hledal smrt, a jakmile patříme naň jako na občana (a nutně muselo býti takové hledisko Židů), on smrti zasloužil . . . Pokud na nás jest, Bůh nás chraň, bychom vyslovili o takové otázce jiného náhledu, než jak jej sám Ježíš vyslovil: bylo třeba, by syn člověka zemřel. Bez toho nebyl by uskutečnil ideal mudrce, protivný pověrečným politikům, a platící svým životem za svou krásu mravní. Nízká, sprostá smrt, by korunován byl život Ježíšův! Jaké rouhání! A vyhledávat, co se dělo v duši těch, kteří ho od-

soudili, toť otázka marná a jalová, už proto, že jest nerozřešitelná. Kdož ví, kdy jest kdo hoden lásky nebo nenávisti? Kdo dovede dobře analysovati to, co se děje v hloubce srdce? Ten, jenž praví jako Kaifáš: *Expedit unum hominem mori pro populo*, jest jistě hanebný politik a přece, věc smutná k projádření, může to býti člověk počestný.“

Tato elegantní a podezřelá slova, jež se vytahují jako spirály, přikrývají myšlénu p. Renana, zcela ji schovávajíce ve svých závitcích.

Pojednou však Ježíš Kristus zazdá se mu nesmírným. Chválí světce, jenž maloval na kolenou tvář Slova, tělem učiněného, a v nadšení v pravdě obzvláštním, napsal tato krásná slova:

„Vyšed z malého kraje velmi odloučeného, pokud se týče národnosti a velmi venkovského, pokud se týká ducha, stal se ideálem vesměrným: Atheny i Řím jej přijali; barbaři padli k jeho nohám, a dnes ještě racionalismus leda na kolenou odvažuje se naň popatřiti poněkud upřeněji.“

Slavně přemožen pravdou, p. Renan přiznává, že Ježíš Kristus ničeho nedlůžil

ani národu, ani době; avšak najednou přišel k sobě, dodává:

„V evangelickém Kristu jistá částka umře; jest to místní a národní podoba, totiž Žid Galilean; avšak jiná částka zůstane, totiž velkého mistra a učitele morálky. Divotvorce a prorok umrou; člověk a mudrc zůstanou.“

A jsou to dvě místa téhož článku.

Tento Ježíš tajemný, jehož se útoky jaksi nechtějí přichytiti, popouzí p. Renana ku hněvu, jenž mění každým okamžikem podobu a barvu, ku hněvu pohyblivému; a jaký to hold, tento hněv! Tento Ježíš nevysvětlitelný jej rozjitřuje: jaká by to byla rozkoš, kdyby bylo možno dokonale jej popříti! Ještě dobře, že netřeba s ním příliš se obírat; neboť, pro p. Renana nevysvětlitelným jest jednoduše nevysvětlené.

„Zajisté, praví, třeba vzdáti se naděje, že by se kdy přišlo k úplnému pochopení překvapujících zjevů, jež nedostatek dokladů mnohem více ještě než jejich tajemný ráz haliti nám bude věčnou temnotou. V řešení problémů řádu tak vyvýšeného, i hypothesa nadpřirozená, i hypotheses přirozené příliš jednoduché, ku příkladu ty z XVIII. století, v nichž vše jest sve-

deno na obyčejný případ klamu a mamu nebo lehkověrnosti, musejí býti stejně odmítnuty. Byť by se mi navrhla definitivní analysa Ježíše, nad niž by se nedalo již ničeho hledati, odmrštil bych ji. Její jasnost byla by nejlepším důkazem její nedostatečnosti. V případě tomto není podstatné vše vysvětliti, avšak přesvědčiti se, že by bylo vše vysvětlitelnō, kdyby bylo více poučení.“

Hledejme myšlenku ; vyvlecme ji z oděvu slov. Co najdeme? Najdeme dobře utajovaný úmysl, stále hledati a nikdy nevěděti. Opravdu, před tajemným nějakým zjevem zapotřebí ze dvou případů jeden vybrati: buď mu přisouditi příčinu nadpřirozenou, nebo mu hledati přirozené vysvětlení. P. Renan odmítá tyto dva postupy; odvrhuje příčinu nadpřirozenou bezdůvodně, bez příčiny, bez projednání, odstraňuje ji jen k vůli odstraňování, a co se týká příčiny přirozené, i tu odstraňuje, protože kdyby ji připustil, tím by tvořil závěrky, bylo by to proti povinnosti, již ukládá *jemnost ducha*, konečně a zvláště proto, že tím, kdyby připustil vysvětlení, sama sebe podrobil by kritice; „Byť by se mi předložila definitivní analysa Ježíše, odvrhl bych ji. „Proč pak?

Jakým způsobem? prohlašujete, že jest vysvětlení přirozené, a odvrhujete jedno, jež se zdá dobré, proto jen, že by bylo jasné! Vysvětlení, jehož tuto třeba, jest tedy odsouzeno k tomu, by bylo temné? Avšak jestli se vám předloží nějaké, jež by bylo temné, odvrhnete je, protože jest temné. Tímto velmi obratným způsobem budete odkazovati na vysvětlení přirozené, jež ještě se nedostavilo, jež nikdy nepřijde, a jež bude mít tak nad všechny ostatní tu výhodu, že nebude moci být odsouzeno, protože bude stále v neznámu. Kdybyste navrhl sám své vysvětlení, cítili bychom nedostatečnost tohoto vysvětlení jako ostatních. Neboť každé přirozené vysvětlení Ježíše ničeho nevysvětluje. A to vysvětlení neznámé, o němž tvrdíte, že jest, aniž byste to dokázali, uniká diskussi. Dovoluje vám obejít se bez Boha, a osvobozuje vás od toho, byste pověděl, kterak se bez něho dovedete obejít.

Zkoumejme dále situaci, do níž nás p. Renan přivádí učením o zázraku, z hlediska vědy historické.

Historie nám skytá řadu případů nadpřirozených. My, kteří je připouštíme, určujeme jim jejich místo. Neruší v ničem vědy přirozené. Vévodí jim, neničí jich.

Zázračné vyléčení neobsahuje žádnou negaci mediciny. Jsou to dvě různé aplikace síly, jež léčí. Jedna jest souhlasná s rádem přirozeným, druhá nikoliv. V tom celém celý rozdíl. Tato síla, nehmotná o sobě v obou případech, působí přece na hmotu. Nechť člověka zachrání před smrtí modlitba nebo chléb, tajemství, jež v něm život probouzí, jest v obou případech nehmotné jako život, k němuž se vrací a jako zákon, jenž velí tento návrat. Chléb hmotný vyvozuje zákon, jenž není hmotný. Život jest působením formy na hmotu. Nikdy tudíž v hmotě nesmí se hledati příčina života nebo smrti. Žádného tajemství na ní nezvídejte. Jest pouze manifestační příležitostí života. Hmota jest nástroj, jenž propůjčuje svou pomoc harmonii: jest to dřevo houslí, jež nese struny. Avšak ustavičně jen síla nehmotná způsobuje život nebo smrt, nemoc nebo vyléčení. Život ať přirozený nebo zázračný, má důvod svého bytí v nehmotném.

Připuštění nadpřirozených faktů nepřekáží tedy ani rozumu, ani historii. Rozum chápe, že příčina svrchovaná jedná svrchovaně. Historie připouští všechny případy prokázané, a fakta jistého řádu nejsou na závadu v ničem faktům řádu druhého.

Avšak jestli odpíráte Bohu právo, by jednal nadpřirozeně, tedy z dvou věcí jednu, buď popíráte naprosto všechna fakta tajemná, nebo je násilím vpravujete v panství fakt přirozených. Jestli je popíráte, ničíte jistotu historickou. Zemře z této rány: neboť tyto fakty jsou tak dosvědčeny jak ostatní, i z hlediska pouhé historie. Tedy když je odvrhnete, nemáte již důvodu, byste připustili nechť to cokoliv. Jistota historická již neexistuje. Tvrzení dokázaná nevadí v ničem tvrzením jiného druhu; avšak negace bezdůvodná ničí vše, neboť popíráte-li jednu věc, proč byste nepopírali druhou? Jestli, fakta jakž takž již připouštějíce, uvádíte je do věd přirozených proti vůli jejich a proti vůli oněch věd, rušíte tyto vědy. Neboť zákony známé nejsou již ovládány, nýbrž ničeny oním množstvím zákonů téhož řádu, jež se s nimi libovolně křížují. Avšak jestli tyto zákony jsou jiného řádu, vědy přirozené jsou zachráněny. Medicina netrpí tím, když Ježíš Kristus, Bohočlověk *zázračně* otvírá s troškem bláta oko slepcovo. Medicina vzala by za své, kdyby *přirozeně* jednoho dne, následkem ani nevím jaké přízně, bláto uzdravilo nemocné oko. Připusťte extasi,

neničíte tím život normální. Svatá Terezie není nikomu na závadu, a svatá Terezie extatická není na újmu svaté Terezii ženě a křesťance. Avšak popřete zasáhnutí nadpřirozené; nedovedete již říci, kde život přirozený počíná, kde končí; jest nadobro převrácen. Přivlastníte-li magnetismu vše, co jest neobyčejného, magnetismus zaujme takové místo, že zničí všechny vědy tím, že strhne na sebe, čím ony dosud byly pověřeny. Není již hranic; ruší řád vesmíru, zakaluje vesmír, aniž byste mohli věděti, do které míry, a jeho místo vyznačiti. Nechcete-li magnetismu, ocitáte se v jiném druhu nevědomosti. Zákony přirozené nemají v obou případech nic pevného, neproměnného. Přisuzujete jim zjevy, jež nezávisejí od nich, jež povstávají v mnohem větší výši. Výjimky ničí zákony, a tu, kde není již zákonu, není již vědy.

Popřete zasáhnutí božské, setkáte se s tajemstvím nesmyslným; připusťte je, setkáte se s tajemstvím světlým.

Triumfální vjezd Ježíšův do Jerusaléma jest poúkazem, upomínkou na Vtělení, jaké by se bylo splnilo bez hříchu, ve slávě a v radosti. Nejsou-liž zázrak a extase památkami z ráje pozemského,

kde duch nepodléhal nikdy hněvům vzbouřené hmoty? Proč by člověk nedosáhl zase v jisté míře svatosti oné říše, již ztratil pozbytím svatosti?

Extase svatých zdá se mi připomínkou spánků Adamových. Spánek jest dobou zjevení. Snad duše, zbavená tehdy, aspoň na pohled, své vlastní činnosti, jest schopnější, by přijala a podléhala činnosti cizí, činnosti božské? Všichni rádi mluvíme, aniž bychom věděli proč, o spánku dětském. Nevinnost se nám zdá vznešenější a mocnější než kdy jindy, když se nám objevuje spánkem odzbrojená. Avšak kdo z nás zná spánek? Pověděl nám svá tajemství? V tomto světě padlém vzbuzuje pouze ideu temnosti a noci. Avšak díky tajemství svatosti, (svatost podobá se vždy více nebo méně návratu do ráje pozemského), díky tajemství svatosti, nemohl by se spánek viditelný státi okamžikem pravdy, okamžikem světla, ba probuzením? Nemohla by duše, jež ve spánku obyčejném jakoby poklesala, chabnula pod tíží těla, nemohla by ve stavu, zevně spánku podobném, avšak ve skutečnosti zcela jiném, vybaviti se z pout těla? Uchvácení hmotné jest přerušením zákonů tíže, nebo spíše zákon tíže způsobuje

[ ] [ ] KAPITOLA TŘETÍ [ ] [ ]

obzvláštní účinek, když duše vítězí nad tělem. Tíže moje, toť láska má, pravil svatý Augustin. Když naše láska jest v nebi, proč tělo neukázalo by nám hmotným úchvatem, že jest unášeno duší, a že člověk tříne k výši, protože ve výši jest umístěn jeho střed přitažlivosti. Důkaz není nám vždy dán tak, bychom jej mohli smysly postihnouti. Avšak vyplývá z toho, že nám nikdy nebyl dán? Proč by extase nám nevyprávěla ústy světců o stycích, jež člověk bez hříchu by uchoval s Bohem v neposkvrněném jasu pozemském ráje? Spánek není docela zbaven vědomí, není slepý, hluchý a němý. Náš spánek jest poskvrněn snem. Sen, tato normální nemoc člověka po pádu spicího, sen se svými výstřelky a zátoulkami, svými hrůzami, svými bláznivými kousky, svými dalekými vyhlídkami, obyčejně strašnými, mnohdy nádhernými, nepodobá-liž se extasi jako opice člověku? Nepodobá-liž se poněkud špatně provedenému snímků extase, satanské jakési parodii, uchovávající do jisté míry zevnějšek extase, ztrativší však ducha, ideu, život?

Takto tato světla zvláštní splývají ve světlo obecné, hlavní, místo aby změnila vlastnosti. Dosvědčují svým velikým

hlasem svobodu Boha a prvotní majestát člověka. Krášlí svět, aniž by ho kormoutila a kalila, a osvěcuje přírodu, místo aby ji porušovala.

Popřete nadpřirozeno, chcete-li, avšak připravte se na podivuhodné potrestání!! Dospějete k té nevědomosti, již p. Renan přisuzuje dobám naivním: „Tehdy, praví, zázrak se nejevil jako něco nadpřirozeného; zázrak byl řádu obyčejného, nebo spíše, nebylo ani zákonů, ani přírody pro tyto lidi.“

Hluboké ponaučení! Sofistika přivádí nás k té nevědomosti, z níž, jak předstírá, nás, vyvlekla. Popíráte zázrak-výjimku, zázrak nadpřirozený. Poněvadž fakta vzdorují vašim negacím, máte zázrak-pravidlo, zázrak přirozený, a nemáte již zákonů. Tak ze dvou věcí jedna: připustíte-li nadpřirozeno, zasáhne, aniž by co zničilo: řád přirozený jest zachován; popřete-li nadpřirozeno, řád přirozený jest zmaten a zvrácen.

Tento rozvrat jest tak hluboký, že jest nesnadno analysovat jej spořádaně. Hlediska se sbíhají a tísni do té míry, že se matou. Viděli jsme již, kolikrát věda a rozum byly popřeny, neboť předpokládají existenci pravdy a možnost lidské

jistoty; spatřili jsme negaci sobě samé odporující, negaci odporující předcházejícímu tvrzení, odporující úmyslu autora. Učiňme závěrky. Vizte, jaké jest, pokud se týká náboženství, společnosti, vědy, *Credo*, jež jsme objevili na dně této nauky:

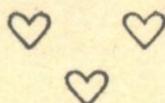
Věřím v Boha, klaním se mu, avšak on neexistuje. Věřím v lidstvo, uctívám je; avšak lidstvo jest šílená osobnost, jež ohryzuje kost nebožtíkovu k vůli tomu, by zkusilo, jestli se jí uživí. Každodenní chléb lidstva toho, nutný jeho chléb, toť nicota, toť blud. Věřím v duši lidskou, ctím ji; avšak zcela dobře jedná ten, kdo prohlašuje, že nevíme o ní dosti, bychom tvrdili její existenci. Věřím ve vědu lidskou, ctím ji; avšak pojem duše jí uniká zrovna jako pojem Boha. Ctím dobro; avšak snad zlo, představované Satanem, má také práva jak ono na moje uctívání. Chci vyjít ze sebe, zničiti sebe, žíti v jiném než já, klaněti se; avšak lidstvo jest samojediným Bohem pravým¹⁾), a jsem ti-

---

¹⁾) „Neexistovala, praví p. Renan, osobnost, utvořená jedinou výsadou z podstaty božské a podstaty lidské, ovládající přírodu, činící zázraky, tělesně vzkříšená; neexistovala osobnost, jež by byla před ní bývala a jež po ní bude výlučněji Bohem . . . . Lid-

síckrát výše nad člověčenstvem, žijícím z bludu, protože já odkrývám jeho poblouzení. Poněvadž však nespatřuju pravdu, jež by mohla nahraditi lidské bludy, nezbýva mi, než abych uctíval v sobě, aniž bych co uzavíral, kritiku zcela samojeedinou, totiž všeobecnou, zbožňovanou negaci.

---

stvo jest spojení obou přirozenosti, Bůh, učiněný člověkem . . . . Jest dítkem matky viditelné a otce neviditelného, ducha a přírody. To, ono tvoří zázraky. Neboť v běhu lidské historie duch podmaňuje hmotu čím dál tím více. Jest neschopno hříchu, atd., atd.“

A totéž lidstvo, mátoha nemocného božstva, neví, jestli má duši, tak slabý zásvit vědy je navštěvuje!

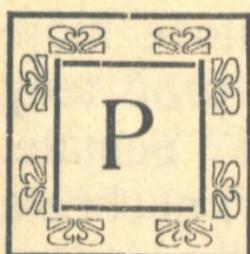

IV

NEGACE UMĚNÍ

řicházím ku čtvrté negaci, k negaci umění.

Umění jest projádření idee smyslovým znakem.

Avšak idea vyjadřuje se pod jednou podmírkou, a touto podmírkou láska jest. Láska jest životem umění. Láska prýští z poznání. Bychom milovali pravdu, jest třeba, bychom ji viděli. Rozjímáte ji, jest krásna. Krása vás volá, jdete k ní, a jestli vaše nohy jsou loundavé, křídla, jež zahlédl Platon, sama vás poženou. Láska jest plodem zralým, jenž padá.

Co však budete milovati, když v nic nevěříte? Potlačte náboženství a rozum, vykořeníte nadšení. Negace vylučuje umění, jež jest podstatou kladné. Každé dílo umělecké jest úkonem víry. Říše negace jest říší prázdná, jest to říše smrti. Aspoň kdyby tam negace panovala v mlčení; vždyť slovo předpokládá klad.

Zajisté, mlčení bylo by logické, a nic nebude logickým v tomto hrozném rozvratu. *Credidi, propter quod locutus sum:* jedině ten, kdo věří, má právo mluviti. Nihilismus nevěří, ani nemiluje. Nepřál by si opraviti svět, protože nedostatky světa jsou zábavný . . . Jsem nemocen, a vy nechcete mne vyléčiti, protože moje nemoc jest zajímavá. Avšak proč tedy ke mně mluvíte? Vy, kteří nemáte, čemu byste mne naučili, a kteří nechcete mi ničeho dát, jakým právem uprostřed lidstva, jež má potřeby, a jež doufá, pozdvihujete svůj hlas nepřátelský? Nihilismus měl by tedy býti němý jako hrob, protože jest studený jako hrob, a hle, on přece mluví! Jakým právem? Ptám se vás ve jménu umění. Mluví, a mluví o umění! Této svrchované kontradikce, jejíž nepřítomnost byla by stínem velikosti, a skrývala by pod pláštěm smutku

ostatní kontradikce, této protiřečnosti nejvyššího stupně není ušetřen. Mluví a přece hleďte, jaké jest jeho heslo: Kdož vstoupíte, zanechte radost tady přede dveřmi! Radost, mládí a jas duše! radost, triumf umění, zářící kypění, polehčující tíži života! radost, jež tvoří krásu jitřních hodin, ticha a pokoje denního, svít nocí a slávu večerů!

Politování hodní tvorové, kteří vysušili u sebe a u jiných posvátný pramen radosti! Negace jest studená a smutná! Odřekli se úchvatů vytržení a nadšení!

Odřekli se umění! Umění jest královské záření idee. Láska jest tak nutně základem umění, že umělec, jenž jest puzen jinou pohnutkou, nemá ani té truchlé cti, že jest vážným vinníkem. Umělec, jenž nemiluje, jest směšný. Umění stvrzuje rozum i lásku zároveň, jeho velikost jest nám dokonale neznáma. Učinili jsme z něho, ani nevím jakou bídnou a špatnou kratochvíli. Mezi lidmi obyčejnými jedni myslí, že umění jest zaměstnáním, podřízeným jistým pravidlům, a k němuž přichází se konec konců pomocí jistých formulí; jiní je považují za cosi ztřeštěného, bláznivého, čemu podmínkou, ba podstatou jest jen nepořádek. Nuže, ta-

kováto jestiť pravda: poesie a hudba, jež žijí z lásky, mají své kořeny ve vědách mathematických, ve vědách neoblomných a naprosto přesných, jakoby láska a pořádek, jež mnohdy se nám zdají nepřátely, projevovaly ani nevím jakou náklonnost, ani nevím jakou touhu, by se prohlásily sjednocenné v těchto vysokých manifestacích samých sebe.

Pro lidi obyčejné umění, nebo spíše, bychom mluvili jejich řečí, *uměny* jsou úplně odděleny od vědy, jež sama jest oddělena od života. Toto oddělení věcí nejhloběji spojených podobá se jakémusi bláznovství a jakési všeobecné smrti. Nejsou-liž šílenství a smrt úplnou ztrátou, kořenným zapomenutím jednoty?

Chcete-li změřiti intelektuální schopnost některého člověka, neptejte se, nadán-li jest tím neb oním talentem: zvláštní vlohy jsou často uděleny lidem prostředním. Ptejte se, jaký jest jeho pojem jednoty; odpověď udá jeho míru.

↗ Nechci zde vyvoditi theorii umění, avšak musím pověděti jedním slovem smysl toho velikého slova. Umění jest koktání člověka, jenž vyhnán z Ráje pozemského a nedošed ještě Ráje nebeského, oslavuje ještě a slaví již krásu ztracenou. Padl;

místo krásy jest mu zavřeno; avšak výhnanec načrtne na zemi cizinské náčrtek vlasti. Snad umění zaujímá v řádu intelektuálním totéž místo, jako naděje v řádu mravním. Umění jest zasvěcení, pokus, tápání; jest to rozmach paží, jímž člověk pokouší se uchopiti ideál, předtuchu, vzpomínku.

Krása jest tvar, podoba, forma, jež láska dává věcím. Bůh jest nejvyšším básníkem; jest též láskou naprostou. Jest jistá bytost, jež jest živoucí kontradikcí umění, a bytosti tou jest první popěrač Boha básníka a lásky, ten, jenž nedělá nic, protože koná zlo, ten, jehož oko lidské, učiněné pro krásu, nemohlo by rozjímati v pravé jeho podobě, ten, jenž vyrval veliké extatické panně toto neobyčejné zvolání: Nešťastník! on nemiluje!

Jeho jméno neosobní jest ošklivost, jeho jméno osobní jest Satan. >

Slyšme teď, jak p. Renan hovoří o umění. I zde, jako skoro všude, p. Renan mluví ve jménu někoho jiného. Nepraví: To jest má myslénka, skrývá se za někoho, a navrhuje některé výhrady. V jistém vybraném článku o Feuerbachovi a nové škole hegeliánské, p. Renan prohlašuje

a vykládá, jménem Německa, povýšenost esthetiky pohanské nad esthetikou křesťanskou.

„Pohan přirozeností a zvláště literární soustavou, Goethe, praví p. Renan, musel málo chutnati esthetiku, jež nahradila kazajkou otroka togu muže svobodného, neduživou pannou antickou Venuši, a ideální dokonalost lidského těla, představenou bohy Řecka, *hubeným obrazem mučně, přibitého čtyřmi hřeby*. Nepřístupný bázni a slzím, Jupiter byl opravdu bohem tohoto velikána, a nejsme překvapeni, že dal umístiti před své lůžko, do světla vycházejícího slunce, by mohl k němu vysýlati svou modlitbu, kolosální hlavu tohoto boha.“

Bylo třeba veškeré nenávisti, k níž popouzí p. Renana *mučeň probity čtyřmi hřeby*, by mu diktovala tyto řádky, jeho nedůstojné. Zdá se, že sestoupil zde až k té nízkosti, že považuje umění za nápodobení krásy hmotné, a že vykazuje mu cílem kopii poprsí správné poměrnosti. Tuto myšlénku měl daleko od sebe zapuditi; slušela by Voltaireovi, nesluší p. Renanovi, a nikdy duch tak význačný nemohl by si v ní oblíbiti, kdyby nebyl spustil s očí kříž.

Otzážka umění jest táž jako otázka života. Kde jest stín, kde jest světlo? Jest první pravdou viditelné nebo neviditelné?

Řecko považovalo stvoření takové, jaké se nám smyslově jeví, za svrchovaný výraz krásy, a také nad to ničeho si nežádalo: toužebná snaha a úsilí neměly tam proto smyslu. Na Elysejských Polích hrdinové s lítostí vzpomínají na tuto zemi, tento život, na toto světlo. Hrdinové jsou stíny; světlo pro ně jest na tomto světě; stín jest tam nahoře, nebo lépe, tam dole; v tomto jest základ jejich společnosti, jejich umění, jejich poesie. Slyšeli jste kdy, že by Achileus toužil po záblesku dne s vyšším světlem? Naopak: slyšíte, jak lítostivě vzpomíná za pobytu ve stínech své síly a své hodnosti z dřívějšího života! Jestli takový byl jas jejich atmosféry, že modré nebe, pozorované sloupovím Parthenonu, nezanechalo jim již, pokud záření se týká, ničeho, čeho by si přáli, jestli nejvyšším výrazem krásy božské byla jím krása lidská (Herodot vypravuje, že mladý muž, prvně se nashodivší, byl zařazen pro svou krásu mezi bohy), jestli Jupiter nebyl ničím jiným než krásným Řekem, jestli čas a prostor

obsahovaly pravé světlo, kterak svět neviditelný měl jím býti něčím jiným než stínem? Nuže, duch lidský byl přímo převrácen. Moderní lidstvo ví, že svět viditelný (stín a podoba, *figura mundi*) jest zpracován dle vzoru světa neviditelného, svrchovaného, ideální reality.

Proto také moderní umění, logické jako starověké, nevidouc již v přírodě leda zrcadlo a hádanku (*per speculum et in aenigmate*), proniká ji, by odhalilo, co skrývá. Odtud ideální typ, projevený formou materiální; odtud úsilovné stíhání ideálu a žádostivá po něm touha.

Požitek z krásy uspokojené a těšící se samou sebou, takový jest základ Parthenonu.

Nesmírné toužení lásky neuspokojené, takový jest základ katedrály Kolínské.

Ejhle myšlení řecké a myšlení moderní. Nechci říci: hle myšlení křesťanské a myšlení pohanské. Působením křesťanství svět změnil svrchované; avšak nezapomeňme na to, že nikdy člověk nežil úplně jsa zbaven rozumu a světla. Pohanství bylo jen nahodilým zjevem; na dně po-hana žil člověk, a světlo přirozené nikdy zcela v přírodě nevyhaslo. Ozvěna prvních tradicí byla porušena, avšak nikoliv

udušena. Ostatně Řecko není pravým starověkem. Pyramidy Egyptské byly zbudovány před ním; řecká mythologie jest méně důležita. Platon jest spíše Chaldej než Řek; prohlásil, že svět viditelný jest podobou a obrazem světa neviditelného v den, kdy, oči upřev na ideál, jejž miloval, spozoroval v extasi svého genia žalářníky této jeskyně. Jestli křesťanství zasedlo na jiné základy, na základy nadpřirozené, na trůn neviditelná, nezapomeneme, že člověk vždy byl opatřen přirozeně darem věřiti v duši, milovati ideál a uctívati jediného Boha!

Samého Boha bychom se dotknuli, kdybychom byli na újmu své velikosti, a celého hospodářství pravdy, kdybychom v zápalu lásky k nadpřirozenu zneuznali rád přirozený.

Ráz umění řeckého, jež jest uměním klasickým, jež však není pravým uměním antickým, vyjádřiti se dá rovnicovým vztahem mezi ideí a formou. Krása jest účelem, krása jest nástrojem; ideál umělcův jest uskutečněn. Nebyl příliš vysoký, aby nebyl dosáhnut. Umění vyjadřuje plně krásu, již umělec nalézá ve své duši, na niž však může svou paží dosáhnouti. Mramor není zpřelámán a rozmědlen; jest elegantně obrou-

◎ ◎ KAPITOLA ČTVRTÁ ◎ ◎

šen; za dílem nerozpíná se horizont; chrám se nevypíná. Úhledný a pravidelný sloup určuje ráz ducha, jenž vyzvedl tuto stavbu bez velikosti. Modlitba uchvacuje s sebou k nebi vše, čeho se dotýká, protože vystupování a pozdvihování jest její podstatou. Avšak chrám řecký, bez hlasu, bez žádosti, prozrazující se již sploštěním svého temene, omezuje ji svou myslénkou. Chrám řecký podobá se lidskému obydlí jako Bůh, jehož tam uctívají, podobá se člověku.

← Olymp jest hora, na níž se procházejí. Řekové byli v nebezpečí, že jejich Jupiter, Mars a Venuše štouchají se lokty. Ostatně byli to staří přátelé a staří nepřátelé, kteří pouštěli se v zápas při obležení Troje. Bohové žili uprostřed Řeků jako spoluobčané nebo jako rovní. Třeba opírati se o tento fakt, vlastní Řecku, a jenž není faktem starověku celého, by se pochopil ráz tohoto umění, zrozeného na úpatí hory Parnassu, a jež nepředstavuje si nad údolí Tempe nic krásnějšího. Proto také vznešeno jest mu zakázáno, neboť jestli krásno jest dokonalým poměrem mezi ideí a formou, vznešeno jest nepoměrnost. Ve vznešenu idea tříší formu a pohlcuje ji. Pokořená forma uni-

čuje se, aby nás neznepokojovala při rozjímání nezměrného. Kathedrála Kolínská, jež dýchá nekonečnem, není ukončena. Řecký chrám jest dokonale skončený, ve všech smyslech toho slova, a povšechný ráz umění klasického, řeckého, latinského, francouzského, může se určiti jedním slovem: nepřítomnost nekonečna.

Moderní umění, jestli jest opravdu moderní, hněte hmotu, obrábí ji, nevěnujíc jí velké jinak pozornosti; používá jí toliko jako prostředku: jeho počátek a konec jest idea. Umění řecké naopak vychází z hmoty a k ní směruje; zasáhne-li ducha, probuzuje-li v nás harmonii, tu forma vlastní svou dokonalostí povznáší se nad sebe samu, a dotýka se mezí světa neviditelného. Rozkvétajíc a rozvíjejíc se v nádheru formy, řecké umění dospívá k poesii linie. Linie jest styčným místem mezi ideí a hmotou. Proto také samojediný člověk ji chápe a jí se obdivuje. Aby lev, pronásleduje lvici v poušti, obdivoval se kráse jejích obrysů, bylo by mu třeba duše nesmrtelné; neboť byl by postřehl stín nekonečna promítnutý na tvora. Avšak umění řecké v okamžiku, kdy, unešeno krásou, hodlá se dotknouti ducha, zastavuje se, přemoženo formou,

[ ] [ ] KAPITOLA ČTVRTÁ [ ] [ ]

upadajíc do jakéhosi zkrystalisování myšlení. Neboť takovýto jest zákon přirozený: Každá věc směruje k svému východisku, moderní umění k idei, umění řecké k formě.

Odkud to, že aureolu, udělenou světcům moderní společnosti, antické umění nevynalezlo pro své bohy? To proto, že aureola jest viditelné záření neviditelné moci, překlad duše do světla. Aureola předpokládá skrytý jas, jemuž se stává slovem. To radost se stává viditelnou. Jest to křemen, jenž uvolňuje jiskru, před tím utajenou. Jestli však forma praví vše, jestli neskrývá nic ve své hloubce, jestli Jupiter zjevuje se úplně celý, jestli krása vystavuje se očím zcela nahá, jestli neviditelný dech ji neproniká, jestli tajemství nemá v ní místa, aureola nemá smyslu, protože není odleskem ničeho, protože ohně vnitřního tu není. Na umění řeckém jest ještě význačna neohebnost. Jest cosi fatálního i v kráse řecké linie. Nesklání se k slabosti. Neusmívá se. Její čistota jest tvrdá, přísná. Její skulptura jest bez něhy, bez soucitu. Řeklo by se, že mramor má strach, aby ničeho neztratil ze svých práv.

Fatalita jakoby tíhou naléhala na Řecko, a jest cosi nemilosrdného v hloubce sofkleovské velebnosti. U Řekův Apollon zabíjí hada Pythona. Dýchá pouze silou klidnou a slavnostní. U Egypťanů Merkur rve nervy Pythonovy, jenž se zde nazývá Typhonem, by z nich zhotovil struny na božskou lyru. Jaká nesmírná povýšenost! Jak jest to mnohem vznešenější!

Umění řecké představeno jest skulturou, jíž pranic neprosvitá. Skulptura ta jest hmotou ve svém maximu hutnosti. Moderní umění usiluje o to, by hmotu zprůhlednilo, by ji povzneslo ve svobodu ducha. Nuže, vnitřní přítomnost ohně jest nutnou podmínkou, by hmota honositi se mohla darem průhlednosti. Odtud aureola světců. Jako každý výtvar umělecký i ona jest symbolická. Umění má důvod svého bytí v symbolismu forem, a na to, aniž bych se pohružoval v hloubku této nesmírné otázky, musím poukázati. Formy mají s ideami symbolické vztahy. Umění jest podstatou svou symbolické. Každá věc, jež není symbolická, může příslušeti vědě; nehodí se nikdy umění.

V umění moderním idea rozrušuje formu. Nemohouc býti formou pojata, tříští ji, vyzařujíc z ní, a forma rozbitá dopouští,

by průsvitnými jejími troskami probleskovaly nesmírné obzory. Když vznešeno se objeví, vše dychtí kolem něho po jakémž zničení. Slova ráda by zemřela v přítomnosti idee. Ideál, protože jest vědom toho, že nelze jej vysloviti, utíká se do své výše. Umístěn příliš vysoko, než aby se obracel ku kráse zevnější, odříkává se jí, skoro se formy zdržuje; vyžaduje na ní toliko přísně potřebných znaků k své pochopitelné manifestaci. Pouze prosvitá: nepřičiňuje se, by se zaskvěl. Lhostejnost jest vlastní této svrchované kráse, jež, zříkajíc se lidských zvyků, zříkajíc se hranic do jisté míry, zříká se sebe samé, by se znova našla ve vyšších oblastech, kde se znova najdou mohutnosti, jež se zapřely v dolních polohách.

Zdá se, že p. Renan dává přednost umění řeckému, umění klasickému před uměním moderním. Dává mnohem větší přednost klidné kráse Jupiterově před hubeným obrazem *mučně probitého čtyřmi hřeby*.

A vskutku krucifix jest na zemi děsúplným zjevem. Jest to rozlámání formy, jež praská a puká pod ranami idee. Strašná to mocnost a síla, jež, mnohem

méně zvažitelná než světlo, ostřejší než meč, pronikající *usque ad divisionem animae et spiritus*, všechno zhubila, vyvrátila, zpěvracela, vše stvořila, vše obnovila, umění, vědu, život, moc, jež vším pohnula ode dna až k vrchu, aniž se zdá, že by se čeho dotkla, tato moc nepřinesla pokoj, avšak válku.

Chcete věděti, do jaké hloubky p. Renan oškliví si tuto moc? Chcete věděti, kterak p. Renan nenávidí Evangelium? Slyšte jej:

„Hegel, praví, nepronesl se méně rozhodně než Goethe pro náboženský ideál Helenův a proti *vměšování syrských a galilejských prvků*. Zdá se mu, že legenda o Kristu vznikla v téže soustavě jako biografie alexandrinská o Pythagorovi; odehrává se dle něho v oboru nejobyčenější skutečnosti, a nikterak ve světě básnickém. Jest to směs nuzného mysticismu a bledých chimer, jak se s nimi setkáváme u lidí podivínských, kteří nemají krásné obrazotvornosti. Starý a Nový Zákon nemají v jeho očích žádné ceny esthetické.“

Pod rouškou těchto slov: *vměšování prvků galilejských* křesťanství jest sotva znatelnou.

Několik řádků později:

„Starověký chrám, praví, jest nepo-
pěrně čistší krásy než gotický kostel,
a přece trávíme hodiny v tomto bez
únavy, nemůžeme však bez nudy stráviti
ani pět minut v onom.“

Člověk, jenž si odporuje při každém
okamžiku, má v diskussi výhodu dosti
bizarní. Jestli naň útočíte dle jedné
stránky, odpoví vám stránkou jinou, na
níž povídá úplný opak.

Ve svém článku o Schefferovi p. Renan
všímá si pouze krásy mravní. Přímo
obrací theorii, již, jak se zdá hájil v pří-
ležitosti Goetha a Hegela. Avšak převrací
na neštěstí nejelementárnější pojmy esthe-
tické a logické.

„Umění, praví, jest nejvyšším stupněm
kritiky.“

Pochopíte umění převedené v poměry
kritiky? Osvětleme si to příkladem.

Zobrazíte na plátně svatou Terezii. Bude
třeba, byste byli věrni kritice p. Rena-
nově, rokovati o ní, popírat ji jakožto
světici. Karikatura a satira, hle proporce,
v nichž bude umění pracovati.

Jestli věta, již jsem právě uvedl, jest
sama sebou nesrozumitelná, stane se

mnohem nesrozumitelnější, jestli ji přirovnáme k této, jež ji doprovází:

„Každá filosofie, praví p. Renan, jest nutně nedokonalá, protože touží po tom, by sevřela nekonečno do rámce omezeného. Kterak duch lidský by pojmul, kterak slovem by vypravil to, co podstatou jest nevyslovitelné? Jedině umění jest nekonečno. Umění, hledající v duši, co jest dobrého a čistého, dovoluje nám dostihnouti nepochybně.“

Kterak umění jest jedním z výrazů kritiky, když se takto staví oproti kritice a celé filosofii? Kterak jest nekonečno, když jest kritika konečna, když jest pouze jeden způsob kritiky?

Zdálo by se dle p. Renana, že filosofie pokouší se o to, by nám zjevila nekonečno nekonečnou manifestací sebe samé. Tohoto nároku filosofie nemá. Ona ví, že slovo nemůže vypraviti to, co podstatou jest nevyslovitelné. Filosofie jest věda, jež mluví o nekonečnu: avšak nejsme nekonečným způsobem vlastníky této vědy.

Samojediné umění jest nekonečno, praví p. Renan. Buď tato věta nemá smyslu, nebo znamená, že umění jest nekonečno ve svých projevech, jež nám samo sebou

předkládá. Filosofie jest konečna, protože slovo nemůže vypraviti nevyslovitelné. Avšak jestli umění jest nekonečno, užavíram z toho, že malba, sochařství, básnictví vyličují nevyslovitelné, že jsou nekonečny samy v sobě i ve svých projevech.

Takovým způsobem filosofie jest zredukována až na to, že *nedostihuje nepochybného*, protože jest konečna. Podobá se, že slovo nedostihuje nepochybné leda pod tou podmínkou, že jest nekonečno. Jestli tvrdím tuto větu: *Bůh jest*, nedostihuji tedy nepochybného; bych je dostihnul, bylo by třeba ukázati vám samou podstatu nekonečna. Taková jest, jak se zdá, nauka p. Renanova. Avšak umění, protože dostihuje nepochybné, musí dle téže nauky ukázati nám nekonečno v naprostém jeho jasu. Nemrzel a nehoršil bych se, kdybych mohl rozjímati umělecká díla, o nichž mluví tuto p. Renan.

Přirovnajme tuto stránku k oné, kde p. Renan považuje Jupitera za svrchovaný výraz umění. Snad v plastické kráse řeckého jinocha rozjímá p. Renan nekonečno? Snad.

Závěrek těchto věcí jest do jisté míry potěšlivý: absolutní pochybnost, jež vy-

lučuje náboženství, společnost, vědu, vylučuje také umění, jež nemůže leda tvrditi. Umění, jež jest pouze jakousi formou kritiky, přestává býti.

Odtud vyplývá, jak jsem již sdělil, radikální negace umění.

Ostatně přihlédněte tuto, kterak možno přeložiti theorii, již pokouším se vyložiti.

Plastická forma jest posledním cílem umění.

Nuže, plastická forma jest konečnem po výtce.

Tudíž umění jest nekonečno.

Umění jest jednou z forem kritiky. Nuže, kritika jest sama jednou z forem filosofie, jež jest konečná a nedokonalá. Tudíž umění jest nekonečno.

Umění jest jednou z forem kritiky. Nuže, kritika stále popírá. Nemůže dostihnouti nepochybného: nemůže vyjádřiti nevystihlého.

Tudíž umění, jež jest jednou z forem kritiky, jest kladem po výtce; dostihuje nepochybného a vyjadřuje nevyslovitelné.

Takové jest dílo p. Renanova. Shrňme jeho myšlení:

Náboženství jest krásná věc: avšak není Boha.

KAPITOLA ČTVRTÁ

Kristus bude žíti toliko v hodnotě člověka, dokud nebude *nahrazen ideálem vyšším, člověčenstvo bude nadále, rozjímajíc jej, opájeti se svým vlastním obrazem. Ejhle, Bůh živý, hle, koho třeba uctivati?*

Zbývá nám tedy uctívat člověčenstvo. Jenže lidská společnost jest založena na všeobecné nevědomosti. Kdyby vesměrná pitomost se zmenšila, pochopila by se rovnost bytosti a nicoty, a společnost by byla nemožna. Netřeba, by výzkumy učencovy vnikaly ve vrstvy, *kde illuse jsou nutny.* Člověčenstvo nemá tedy ceny než na tolik, pokud jest představeno učenci.

Zbývá nám tedy věda, bychom ji uctívali. Věda jest božská. Jest samojediným cílem, člověka důstojným.

Jenže *filosofie jest snad odsouzena k tomu, by navždy marně a ustavičně usilovala o vystížení nekonečna.* Člověku jest popřán toliko slabý svit vědy. (Vždyť nemůže věděti, má-li duši.) Filosofie nemůže dostihnouti nepochybného.

Avšak umění jest nekonečné. Zbývá tedy, bychom umění uctívali. Jenže umění jest pouze jednou z forem kritiky. Jest zredukováno na satyru, na karikaturu,

nebo, čtu-li jinou stránku, na formu plastickou, nebo, čtu-li ještě jinou stránku, jest ku pomoci náboženství, jež neexistuje.

Co nám zbývá tedy a čemu se máme klaněti?

Nicotá.

Neboť o nicotě p. Renan tvrdí to, co my tvrdíme o Slově: *Omnia in Ipso constant.*

*

Nemáme práva diviti se tomu, že dílo p. Renanova oplývá kontradikcemi. Ve své práci o Averroesovi praví: „Není třeba požadovati krajní přísnosti v nauce Ibu-Rošdově. Střežiti se budeme, bychom mu co v tom smyslu vytýkali. Logika přivádí do propasti. Nedůslednost jest podstatným elementem všech lidských věcí.“

P. Renan vyhýbá se logice: to proto, že se bojí propasti. Toto samojediné slovo obsahuje a vysvětluje zároveň všeobecnou protirečnost jeho díla, totiž lásku k pravdě, jež neexistuje, hledání toho, co nemůže býti nalezeno, a protirečnosti v podrobnostech, jež vyplývají hned

z jeho úcty, hned z jeho opovržení, hned z jeho lhostejnosti ku všem našim naukám.

P. Proudhon jest *hrozným dítětem* v rodině, jíž jest p. Renan advokátem a akademikem. Onen praví hrubými slovy, co tento obestírá úhlednými formami.

P. Renan sám o sobě byl by rebusem. Co mysliti o učenci, jenž dělá autoritu v učeném světě, a jenž ničeho netvrdí, aniž co popírá, jenž není ani dogmatický, ani skeptický, jenž jest jedině kontraktorický? Do které třídy náleží p. Renan? Kým jest?

Jest prý vulgarisatorem filosofie německé. Nepoznáme jej, nezvíme jeho tajemství, nevysvětlíme si tajemství jeho zrodu a jeho štěstí, dokud nepoznáme přesně, v jakém vztahu jest k ní, kterak z ní vyplývá.

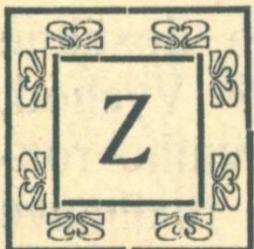
ČÁST DRUHÁ

QAS DRUH

V

NĚMECKO A KŘESŤANSTVÍ

Omnia in ipso constant.
(SVATÝ PAVEL.)

de se rozšiřuje obzor přede mnou; hodlám promluviti k velikému národu, jejž miluju. Od té doby, co jsem prohlédnul, od té doby, kdy myslím, zaujal moje myšlení a můj život. Zhlížel jsem k němu od té doby, kdy se moje oči otevřely; jeho jméno vždy dojímalо mne v duši čímsi důvěrným a tajemným. Miluju jeho jasnou velikost a jeho přísnost. Plná

zřícenin a vzpomínek, prostá a slavnostní země Německá podobá se myšlénkám a dílům, jež by byly mohly vytvořiti její dítky. Při četbě stránek, jež hodlám probrati a potříti, mnohdy jsem byl nucen zastaviti se, zadržen byv údery svého srdce, a slzy mi vstupovaly do očí, když jsem se tázal, co by byli mohli vykonati v lúně Církve mužové, kteří pokusili se o tak velké věci, avšak kteří nemohli jich uskutečniti, protože byli mimo ni. Bůh ví, s jakou nesmírnou žádostí přenášel jsem se k té slavné hodině, kdy tito zbloudilí vstoupili by do shromáždění jediného a všeobecného, po němž tolik dychtí, aniž by to spozorovali. Tato zajatost plnila mi duši, a rozjímal jsem ve vnitru svém o ideálu Německa křesťanského. Drahá a osvícená sestro, dostihne slovo moje až k uchu tvému? Východ, kolébka světa, byl jevištěm prvního rozštěpení, první katastrofy. Šíré, rozjímové a hluboké jak on, jsi v Evropě jakoby druhým Orientem. I tys přivodilo ono veliké neštěstí, prvopočáteční hřích moderní společnosti, protestantismus. Otevřelo jsi pramen bludu; bylo jsi jevištěm vzpoury; budeš, pakli chtiti budeš, jevištěm smíru. Skrze tebe věda a život, idea a víra sjed-

notí se, dovolíš-li, v harmonii, jež rozhojní se minulými disharmoniami. Zapří-sahám tě, bys mne slyšelo.

Spravedlivě nakládati s těmi, jež hodláme poraziti, ctíti u nich vše, co jest úctyhodno, taková jest, často tak slyšíme, nejlepší taktika, nejobratnější způsob diskusse, a to jest pravda; avšak spravedlnost tak pojata nebyla by než bystroduchým chytráctvím, důvtipným výpočtem. Jest příliš nad těmito ohledy a opatrnostkami, by se k nim snížila. Třeba dáti průchod spravedlnosti a konati ji, protože spravedlnost jest právem a povinností. Jest ve spravedlnosti síla, již každý počítuje, síla spasná a útěchy plná. Tomu, jenž se zbavuje dobrovolně této svaté moci, nechybí toliko obratnosti, chybí niu velikost a vznešenost.

Jestli Německo ve svém snažení po velkých pravdách radikálně se zklamalo v použití, jež s nimi učinilo, jest záhodno a jeho důstojno, by to zvědělo, pochopilo a uznalo.

Hodlám vyložiti úhrnně myšlénu Hegelova a ji přirovnati ku křesťanství. Křesťanství vyjadřujíc se, samo se bude potvrzovati; Hegel jakmile ústa otevře, bude se vyvraceti a popírati, a snad jeho žáci

pochopí slovo, jímž se k nim obracím: tu pravdu jedinou, nesmírnou, synthetickou, kterou jejich mistr hledal, aniž by ji nalezl, protože ji hledal mimo Slova, učiněného tělem, křesťanství nabízí lidskému pokolení.

Jaká jest myšlenka Hegelova? Řekl, jak mnozí Francouzi se domnívají: Año jest přesně totožno s ne; jsem tuto a nejsem tu; Paříž jest s Nantes totožna? Kdyby Hegel byl hodil do světa tento čirý nesmysl, místo aby byl pohnul Německem, byli by ho zavřeli do blázince.

Takováto jest jedním slovem základní myšlenka jeho nauky:

„Tvrzení kladné nese v sobě jistou mez, ohraničení, jež jest zárodkem negace. Filosofie vyvozuje tuto negaci z tvrzení kladného, avšak jde dále na své cestě. Popírá samu negaci, a touto negací negace vrací se k prvotnímu pojmu. Avšak tento pojem není již, čím byl před chvílí: provedl, čeho byl schopen; rozvinul, co v něm bylo ve stavu utajeném; stal se jednotou svrchovanou a rovnící mezi prvním kladem a negací, proti němu postavenou.

„Příklad: V jasu naprostém, beze stínu a bez barvy, nerozeznalo by se naprosto

ničeho. Jasnот absolutní jest tedy identická jeho negaci, absolutní temnotě; avšak ni ta, ni ona není úplná; jest obou zapotřebí. Spojivše je, obdržíte jasnost smíšenou s tmou, čímž povstane světlo. Električnost dosvědčuje v přírodě tuto přitažlivost opaků. Protože električnost jest silou životní, tendence ta stává se tendencí těles samých. Bytí o sobě, bytí od tohoto rozdílné, návrat k bytí o sobě, taková jest ta theorie. (These, antithesa, synthesa.)“

Kam byl Hegel přiveden touto theorií o totožnosti opaků? Nikdo toho neví. Jeho nejbedlivější žáci, nejbystřejší a nejvytrvalejší, poslouchajíce ho deset let po sobě, tázali se, zdaž mistr věřil v bytí Boha, a nemohli si odpověděti.

To proto, že Hegel vskutku nepřikládal žádné důležitosti závěrkům. Celá věda jeho spočívala v methodě. Netečný k bojům, zaopatřoval zbraně všem bojujícím, aniž by přál komu vítězství nebo porážky.

Snad tato lhostejnost, jež jest sama negací filosofie, vyplývá z jeho methody. Jestli opravdu kladné tvrzení a negace jsou totožny, všechny nauky stávají se

tím sobě rovnými a lhostejnými navzájem. Objevení této totožnosti jest tedy samojediným objevem, jejž možno ve filosofii učiniti. Tomu, kdo vládne touto methodou, všechny nauky jsou pravé, neboť ví, jakým způsobem jsou pravé; tomu, kdo nevládne touto methodou, všechny nauky jsou falešny, neboť neví, jakým způsobem jsou falešny. Dle Hegela vskutku všechny nauky jsou sice pravdivy, avšak neúplny. Odtud vyvozuje svou filosofii historie a svou historii filosofie. Historie filosofie jest historie člověka, hledajícího absolutno a nenalézajícího je, až do dne, kdy Hegel mu zjednuje svou methodu. A tak jest pravda ve všech systemech, avšak systém Hegelův jest jedině a naprosto pravý, protože dle Hegela, objímá všechny ostatní. Na příklad: tomuto způsobu myšlení affirmativního odpovídá škola eleatská, jež popírá vše, vyjma Bytost. Negaci idee té odpovídá škola budhistická, pro níž Bytost znamená nicotu. Každá soustava obsahuje pouze nějakou stránku pravdy; právo opaku není tam uznáno. Absolutní filosofie dokazuje totožnost všech odporů. Hegel prohlašuje rovnost, totožnost bytosti a nicoty. A tak dodělává se dle svého systému pravdy úplné.

Kdyby tato methoda měla závěrek, tento závěrek byl by pantheismus, jenž tvrdí naprostou jednotu každé substance, a fatalismus, jenž jest naprostou negací povinnosti, protože dobro a зло nejsou mu již než jedinou a toutéž věcí. V tom spočívá blud radikální, základní, nesmírný blud tohoto století; toť máteř veškeré negace; ejhle pantheismus, ejhle brána nicotě otevřená; ejhle pochybnost absolutní, jež jest smrtí filosofie, povyšené na filosofii absolutní.

Proč tento blud jest základní a nejdůležitější? Proto, že pravda, jíž zneužívá, jest pravda základní.

A pravdou tou jestiň Synthesa.

Schelling a Hegel hladověli a žíznili po synthese: Chtěli se postaviti před bytostí, pozorovati ji a říci: *Omnia in ipso constant*.

Avšak oni řekli to o stvoření a tvrdili totožnost opaků.

O kom bylo třeba říci: *Omnia in ipso constant*, a v jakém smyslu bylo třeba to pověděti?

Bylo třeba to říci o tom, o němž Duch Svatý to pravil ústy svatého Pavla, o tom, o němž Duch pronesl toto slovo: „Mi-

losrdenství a pravda se setkaly, spravedlnost a pokoj se obejmuly.“

A jinde: „Vše bylo stvořeno skrze Ježu Krista na nebi i na zemi: věci viditelné i neviditelné, ať trůnové, ať panstva, ať knížatstva, ať všechny mocnosti. Vše bylo stvořeno skrze něho a pro něho; jest především, a všechny věci skrze něho trvají; jest vůdcem a hlavou těla Církve; jest prvorozený z mrtvých, by byl prvním ve všem, protože se zlíbilo Otci, by veškerá plnost usídlila se v něm, aby usmířil všechny věci se sebou pro sebe, upokojiv skrze krev, již prolil na kříži, vše, co jest na zemi, jakož i co v nebi jest.“

Jest bytost *in quo omnia constant*, toť Náš Pán a Spasitel Ježíš Kristus.

Chce se tím říci, že v něm nalézá se totožnost opaků, bytí a nicoty, pravdy a bludu, dobra a zla?

Za nic ne!

Avšak on jest cesta, pravda a život. On jest také vzkříšení. Svět, jím stvořený, byl jím vykoupen. Přemožitel negace, nechť sebeskutečnější, přivádí život a smrt, blud a pravdu, dobro a zlo, nikoliv k totožnosti, avšak k tomu novému pořádku, k tomu nesmírnému rádu, jenž objímaje

i nepořádek, převádí jej mocí spravedlnosti a milosrdenství k pořádku vyššímu. Tím způsobem každá věc objeví se, když se objeví Ten, v němž vše má důvod svého bytí: *Quum Christus apparuerit, vita vestra, et vos apparebitis.* Dobro a zlo objeví se, hluboce rozdílné a rozdílně pojednané, avšak podobně pojednané v tom smyslu, že každé obdrží místo, jež mu přísluší. Nebe a peklo se objeví, hluboce rozdílné v tom smyslu, že různě projeví Boha, hluboce podobné v tom smyslu, že projeví téhož Boha.

Hegel, a na to bych rád obrátil pozornost jeho žáků, Hegel mate dvě idee, jež se nepodobají. Toto míchání jest zasadní, a rozlišení, jež hodláme provésti, osvětlí otázku. Hegel mate opaky, jež jsou v pořádku, dva poly električnosti ku příkladu, a kontradikce, jež tvoří nepořádek, ku příkladu zlo, negace dobra. Plete tyto zákonné rozdílnosti, jež vstupují všechny v jednotu života s kontradikcí, jakou jest smrt. Hry a způsoby života mohou zůstat v pořádku, avšak smrt jest nepořádek, jenž může vstoupiti jen oklikou do řádu vesměrného. Nuže, bychom rozjímalí harmonii svrchovanou, bylo třeba povznéstí se nad tento svět

relativní, bylo třeba vystoupiti k podstatě nekonečné. Spravedlnost a milosrdenství, relativní opposice, nalézají přímo v podstatě Boha své rozřešení. Dobro a zlo, naprosté kontradikce, nalézají nepřímo skrze nebe a peklo své rozřešení, aniž by se kdy stotožňovaly.

Naprosté kontradikce setkávají se s rozřešením relativním.

Relativní opposice setkávají se s rozřešením naprostým.

Člověk jest jeden v podstatě, avšak jest náchylen k tomu, by se rozptyloval snadno po hmotě, jež jest mnohotvárná; dává se rozpustiti hmotou, a tu, sám zmnohotvárněn, potřebuje úsilí vůle, by dospěl k jednotě, z níž vyšel. Toto úsilí, toť svoboda. Svoboda jest přechod z jednoty samovolné k jednotě uvědoměné.

Hegel se klame o povaze harmonie. Myslí, že existuje již ve světě, jejž vidíme. Myslí, že toto stvoření, jež máme před zraky, jest v pořádku. Patří na zlo jako na nutnost tak absolutní jako dobro. Tím se stává, že zlo není již zlem; jest přirozenou formou jistých věcí, formou postavenou oproti formě dobra, jež však, spojená s touto, doplňuje harmonii a pořádek, místo aby jej kalila a mu překážela.

Hegel zapomíná v tomto libovolném sestrojení pořádku na mnohé závažné elementy, jež se věší na vše, mezi jinými na hřích prvopočáteční, na svobodu člověka, na rozdíl času a věčnosti. Harmonie skutečně, nikoliv taková, jak ji on pojímá, avšak taková jaká jest, harmonie, totiž pořádek vítězící nad nepořádkem, totiž dobro, jež nepopírá zlo, avšak jež nad ním triumfuje, stavíc je na jeho místo: takováto harmonie jest tajemstvím a výhradou věčnosti. Hegel tvrdě, že pořádek jest již ukončen a viditelný, klada bytost a nicotu jako dva nepřátele, kteří zůstanou proti sobě, akteři tvoří pouze jedinou bytost totožnou a samu o sobě, Hegel tím vším popírá Boha, rozum, a znehodnocuje věčnost, neboť absolutní řád jest již pro něho v čase. Tvrde, že dobro a zlo jsou nutnými výkvěty jediného stvolu, jenž kvete fatálně, Hegel popírá pravdu, svobodu Boha, svobodu člověka, mravnost, náboženství, filosofii.

Kdyby byl řekl, že skrze život a smrt usmířené lidé mají dojít ku druhému zrození, ku vzkříšení, k svrchované a věčné harmonii, prohlásil by pravdu; avšak on ji popřel, protože pomátl přítomný, avšak nahodilý, nepodstatný stav protiv, do něhož

jsme se pohroužili, a absolutní pořádek, v němž budeme žíti, až budeme žíti dokonale.

Když Schelling tvrdil totožnost ducha a hmoty, Schelling se klamal radikálně, a jeho blud byl nesmírný, neboť dychtil po nesmírné pravdě. Pro něho příroda není než viditelným organismem našeho chápání; také ona produkuje pravidelné útvary, a produkuje je s nutností, způsobem takovým, že transcendentní idealismus a filosofie přírody jsou dvě vědy totožné, jež se nerozeznávají leda opačným směrem svých bádání. Dohromady ustavují úplnou soustavu vědy. Svět jest mu magnetem, jehož rozdílnosti nevylučují jednotu. Duch a hmota jsou v tomto systému dvěma póly absolutna.

Každý blud jest negaci, jenž se představuje ve způsobě tvrzení.

Potlačme negaci a řekneme :

Duch lidský chápe symetrii, harmonii, geometrii, protože jest ve styku s pravdou.

Hmota podléhá pravidelnosti, geometrii, jež vládne v přírodě.

Úkony ducha jsou pravidelný a podrobny jeho zákonům.

Úkony hmoty jsou pravidelný a podrobny jejím zákonům.

Duch lidský a vesmír hmotný mají skutečně oba důvod svého bytí a svůj zákon v zákoně svrchovaném, jenž jest zároveň vzorem: ve Slově, v němž Bůh rozjímá bytosti a zákony; a přece duch lidský a vesmír hmotný jsou dokonale rozdílny.

Vždy jen v nekonečnu sídlí tato harmonie, již Německo hledá ve stvoření.

Vesmír, ačkoliv jeho typ spočívá ve Slově, jest rozdílnou substancí od substance božské. Jeho arcotyp jest v Bohu; avšak vesmír stvořený není Bůh; Duše lidská jest rovněž realisací idee, rozjímané Bohem ve Slově. Její arcotyp jest v Bohu; avšak duše není Bůh. Ta souvztažnost obecná, že tvorové viditelní a tvorové neviditelní mají všichni svůj arcotyp v též Slově, vysvětluje tajemné vztahy, jež sjednocují oba světy. Neslychané kombinace jednoho i druhého, potom jednoho s druhým, jsou jistými evolucemi moudrosti, jež si oblibuje v kráse svého díla. Pravidelnost, harmonie, geometrie, krása, hudba, jsou vepsány do světa jednoho, jsou vepsány do světa druhého, a jsou vepsány v kombinaci obou světů. Totéž Slovo, jež jest oběma arcotypem, jest též oběma zákonem. Spravuje jejich vývoj

jako ustrojil jejich zrození. Avšak vizte veliký ten rozdíl mezi člověkem a přírodou, jež neuznává Německo. Tento zákon pevně lpí na přírodě; nelpí však tolik na člověku: vnucuje se tvorstvu neoduševněnému, jež vždy poslouchá; nabízí se člověku, jenž může neposlouchati a jenž neposlouchá. Svoboda hloubí mezi námi a přírodou propast, na niž zapomenul Schelling. Evoluce přírody jest nucená, naše jest svobodna. Hřich jest zpronevěra bytosti stvořené vůči ideálnímu jejímu typu, jež Bůh rozjímal ve svém Slově. Pořádek jest v našich rukou: rušíme jej, když chceme, atehdy Bůh, jenž nás příliš ctí, než aby podrobil naše chtění pořádku, avšak jenž sám sebe ctí příliš než aby podrobil řád ten našim vůlím, dává vytysknouti, nucen byv nepořádkem námi způsobeným, pořádku novému. Naše svoboda udržuje na pozoru božskou činnost; vždy ihned vesmír viditelný a vesmír neviditelný stávají se plodnými na nové kombinace, z nichž vyplyně obyčejně s novým řádem snadná a podivuhodná shoda naší svobody a božské vůle.

Schelling a Hegel, svedeni myslénkou absolutna, zapomenuli na rozdílnosti, na protivy, jež, daleky toho, by škodily har-

monii, rozzařují ji v nový lesk. Neuzná-li pravou velikost, onu, jež vyplývá z věcí takových, jaké jsou, by přijali hypothesu na pohled gigantickou, ve skutečnosti však neudržitelnou, jež, domnívajíc se, že bude k oslavě pořádku i člověku, ničí je. Dvanáctileté dítko, jež zná svůj katechismus, uvědomilo by je o jejich bludu.

Věc pozoruhodná, tato nauka hubí lásku naprosto, v samém jejím kořeni; láska odnáší se k životu. Která kdy bytost mohla milovati mechanismus? Dejte nám boha stroj, člověka stroj, vesmír stroj, nikdo nebude již nikoho milovati. Proto také pantheismus, studený jako hrob, píše na kořen člověka, na první stránku duše od- souzení své černými literami; přináší smutek.

Vnikněme v podrobnost několika protiv, a dříve než přikročíme ku konečnému rozřešení problému, zkusme nalézti nějaký základní rys synthesy.

Když pocestní vystupují na tutéž horu, jeden po svahu levém, druhý po svahu pravém, spozorují dvě úplně rozdílné krajiny, a jedině ten pozná tajemství jejich různosti, jenž dosáhne posledního hřebene a ovládne obzor na pravo, na levo, před sebou, za sebou. Přitlumené svítily osvě-

cují pouze jediný bod krajiny; avšak neusmířila-li by se veškerá různost mínění, kdyby světlo mohlo se umístiti dosti vysoko, by osvětlovalo do nedohledna?

Utkvěme tedy na dílech svých předběžným pohledem.

Když pořádek snaží se objeviti, opposice hledí se usmířiti. Výhradou umění jest, by nám představilo hned na tomto světě tvory dokonalé, náčrtky to harmonie, jež slibují velkou harmonii. Není-liž cit harmonie předtuchou věčnosti? Ono *jíž teď* projevuje krásno, zatím co všude jinde jen je připravujeme. To ono předjímá *jíž teď* věčnost, nejvyšší to uskutečnění umění naprostého. To k němu obracíme se předem, bychom vylákali tajemství na tvorstvu, a uchvátili, možno-li, světlo v jeho práci. Nepředstaví nám žádnou harmonii dokonalou. Umění jest pokusem, jenž nám útěchu skytá. Jakou to tedy radost nám přináší? Radost ta jest počátkem osvobození.

Umění jest opposice, již představují idea a forma, splývající v harmonii, kdež se navzájem pronikají.

Harmonie není nikdy stotožněním dvou těchto výrazů, nýbrž jejich usmířením.

Drama, toť opposice mezi ideálním a reálním, projevená zápasem povinnosti a slabosti, projevená zkouškou. V rozuzlení má se objeviti harmonie, usmíření; rozuzlení Bůh se zúčastňuje.

Oběť jest ta síla lidská, jež žene opposici k harmonii. Věčné milosrdenství a věčná spravedlnost způsobují soulad a smír. Historie a život poskytuji okamžiky světla a štěstí; jsou to vpády umění do světa skutečnosti; jsou to záblesky ideálu, jenž na okamžik splyne na reální a je zažehá. Zdá se pak, že Prozřetelnost, jež má zvyk skrývati se, v případě takovém citelně zasahuje. V těchto svrchovaných okamžicích reality naše radost prýští z onoho vniterného vědomí, jež nám odhaluje přemoženou opposici. Místo aby se nám objevily věci ve svém osamocení a ve své zatemněnosti, objevují se nám vespolek spojeny a přetvořeny ve světlo, jež všemu dává krásu. Při západu slunce předmět sám sebou bez krásy, dům, stáj, odívají se v krásu v pohledu všeobecném, díky vlnám světla, jimiž jsou předměty ty zaplaveny. Rovněž tak věc, jež se nám zdála ošklivou, když pozorovali jsme ji samu o sobě a v noci, osvětlená, jakmile

na ni patříme shora, zúčastňuje se nádher vesměrného záření.

V umění, kouzelném to zrcadle, kde pravda se obráží způsobem symbolickým, smyslům přístupným, a, možno-li říci, prorockým, jmenujeme *inspiraci* intuici souladu a *praci* rozjímání, jímž opposice hledí se rozložiti. Inspirací idea působí na umělce; prací působí umělec na ideu. Inspirací zachvacuje idea umělce a objevuje se mu ve své podstatě, ve svém typu, ve své jednotě. Prací umělec uchvacuje ideu a obrábí ji; připravuje jí kadlub, v němž má přijmouti formu. Konkrétní forma, ta ji určuje, ta ji vymezuje; toť moc, skrze níž dílo jest tím, čím jest, a nikoliv něčím jiným. Inspirací idea některá zjeví se ve svém poměru s Ideí absolutní. Prací stává se zvláštnější, staví se proti absolutnímu a odívá se ve formu sobě vlastní. Nuže, tato opposice, jež tíhou naléhá na umělce, když obrábí ideu, rozpouští se v harmonii tím vyšší, oč přišla dráže. Tato harmonie, toťumělecké tvoření; tvoření, toťvýslednice dvou sil; tvoření umělecké, toť idea zvláštní, oděná svým jasem, a zjevující svým životem, ukázaným vně jednoty, spínající v sobě absolutní a relativní, všeobecné a zvláštní, prohlašující na-

jednou, v čase i v prostoře, slovem i světlem svou podstatu, totiž poměr svůj k Idei absolutní, a svou formu, totiž zvláštní svůj život.

Inspirace jest positivní, provedení jest negativní; jest negativní, protože jest omezováním (oběť má své místo v umění). Výtvor jest harmonický.

Maří tudiž čas, kdo se táže, jestli genius jest vytrvalost, jak Buffon nestyděl se říci, nebo jestli jest náhodou inspirací slepou a nezřízenou.

Genius není tou neb onou stránkou opposice. Jest silou, jež ji rozkládá. Obecnému davu, jenž naň patří zdola, jeví se znepokojujícím bláznovstvím, jež ani k soucitu nepohně. Neboť lidé jsou nemilosrdní ku každému vyššímu utrpení.

Genius jest schopnost tvořiti. Pojímá¹⁾ a v tom smyslu jest passivní. Pak idea pojatá koná v něm tajemnou práci svou. Nosí ji. Podléhá jejímu působení skrytému a tajemnému. Sám se chápe práce, jest činný: to země otevřela lúno své semení plodivému, a čeká v mlčení, až slunce v hodinu určitou vyvodí růži, jež obveselí a balsamickou vůní naplní stvoření. Působení idee na člověka jest působením

¹⁾) Lépe: Počíná, obtěžkává jako žena oplodněná.

světla na hmotu pozemskou. Účinkuje v nejopovrženějším prachu. Avšak jest třeba, by země byla otevřena, oplodněna, rozryta, a by srdce člověka bylo rozerváno. Vše jest počato v radosti a zrozeno v bolesti. Takový jest zákon.

Čím se stanou tato aktivita a tato passivita genia, tyto rozbřesky světla, jež ho zvou a tyto tmy, jež ho odpuzují, tato síla a tato slabost, jež mu působí život tak zvláštní, tyto velké naděje a tyto velké mdloby, tyto nesmírné rozpory, jež vyvolávají v něm život a smrt, čím se stanou tyto věci? Jaký bude osud těchto mocí tajně odloučených, tajně zkombinovaných, jež mají navzájem nepřekonatelný odpor a nepřekonatelnou příbuznost?

Jakmile výtvar jest dohotoven, genius nepřipomíná si již bolestného zrození, protože se objevilo dílo umělecké na světě. Počítí, jak jest unášen do neznámé harmonie.

Protože nebude zachovávati jistých pravidel, obvyklých v poetikách, řekne se, že jest nevázaný, bez kázně.

Zatím co vy zachováváte svá pravidla a co vaši protivníci, rovněž otroci jako vy, je soustavně znásilňují, on, aniž by myslil na ně nebo na vás, zachoval zákon.

Oči maje upřeny na vzor neviditelný, vyjádřil jej, jak se slušelo. Jest geniem jedině proto, že jest vyjádřením zákona vyššího, skrze nějž tvoří, a před nímž mizí, zničeny jsouce, drobné nesnadnosti, jež vámi zmítají. Vidíte u něho pouze stranu negativní. Vidíte to, čím není. Nevidíte, čím jest.

Talent nemá této mohutnosti, protože nemá této slabosti. Není ani tak činný, ani tak trpný. Neobývá ani vrcholky, ani propasti.

Genius jest unášen. Talent kráčí svým krokem. Dělá, jak chce. Genius dělá, jak může. Genius tvoří dle zákonů stvoření. Talent vyrábí mnohdy dle zákonů průmyslu. Právě proto, že jest podstatou genia, by byl postaven sám proti sobě, stalo se mu zvykem býti tupen a posmíván. Kdokoliv nemluví jazykem obecným, jest vyvržen mimo zákon.

Francouzská literatura proto, že nebyla pohřížena v pramen živý, v mnohých plodech, jež vystavuje jako *vzory klasické*, zůstala mrtvou literou, prázdnou formou, bez života, totiž bez ideálu a bez reality. Život člověka jest ustavičným bojem ; pohyby automatu unikají každé opposici. Růže, jež se rozvíjí, skytá slunci divadlo

boje, boj světla s hnojem. Avšak mrtvo panuje bez znepokojování v květině, zhotovené z lasturek.

Mezi velikým básníkem a veršotepcem jest táž distance jako mezi učencem, jenž naléhá na zákony přírodní, by vyvodil zjev organický, živoucí, a eskamotérem, jenž hledí udiviti jistými ručními a mechanickými kousky. Kejklíř, nechť sebe obratnější, vzbouzeti bude vždy jakousi nechuť. Mechanismus, jímž on operuje, nemá života v sobě a neobrací se kú smyslu života u diváka. Umění klasické, v mnohých ze svých representantů, snížilo poesii na stupeň kejklířství, jež si nejvíce zakládá na tom, když dle jistých pravidel přemůže neb obejde nějakou materiální nesnadnost.

Proč srdce nám tluče při vypravování o velké bitvě, ne-li proto, že duch náš velice rád spodobuje se s touto formou všeobecné opposice? A proč zápas, jenž není o sobě dobrem, našel by ohlas v naší duši, lačnící po pokoji, ne-li proto, že vede k harmonii, cíli to našich tužeb? Proč milujeme válku? Proto, že milujeme pokoj.

Umění organické jest vydobytá harmonie.

Umění mechanické jest symetrie, jež nezpůsobila krveprolití.

Jsou dva způsoby prostoty, jeden pravý, druhý falešný.

Prostota, jednoduchost falešná, ta, jež líbí se největšímu počtu, skytá duchu pouze jeden cíl, představuje pouze jednu stranu věcí. Století XVIII. mělo toto zdání jednoduchosti. Hle, proč Voltaire považuje se obecně za autora jasného, ačkoliv ve skutečnosti jest naprosto nesrozumitelný. Avšak abyste spozorovali, že jest nesrozumitelný, musíte sami býti nadání rozumnosti a chápavosti. Nemáte-li jich, a když v tomto stavu dostanete se mezi onu velkou většinu lidí, myslíte o něm, že jest jasný, protože nečiní a nepožaduje žádného napínavého rozjímání.

Jednoduchost pravá představuje duchu tři cíle, dva cíle, jež si odporují, a třetí, v němž se zharmonisují. Protože však tato jednoduchost jest pravá a hluboká, vyžaduje duši živých, jež by se mohly jí připodobiti. Zdá se temná těm, kteří nenávidí světla.

Čím jest udeření blesku, ne-li vyrovnaním dvou elektřin?

Upřeme zrak svůj na historii. Přestaví nám počátek harmonie.

Jest život lidský pouze dílem lidské svobody? Nikoliv. Jsme pány svých rozhodnutí, avšak nedržíme ve svých rukou následky. Život lidský jest úplně dílem cizí síly, a naše svoboda jest bez moci na náš osud? Nikoliv. Člověk závisí od své svobody. Závisí také od toho, co není on. Muška, jež poletuje, překáží člověku v myšlení. Zrnko písku usmrtilo Cromwella. Člověk dychtí. Příroda odporuje. Nepropůjčuje se. Svoboda chce. Příroda nechce. Podstatně nedostává se jí úslužnosti a povolnosti. Naše nejučenější, nejhľubší kombinace jsou mařeny nahodilostmi nejprostšími, jež můžeme nejsnadněji předvidat a jež přece přicházejí nejneočekávaněji.

Přece však, co může svoboda zcela samotna? Jako úmysl vše, jako výsledek nic. Odkud to tedy, že člověk počíná, podniká? Nepodnikal by ničeho, kdyby nedoufal v dokončení. Tehdy cítí, že zcela sám nemůže ničeho přivésti k cíli, že nemůže se obejít bez přispění věcí zevnějších, že nemůže jich podmaniti vlastní mocí, že příroda jest nutným nepřítelem, zároveň překážkou i prostředkem. Kdyby svoboda a příroda byly nesmířitelný, kdyby tyto dvě veličiny zůstaly na věky vespolek nesouměřitelný, nepremožitelná malomysl-

nost zmocnila by se člověka. Nejednal by již, neodvažuje se doufati v konec svého konání. A přece jedná. Kterak se to stává, že člověk jedná?

Jedná následkem jisté podvědomé víry. Jedná, protože vnitřní hlas praví mu zcela potichu: příroda není samosprávná, není slepá. Příroda má své zákony, jako je má člověk. Člověk i příroda mají téhož pána, ačkoliv člověk má moc neposlouchati, čehož odepřeno jest přírodě.

Čím výše jest člověk postaven, tím více důvěry má v poslední tajemství. Tato důvěra nazývá se dvěma nejkrásnějšími jmény, jimiž se honosí náš jazyk: svatost, genius.

Mohu vše v tom, jenž mne posiluje, praví svatost. Genius má důvěru, aniž by byl všemohoucí, protože hluboce cítí odpory tohoto světa a předtuchu harmonie, která je rozřeší. Talent počítá, genius nazírá a vidí. Jeho orgánem jest intuice; tato intuice jest přesvědčením, že nebude jednat sám, že jest nástrojem, že jest pod dohledem, že pán, jenž ho zaměstnává, cestou jej neopustí; a tak jde beze strachu. Ví, že dojde, neboť cítí o sobě, že jest puzen. Krištof Kolumbus nepředvídal vše, když vstoupil na loď požehnanou. A kdyby

byl vše vypočítal, byl by se minul se svým cílem. Mělf by pouze talent. Poněvadž však měl genia, důvěra v božské účastenství ho neopouštěla. Poznával se, cítil se; slyšel ve dne v noci hlas, jenž volá; vyjel na pouhé slovo. Sebe znáti znamenalo pro něho tušiti Ameriku. Věděl, že byl on neschopen, by ji objevil, že zavanutí větru mohlo odehnati jej od země zaslíbené; avšak věděl také, že větry a moře slyší týž hlas, jež on slyší, a že poslušny jsou témuž slovu. Když člověk talentovaný připravuje se k bitvě, zkouší, přetřásá, převažuje pro a proti. Člověk geniální vidí bojiště a cítí se vítězem: má slovo Boha vojsk.

Genius činný dosvědčuje Boha svědectvím positivním v tom smyslu, že dosvědčuje něco z toho, co Bůh jest. Genius trpný dosvědčuje Boha způsobem negativním: *Silentium laus*. Odmlčuje se před ním, a toto mlčení jest tvrzením nadbytěným, protože dosvědčuje bytost jakožto něco, co nekonečně přesahuje všechny affirmace bytosti.

Vznesme výše své pohledy. Třeba teď, bychom je upřeli na toho, jenž jest ukřižován mezi nebem a zemí, na toho, v němž sídlí veškerá plnost, *in quo omnia constant*.

Pravda jest jedna, blud jest mnohonásobný.

Pohanství jest uctíváním sil vnějších, sil živočišných nebo rostlinných, přírody, ne-já člověka.

Racionalismus, velmi dobře představený Fichtem, jest ctění vlastního já, mravní a intelektuální síly člověka; jest to vyšší způsob modloslužby.

Pantheismus, představený Schellingem, jest současné ctění živočišných sil a mravních sil člověka, zvířete i rostliny, současné ctění člověka a přírody, jakožto mocnosti totožné v jejich podstatě a v jejich rozvoji.

Pantheismus Hegelův jest pouze usoustavněným pantheismem Schellingovým. Hegel vynalezl toliko methodu.

Blud Hegelův zaujímá v nepořádku intelektuálním to přední místo, jež jest místem pýchy v nepořádku mravním. Pýcha praví: *Nicota jest Bytost*, Hegel nemluví jinak; Satan též ne. A formule pýchy jest formulí absurdního.

Pantheismus představuje blud v jeho formě naprosté. Ze všech bludů jest nejúplnější; už proto jest nejbliže snad tomu, by zpět se vrátil k pravdě, protože pro-

běhl kruh bludu; proběhl již celý, nemůže již ode dneška leda obrátiti se k Bohu.

Křesťanství umíšťuje absolutno jedině v Boha, klaní se pouze Bohu, odděluje Boha od stvoření; avšak spojujíc právě s takovou silou, s jakou rozlišuje, tvrdí, že vtělení Slova sjednocuje Boha s člověkem, a skrze něho s přírodou, aniž by je kdy smíchalo.

*Omnia vestra sunt; vos autem Christi,
Christus autem Dei.*

Pantheismus jest synthesa bludu.

Křesťanství jest synthesa pravdy.

Křesťanství, rozlišujíc konečno od nekonečna, a spojujíc je najednou skrze Toho, jenž usmířuje všechny věci ve své osobě nesmírné, zlidštujíc Boha, zbožštujíc člověka, aniž by však na okamžik směšovalo člověka s Bohem, činíc rozdíl tím ohromnější, čím důvěrněji spojuje v jednotu, stanovíc rozličnost podstat a zároveň hájíc dogma o přepodstatnění, křesťanství samojediné má právo pronést o Bohu tvrzení svrchované, jež zahrnuje úplně mou myšlenku: *Omnia in ipso constant.*

Schelling chtěl mluviti týmže způsobem; Schelling chtěl ustaviti toto svrchované tvrzení.

Avšak pantheismus, jenž dychtí po tomto slově, jest příliš malý, by je pronesl. Chce vzlétnouti, křídla mu chybí; padá celou svou tíhou zase na zem; připíná se ku tvorstvu, objímá je, klání se mu. Chce říci oněm slovo, jež jest pravdivo toliko o Bohu; avšak tvorstvo neslyší jeho křiku, neodpovídá. Jedině o tom, jehož svatý Jan a svatý Pavel nazývají *Ipse*, počátkem a koncem všeho, *ipse ipsissima vita*, jak dí svatý Athanasius, velký *Ipse*, jedině o něm slovo lidské, lačníci po tom, by prohlásilo vesměrnou jednotu a všeobecné rozdílnosti, může říci beze lži před Bohem, člověkem i přírodou: *Omnia in ipso constant.*

Tato pravda, tolik stará, že jedině věčnost ví o její kolébce, jest zároveň mladší než co nejmladšího jest. Lidstvo vše opotřebilo, vyjma křesťanství.

Neopotřebilo ho, protože ho neučinilo. Křesťanství jest pravda; lépe řečeno, křesťanství jest Náboženství. Tohle není pleonasmus (hromadění slov téhož významu). Vystříhejme se tohoto odstrašujícího zmatku, jenž skrývá svět bludů. Století XIX. jest velmi zdvořilé ku křesťanství. Avšak po zdvořilosti křesťanství netouží. Skoro všichni vynálezcové soustav vydávají se za nástupce Ježíše Krista. Myslí, jak samo

◎ ◎ KAPITOLA PÁTÁ ◎ ◎

sebou se rozumí, že jej překonali; avšak na konec přivoluji k tomu, by od něho záviseli.

Jejich křesťanství jest jakousi humanitární filosofií, dcerou Rousseau-ovou nebo Sociniovou, nebo Fourierovou, náboženstvím bez dogmatu, jež uctívá člověka a zapomíná na Boha.

Druzí jsou veseléjší: dělají z křesťanství melodii jakousi bez idee; dovolují mu, by kolébalo libě srdce člověka, zatím co filosofie má utvářeti našeho ducha. Jejich náboženství křesťanské jest sentimentálním snem, jenž vás uspává jako šumot vodopádu. Jedni praví o sobě, že jsou křesťany proto, že jsou nespokojeni, proto, že skrývají za jméno křesťanství své humanitární utopie, jiní proto, že nebe jest modré a že hledají přístřeší pod jménem křesťanství svým prostředním snům.

Pravé křesťanství jest Náboženství. První přípravou tomu, kdo je chce přijati, jest hluboký cit bezmocnosti člověka, jenž by je chtěl založiti. Obsahuje ve svých hlinbinách nikoliv řadu vět dutých a mlhavých, avšak pravdy zjevené, ze známých věcí nejvážnější, a vědu věd, theologii. Obsahuje nikoliv sny, avšak dogmata.

Jest pravdou absolutní, zjevenou v čase a v prostoru slovem absolutním. *Není přirozeným rozvojem lidského pokroku.* Ten-to blud jest jedním z nejmohutnějších bludů světa. Křesťanství jest darem Boha, oním darem dobrovolným a libovolným, jenž by byl mohl i nebýti, a jež Ježíš Kristus zvěstoval Samaritánce. Kdokoliv je přijímá jako přirozený pokrok, jako produkt řádu přirozeného, jako výkvět lidského pně, ani za mák je nepoznává. Nikdy by nebyl člověk padlý k Bohu vystoupil. Bůh sestoupil k člověku. Někteří chtěli křesťanství lidské. Potlačili *milost*; potlačili Boha. Jejich křesťanství zakusilo osud všech jejich děl. Zemřelo s nimi, ba před nimi. Křesťanství, jež neumírá, toť katolicismus. Jest to náboženství božské. Překroucené vámi v kacířství líbí se vám, protože sebe poznáváte v jeho překroucení, jež jest vaším dílem a jež se vám podobá. Katolicismus však Bohu se podobá. Nese na sobě jeho pečeť. Dokonaný, absolutní, absolutně božský, opatřený svými dogmaty a svými svátostmi, jest u vás v ošklivosti, protože nezúčastnili jste se ničím na této věci, jež není rozhodně vaším dílem.

Takové jest křesťanství, nikoliv úslužné, ochotné a ohebné, avšak mocné, nepo-

KAPITOLA PÁTÁ

hnutelné a božské, nikoliv takové, jaké by je lidé chtěli míti, nikoliv takové, jaké by je učinili, kdyby je byli učinili, však takové, jaké jest, takové, jak Církev je přijala, jak je uchovává a jak jemu národy vyučuje.

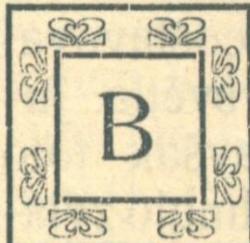
Kacířství nese známku člověka. Lze se o něm dohodnouti: dovoluje kompromisy. Člověk sdělil mu cosi ze své neduživosti, ze své slabosti. Katolicismus však jest celý z jednoho kusu. Jest božský skrz naskrz, kleknete, nebo se odvrátíte.

Vězte to tedy, neboť třeba objasnití hlediska: přirazíme-li ku křesťanství, přirazíme k milosti, k rádu nadpřirozenému: opustíme panství, jehož lze úsilím lidským dobyti. Zapomenete-li na tento rozdíl, zakalíte vědu a život v jich pramenech. Žádám vás, by vám tanul na duchu jako mně průběhem studia, jež pospolu tuto konáme.

VI

VTĚLENÍ.

Boh má svůj život vnitřní : On jest. Má svůj život zevní: zjevuje se. Člověk od svého pádu cítí v sobě hnutí přirozenosti sobě odporujičí, klonící se k stvoření, aniž by se mohl obejít bez tvůrce. Jest náhylen k mnohonásobnemu; avšak neupokojí se leda v jednotě.

Jest tak malý, že si oblibuje v sobě ; jest tak veliký, že se neuspokojuje leda v Bohu.

Před příchodem Krista lidstvo dělilo se ve dvě části zřetelně rozdílné, národ židovský a ostatní národy.

Filosofie řecká, bychom již o jiné nemluvili, hledala moudrost. Ustavuje filosofii. Není náboženstvím. Kult chybí. Řecká filosofie obrací se také k vnitřnímu životu Boha, k onomu životu, jenž se nazývá v Písmě *Sapientia*. Zapomíná na jeho život vnější, na jeho sílu, na jeho moc: *Virtus*.

Židovský kult, ačkoliv božsky založený, měl předváděti pouze předobrazy, podobenství. Tyto obrazy však, chtěné Bohem, obsahovaly ideu v zárodku. Obětované zvíře bylo předobrazem veliké oné oběti. Ježíš Kristus neřekl ještě k lidem: *Dítky moje, přátelé*. Svatý Pavel neoslavoval ještě radostnou svobodu synů světla. Judaismus byl náboženstvím: avšak toto náboženství bylo prozatímné; těsnulo zvláště k onomu zevnějšímu životu Boha, jejž Písmo nazývá *Virtus*.

Mluvíce o filosofii řecké a náboženství židovském, nezapomeňme na vzdálenost, jež je odděluje. První bylo věcí lidskou, druhé bylo věcí božskou. Nezapomeňme, pozorujíce je, ani na rozdíl jejich původu, ani na rozdíl jejich osudu.

Takovým způsobem byly by zůstaly čelem proti sobě a ve válce odpory, these

a antithese, kdyby sama jednota nebyla přišla vše zjednodušit strašným tajemstvím.

Slovo se stalo tělem. Tak dvě věci, jež jsme nazvali těmato dvěma jmény *Sapientia*, *Virtus*, spojily se v jedné viditelné bytosti. Tím způsobem Slovo v oběť se vydává inteligenci člověka a jeho očím, dávajíc tělo tomu *λόγος*, o němž snil Platon, nahražujíc ideou Judaická předobrazení, a člověk celý mohl uctívat Boha takového, jakým jest.

„*Judei signa petunt (these). Graeci sapientiam quaerunt (antithese). Nos Christum praedicamus crucifixum, Judaeis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam, ipsis autem Judaeis vocatis atque Graecis Christum Dei virtutem et Dei sapientiam.*“ (Synthese). (Svatý Pavel I. Kor. 22—24).

Křesťanství jest okkupace těla Slovem. Nuže, jaký jest předmět tohoto vtělení?

Uvésti Boha ve styk s námi skrze všechny částky naší bytosti, skrze všechny naše schopnosti, skrze vše, co nás činí lidmi. Tento Bůh učiněný tělem vstupuje do člověka všemi póry.

Bůh pravý jest tedy zároveň ideou a faktem, principem nehmotným a úkazem smyslům přístupným; protestanti i katolíci v tom se s námi shodují. Jest však

dílo to skončeno smrtí Kristovou? Ano, v jednom smyslu. Nikoliv, v jiném smyslu. Ježíš Kristus nezůstal na zemi ve způsobě člověka než na okamžik a na jistém místě. Zaujímal také nepatrný bod času a prostoru. A přece žil a zemřel pro všechny lidi. Přišel pro nás, kteří jsme ho neviděli choditi, mluviti, píti, jísti, spáti. Což nám tedy zbývá, když zemřel?

Nauka, pravíte? avšak nauka, toť idea, to není věčný fakt. Poněvadž však potřebujeme fakta s ideí, znak s principem, protože sluší dobrotně Boží, by ukojila potřeby, jež v nás vložil, jeho dílo zůstalo by neúplno, kdyby po odchodu Ježíšově nic smyslům přístupného a nic božského zároveň nepozůstalo na zemi vyděděné.

Jestli naopak Ježíš Kristus, idea a znak, zanechal ideu a znak, tu tento div spirituality a plasticity¹⁾ jest ve všech směrech jeho hoden.

Nuže, to se stalo. Zanechal ideu, zanechal svrchovaný útvar, shromáždění všeobecné, jež nazýváme řecky Církví katolickou. Bůh *jeden* založil Církev jednu, všeobecnou, nezměnitelnou.

---

¹⁾ duchovnosti a útvavnosti.

Každé slovo, každá řeč, jež se jednou jedinkrát proměnilo, nejsou jejím slovem, její řečí, a jest pouze jedno slovo, jež se nikdy neproměnilo. Provésti a dovršiti jednotu všeho a uchovati každému individualitu, takový byl problém. Individuum tihne k sobě, toť síla odstředivá, všeobecné shromáždění přitahuje k sobě, toť síla dostředivá, dobrá a prospěšná lidstvu jako molekulární sloučenství uhmoty neústrojné.

Smyslový fakt na zemi jest strážcem idee. Nepálíme podobiznu svých nebožtíkův otců. Lid praví, že malé dárky udržují přátelství. Nic není pravdějšího. Církev jest veliký dar, Bohem lidem podaný, by udržel přátelství mezi nebem a zemí. Ježíš Kristus pravil: Budu s vámi až do naplnění věků. Zbuduju svou Církev na skále. Bůh dal své slovo světu, a Církev jest zákonná přechovatelka daného slova. Člověk jest bytostí myslící: má nauku. Člověk jest bytostí praktickou: má kult a díla. Svátosti, udílené Církví, jsou cévami, jichž používá k tomu, by vlévala do nás ideu.

Avšak jsme vždycky svobodni a můžeme každou chvílí zablouditi, a dva veliké prameny bludů otvírají se před člověkem:

Iº Může obejmouti pouze smyslový fakt, přidržeti se znaku, a zapomenouti na ideu.

Tak činí pověreční, kteří, horlivě zaujati praktickým upotřebením, zapomínají na pravdu samu. *Znak*, věc podivuhodná! místo aby jim připomínal věc *vyznačenou*, podporuje je v tom, že na ni zapomínají. Tak činí schismatikové, kteří uchovali též jisté výkony, jisté křesťanské útvary, aniž by podrželi život kolující. Spadli jak odumřelý list do stavu jalovosti, přestavše se zúčastňovati mízy pně.

IIº Může se obejmouti pouze idea a nedbati na smyslový fakt. Tito zapomínají, že člověk má tělo. A kacíři, procházejíce se z trosek do trosek, kacíři, popírajíce Církev, vypověděli válku veškeré hmotě. Popřeli svátosti, skutečnou přítomnost Kristovu v hostii, vypudili konečně z chrámův obrazy i sochy, smysly postižitelné formy umění, udělené na zemi člověku, by se povznášel ku kráse neviditelné. Kacířství vůbec pokračuje v díle řecké filosofie, a v tom smyslu Tertulián viděl příliš dobře do věcí těchto, když nazval Platona patriarchou kacířů. Kacířství chová nenávist k vnějšímu znamení: i stávají se kacířové snadno hrubí a tělesní: Luther a mnoho jiných poskytuje nám toto hluboké poučení: Kdokoliv se chlubí, že

◎ ◎ ◎ ◎ VTĚLENÍ ◎ ◎ ◎ ◎

opovrhuje příliš hmotou, a chce se bez ní obejít, uctívá ji k svému potrestání.

Nevěra.

Pověra.

Ejhle lidské bludy.

Vtělení Slova: shromáždění všeobecné. *Papež.*

Ejhle pravda.

Církev katolická jest majetnicí Slova, tělem učiněného, v jeho plnosti a v jeho rozpjetí.

Když, útoče na zevnější kultus, svátosti, umění, protestantismus útočil, aniž by si toho uvědomil, na samo vtělení Slova, prakse, jež neodpouští nikdy, přivedla některé duchy k té druhé negaci, jež přesahuje záměry zakladatelů. Tělo Slova, požívané člověkem, sleduje v úmyslech Boha tělo Slova, jež vzalo na se pro člověka. Kalvín útočil na tělo požívané; Socinius, smělejší, útočil na tělo, jež vzalo Slovo na sebe. Kalvín útočil na společenství duší, na jednotu v lásce, na obcování svatých; Socinius útočil na samo božství Kristovo, v němž druží se duše, v němž milují se lidé, v němž obcují svatí. Protestantismus, pozbyv této oběti, nenahradil ji jinou obětí. Poskytuje světu dosud nevídanou podívanou na náboženství bez oběti a nachrám bez oltáře. Jenom následujte

a obdivujte. Kalvín a Luther, odloučivše se od jednoty, nemohli utvořiti jednotu. Protože vyobcováni byli společností katolickou, jejich společnost roztríštěná nemohla se udržeti na nohou, ježto měla za základ samu negaci jednoty.

• Kalvín spálil jednoho ze svých přátel; spálil ho bez užitku; jeho potomci nevzpomínají již na něho; jeho dílo jest mrtvo: vraždy končí často samovraždami.

Protestantismus, toto tělo hned na počátku v rozkladu, upadá teď v hnilobu, by velká podívaná byla světu dopřána. A divadlo to se odehrává před očima nepozorné Evropy, jež by měla pozorovati a jež nepozoruje. Kdyby patřila na mapu světa intelektuálního, pochopila by, proč lidská společnost se rozvrátila ve svém organismu a se rozložila; a rozjímajíc o rozkladu společnosti náboženské a snad uvědoměná krví a ohněm, zvykla by si pojednávati vážně o zločinech myšlénky.

Přihlížíme dnes k vybírání kostí protestantismu. Popřev Církev, popřel vtělení. Ti, kteří byli deisty před deseti lety, jsou dnes atheisty. Pozůstanou brzy toliko dva tábory v poli: pravda a blud, ano a ne, katolicismus a atheismus. Zápas dobra a zla, tou měrou, jakou věky kráčejí, stává

se gigantičtějším. Pravdy se stěsnávají, bludy se stěsnávají, vše se soustřeďuje, každá věc dychtí po synthesis.

Kteří se nalézají mezi oběma tábory, poznenáhlu se ztrácejí, takže pozůstanou jednoho dne pouze dva athleti proti sobě, viditelní a obnažení: Církev katolická, obec Boží, tvrzení kladu, láska, aprotitěmto obec Satanova, negace, zkáza, smrt a nenávist. A až časy budou dokonány, dle toho, jak kdo přilne k životu nebo k smrti, vejde v život lásky nebo v smrt nenávisti, a zakoušeti bude po věčnost osud, jaký si připraví v čase.

Z tohoto velkého rozštěpení třeba-liž uzavírat, že člověk, jenž nevidí pravdy zjevené, *nemůže* ničeho viděti; že jest *nutně* vydán naprosté noci na pospas, jestli odmítá světlo křesťanské; že vně víry rozum nemá existence; že tomu, kdo neví o spasení, pojmem Boha, pojmem duše, pojmem dobra a zla unikají *nutně*? Nic by nebylo falešnějšího. Tento blud vymazal by základní rozdíl řádu přirozeného a řádu nadpřirozeného. Toto tvrzení, jak pošetilé tak nemotorné, obrátilo by proti sobě vlastní ostří: útočilo by na křesťanství, chtějíc je na ruby oslavovati. Hle, kterak se vysvětluje velké rozdělení, jež se děje před našima očima.

Hřich, jež člověk nese v sobě, jest závažím, jež táhne jej bez přestání ku dnu propasti. Hřich jest praktickou negací; jest silou odstředivou, jež snaží se bez oddechu vzdáliti člověka od jeho středu.

Odstředivé síle hřichu Církve vzdoruje dostředivou silou modlitby a svátosti, silou nesmírnou, jejíž výkony, často opakované, zápasí proti rozleptávající a rozpouštějící moci zla, a hledí udržeti člověka v činné sféře magnetu.

Avšak co se stává, jestli člověk odstrkuje dobrovolně prkno spásy? Oddělen od velké jednoty zevnější, ztrácí brzy jednotu vnitřní své bytosti; vstupuje do říše temnot, a stahován nikoliv vniternou a logickou nutností principů, jež by mu přikazovaly ještě zůstat člověkem, i když se vzdává státi se Bohem, nýbrž spíše specifickou váhou vlastní osobnosti, řítí se z propasti do propasti a konečně opustí zákon přirozený právě tak, jak opustil víru katolickou. Tento člověk *mohl by* zůstat stoje na okraji jícnu; rozhodně mohl by tak učiniti; avšak neučiní toho: závrať, jež se ho chápe, není logickou nutností jeho postavení, jest to neduživostí a slabostí jeho přirozenosti. Člověk není nikterak mathematický; jest to bytost živá, složitá, mnohotvárná, jež jest ve styku s Bohem,

nikoliv svou myslénkou osamocenou, avšak všemi svými schopnostmi: pravda jest zároveň životem.

Evropa, jež zapřela Církev katolickou, *mohla, ve smyslu absolutním a abstraktním,* uchovati zákon přirozený; avšak neučinila toho, protože člověk nekoná vše, co může, protože vzdala se sile odstředivé hříchu prvopočátečního; proto také víra a rozum, zraněné týmiž nepřátely, ujednaly v tomto století mnohem těsnější spolčení než jindy.

Německý pantheismus jest jednou z nejúplnějších forem, jimiž se nůže blud oděti. A přece jest synem protestantismu, jenž v každé věci jest bojácný a neúplný. Pochází od Luthera, a ačkoliv zapřel svého otce, věc pozoruhodná, nemá jej v ošklivosti; nehněvá se naň. Hněv svůj uchovává na věci božské. Eklekticismus francouzský jest bledým nápodobením německého pantheismu. Jeho bůh, zároveň bůh, příroda a lidstvo, jest bůh Schellingův, avšak zmenšený. Bychom pochopili stav Francie, třeba znáti stav Německa. Bychom pochopili řeči „Vert-Verta“ u Visitandinek, třeba věděti, jací lidé navštěvovali ptačisko to, dříve než vniklo tak nevhod do kláštera¹⁾.

¹⁾ Myslím, že Ct. Ventura řekl při této příležitosti roztomilé slovo, avšak nedovedu právě udati stranu.

[ ] [ ] KAPITOLA ŠESTÁ [ ] [ ]

Nechť tomu jakkoliv, náš pantheismus jest ubohý pantheismus vypůjčený.

Nauka Renanova vyznamenává se tím, že nemá nauky, jako nauka mnohých jiných vyznamenává se tím, že tvoří fráse. P. Renan jest vojákem, dovedným střelcem. Nemá-li nauky, má aspoň úmysl: chce útočiti na Boha a zasáhnouti ho do srdce.

Francie, která nevyzná se ve filosofii a myslí o tomto předmětě vše, co se jí namluví, zamalgovala nášepty p. Renanovy se sentimentální pitomostí, představovanou Rousseauem, otcem komické opery, a se zlomyслným, jízlivým oslovstvím, představeným Voltairem, otcem písničkářů. Z hlediska exegese Francie přidržuje se ještě Strausse, tohoto zlomyслného děcka, na něž již dávno tam na druhé straně Rýna zapomenuli.

Německo obnosilo a rozhlodalo své vlastní bludy: jest čas, by přišlo k pravdě, již nelze obnosit. Jest třeba, by znovu začala. A jedině zárodkem všech zárodků může znovu začít. Hledá synthesu. Církev všeobecná, jednota živoucí, podává ruce.

Jestli Platon byl člověčenskou předmluvou Evangelia, byl mu Mojžíš předmlu-

vou božskou: avšak Církev samojediná jest schránkyní *Slova tělem učiněného* v jeho plnosti, *Verbum caro factum*, *Dei virtutem* a *Dei sapientiam*: a tato synthesa jest věrna sama sobě.

Víte, že žádný člověk nikdy neměl věrného žáka, ba ani v sobě; znáte člověka, tuto oblude nestálosti a vrtkavosti, tento zázrak slabosti; rozjímal jste, byť pouze na okamžik ve svém životě, mňotu kterežkoliv bytosti stvořené; víte, jaké základy mají lidé, jaké ústavy, a mnoho-li třeba větru, by zvráceno bylo vše, co stojí pevně zde dole; přece však vidíte tři věci:

I^o Reelní existenci světců.

II° Reelní existenci jednoty. Člověk v Církvi je v souhlasu se sebou i se všemi.

III° Existenci sociálního faktu, Církev, jež přežila všechny útvary, bez jakéhokoliv známého prostředku, jímž by zachovávala svou existenci a prodlužovala své trvání, neustupujíc v nižádném požadavku svého ducha a své nauky, podmaňujíc vše své nauce a svému duchu.

Možno-li viděti tyto tři věci, zůstat kliden před nimi a říci s jistotou: To neznamená nic?

Heroové jsou tu, by nás uvědomili, že světci nejsou lidsky možni.

Luther jest tu, jakožto typ reformátora. Jest tu, by nám vyprávěl a všem pokolením, čím stává se nauka, ponechaná svým apoštolum, v šanc vydaná svému apoštolu, svému vynálezci.

Všechny naukové instituce jsou tu, nebo spíše nejsou již tady; avšak dějiny nám praví, kolik časů trvaly v zemích civilisovaných.

A přece světci jsou tady.

Přece jednota dogmatu jest tu.

Přece jednota Církve jest tady.

Křesťanství jest přirozeně nemožno.

Nuže, ono jest.

Tedy jest nadpřirozeno.

Žádný pokrok je nepřekonává, ono však předstihuje veškeren pokrok.

Všemu jest přizpůsobitelnō, ničemu však se nepodobá.

Jeho přítomnost a jeho nepřítomnost způsobují v duši jiné účinky než přítomnost nebo nepřítomnost vědecké myslénky. Však také není míněním. Jest věrou, a víra jest ctností a mocí; tato samojediná okolnost ustavuje mezi křesťanstvím a kteroukoliv jinou naukou rozdíl, na nějž mimochodem upozorňuji.

Popatřte na svět ideí. Křesťanství samo sebou vítězí. Popatřte na svět fakt. Vítězí

svými přátely, kteří dosáhnou tam, kam člověk nemůže dosáhnouti, a kteří, aniž by se kdy sobě podobali, v jedno splývají v témže duchu. Vítězí svými nepřátely, kteří je oslavují po svém způsobu, a vystavují na odiv ani nevím jaké přetvářky a strojenosti, by nám ukázali, čím se kdo stává bez něho.

Veškerou chválou oplývá; avšak chvála nenávisti jest jednou z nejvýznačnějších. Jedná s neomylnou dokonalostí pudu. Jest slepá a tím již zřetelně odlišená. Tato nenávist má zvláštní ráz: vyznamenává se neobvyklou zuřivostí, jíž jeho nejpo-kojnější a nejmírnější nepřátelé sotva kdy unikají; jest to nenávist k překážce, o níž se cítí, že jest nepřekonatelná.

Jest to vztek vola, jenž si tříští rohy o zdi. Nuže, chvála této vzácné nenávisti odnáší se jedině ku katolicismu. Katolicismus jest ústředním bodem: všechny rány sbíhají se k tomuto středisku. Vše, co si oškliví nadpřirozeno, jej si oškliví.

Všichni mohutní duchové mají potřebu synthese.

Jest jim třeba nauky úplné, jež ze všeho vydá počet.

Než by se bez ní obešli, raději hrnou se a přistupují směle, bez rozpaků k absurd-

〔〕 KAPITOLA ŠESTÁ 〔〕

nímu, jen jestli toto usoustavněně absurdno skytá jím zdání odpočinku. Skvělý důkaz! Tolik potřebujeme víry, že se vrháme v náruč Fourierovi raději, než abychom upadli do prázdnna. Vy, duše zmítané v tomto hrozném století, duše rozrušené, žíznivé, jež nechcete čerpati u pramene otevřeného, obraťte zraky své na sebe a na vesmír. Dvě cesty se vám otvírají, cesta systémů, cesta pravdy. Systémy opičí se po pravdě; chtějí se obejmouti, protože ona vše objímá. Chtějí býti nesmírné, protože ona jest nesmírná. Avšak systémy jsou absurdní, a pravda jest rozumná.

Hloubejte v systému, najdete hned dno, spozorujete pýchu člověka, jenž svedl některé slabé duchy. Avšak dna pravdy nikdy se nedohledáte. Pohrouží vás do propasti plodné, jejíž bohatství budou se před vámi zmnohonásobňovati tou měrou, jakou si je budete osvojovati. Čím více budete hledati, tím více budete nalézati, a čím více budete nalézati, tím více budete hledati; neboť lačnost po nekonečnu vzrůstá v člověku s jeho užíváním. Zákon nekonečna, v odporu se zákonem konečna takové jest povahy, že se nám jeviti bude tím žádoucnější, čím více jej budeme chutnat. Systémy klamou na den vaši žízeň po

absolutním. Vpravdě jen křesťanství mohlo by ji ukojiti. Avšak dáváte přednost lži před pravdou ze dvou důvodů.

Předně pravda zavazuje vás, lež vás nezavazuje. Proto také věčný křík davu zaznívá ze století do století: *Nechť propustí Barrabáše.*

A pak křesťanství zjevuje se vám jako fakt dokonaný, zatím co systémy, již tím, že jsou neupotřebitelný, uchovávají půvab novostí a zdají se býti tajemstvím věků budoucích.

Obraťte své rozumování: křesťanství mělo minulost; tedy bude mít i budoucnost. Což hodlá snad vesmír zaměnit Boha? Myslíte, že znavený tvůrce předá svou moc některému nástupci? Nuže, jestli Bůh se nemění, náboženství též se nezmění. To, jež bylo pravdivo jedinou minutku, bude pravdivo, pokud Bůh Bohem bude. Bojíte se, že člověk předstihne Boha, že naše pokroky ho udusí, a že nekonečno nebude již dosti veliké pro nás?

Avšak nikoliv: křesťanství dráždí člověka tou měrou, jak ho přitahuje, zatím co blud, jenž není nic, nepůsobí naň. Nezřídka slyšíte člověka, jinak rozumného, avšak nepřítele Ježíše Krista, kterak zpozdile mluví a tlachá, když se k němu blíží,

KAPITOLA ŠESTÁ

akterak odříkává se zdravého smyslu, jestli zahlédne Církev v dálce. Zde, právě ve středu tajemství slepci vidí a vidoucí již nevidí.

Slovo se stává tělem: zaujímá místo v našem světě; přistoupíte k člověku a řeknete mu: Jakého přijetí, jakého uvítání se mu dostane? — Bůh, odpoví nám, jest Věčný vítěz. Použije ku své slávě přírody i člověčenstva. Lidé budou světci; budou dělati zázraky, takže se tvorstvo podrobí a země bude přeměněna.

Opustíte tohoto mluvčího, přistoupíte k jinému a položíte mu tutéž otázku: Bůh, tak odpoví vám tento, jest Věčný přemožený; budou se mu vysmívat, budou jej bít, křižovati.

Třetí půjde kolem; ještě k němu přistoupíte a předvedete mu obě odpovědi: Hle, o čem mne ujišťovali ti dva lidé; řekněte, kterému z nich mám věřiti? — — Oběma, odpoví třetí, a třetí bude mít pravdu. Bůh vskutku svou přitažlivostí spojuje v lásce bytosti, dle přirozenosti nejpřípomínejší k tomu, by si nerozuměly, on vítězí nad každým pokolením, každou nenávistí, každým předsudkem; Bůh svou silou odpudivou sjednocuje také v nenávisti proti sobě, dovoleno-li nazvatí

sjednocením shluk smrti, bytosti nejvíce uzpůsobené k tomu, by si nerozuměly.

A zajisté, nerozumí si. Avšak promíjejí si všechny své rozkoly, by tím více byli zajedno v jednom, v nenávisti k Bohu. Jejich jméno jest vždy legion (množství, pluk); avšak tato okolnost dodává legionu tomu ani nevím jaké děsné jednoty, parodie té pravé. Goethe miluje Voltaire, ač vpravdě oprávněn jest k tomu, by ho nenáviděl; avšak miluje ho, protože oba nenávidějí křesťanství.

A přece nenenávidí je týmž způsobem.

Voltaire má se ku křesťanství upřímně; jest to oslepení dokonalé. Klid ten pochází z naprostého duchovního ochrnutí. Nic netuše a nepředpovídaje, vyhýbá se mu, zrovna jakoby jej strašilo. Ostatně jeho srdce podporuje jeho ducha: Voltaire, bychom ho tak mimochodem definovali, jest zlomyslný a jízlivý pitomec. Goethe naopak jest mužem intelligentním. Proto také veden jest při každém okamžiku ve směru křesťanství; poněvadž však jedině ruka Boží uvádí do chrámu, Goethe, jenž se chce obmeziti na vlastní síly, nevchází. Tím hlásá dvě věci, tendenci velkých duchův a trestání špatných vůlí. V každém okamžiku konstatuje nějakou pravdu, jež

jest předtuchou křesťanství. Avšak nenávistí jest odsouzen k tomu, by nešel po tomto poznání. Nastupuje cestu a nedostává se až k Bohu. Tento stav ducha není zvlášť jemu vyhrazen. Jest společný všem bystroduchým lidem, kteří dobrovolně nejsou křesťany. Zasáhnuti v každém okamžiku nějakou ideou, jež je sblížuje s křesťanstvím, odříkávají se samých sebe a zastavují se ve svém rozběhu spíše než k němu dojdou. Odmitají každé světlo, jež by hrozilo býti světlem křesťanským. Zakazují si výhledy do dálky, obzory, jež by vábily pohled tam s oněch břehů. Křesťanství září ze všech stran. Cítí jeho znepokojující blížení. Neboť pravdy přirozené slouží mu za preludium, za úvod, *a duše jest přirozeně křesťanskou.* Jakoby chom měli před sebou dobrovolné vyhnance, kteří se dusí na této cizinské zemi. Vzduch, v němž oni mohou dýchati, jest vzduch vlasti. Avšak v této vlasti třeba býti občany. Nuže, chtějí býti králi a nenávidějí samojediného krále zákonného. Vzdalují se, by ho neviděli, avšak dusí se, vzdalujíce se. Inteligenci jsou voláni, nenávistí však vzdalováni. Obcházejí tedy jako vinníci kolem zdí, jež si zavřeli, zakoušejí strach před světlem a potřebu

světla, učiní krok v před, krok vzad, dychtí po zavanutí vzduchu, zavrhuje vše a utíkají. Co se také podobá hostinnému ničestu, líbí se jim. Město však samo se jim nelíbí; neboť ukládá všem své zákony. Ve svém blázivém pobíhání narazí občas čelem proti posvátným zdí paláců, jež mohli sami obývat, potom prchají odstraněni, zase přibíhají a pohlížejí s nenávistí, promíšenou žádostí, na dvanáct velkých bran města, jež se mohlo stát jejich vlastí!

Jestli křesťanství jest samozřejmou nutností nesmírné většině lidí, kteří nemají takový čas, by hledali svou víru, a kteří přece mají potřebu víry, není méně nutno mysliteli, jenž též potřebuje víru, jenž jest také člověkem, mnohdy dítětem, a jenž, ponechán sám sobě, může se všeho od sebe dočekati. Hegel jest toho skvělým příkladem. Neopustili jsme ho, i když jsme kromě jeho jména i jiná pronesli. Představuje synthesu bludu moderního; jest dozráním bludů předchozích; i přikročme k souhrnu jeho nauky, dříve než opustíme a dříve než soustředíme své pohledy na Vtělení, v němž vidíme synthesu pravdy.

O kontradikci, pokud jest zlem a nícotou, Hegel myslí, že jest věčná, nutná a jednou pro vždy vítězitelkou. Tvrdí a

hájí identitu dobra a zla, nutnost, fatalitu obou. Nazývá harmonií tuto věc, jež by neměla mít jména, a Bohem substanci, jež trpí tento odstrašující zjev; a tak slibuje stejně zlu i dobru věčné panování. Hegel myslí, že boj dobra a zla, v němž jsme činiteli a obětmi, jest rozhodným a nutným stavem bytosti. Zapomenuv na svobodu člověka, myslí, že hřich jest nutný. Odstraňuje jeho jméno, a následovně i jeho povahu: činí z něho jednu z forem vesměrného vývoje. Zapomenuv na Boha, zapomenuv zároveň na rozdílnost dobra ode zla, na vítězství jednoho nade druhým, a na věčný triumf bytí.

Ku příkladu:

Máme na zřeteli zločin a ctnost. Hegel myslí, že dohromady ustavují řád, že stanoví jej nutně, věčně, stejným stupněm, rovnou měrou. Hegel, křesťan, měl viděti pravdu, a měl ji viděti s hlediska velmi povyšeného. Nikoliv, hřich není podoben svému opaku. Jest zlem. Člověk, jenž jej páchá svobodně, bude potrestán. Nikoliv, hřich není v řádu, avšak bude přiveden k pořádku ve věčnosti mocí spravedlnosti a milosrdenství.

Kdyby kontradikce měla vždycky trvat ve stavu, v jakém dnes ji nalézáme, vzdá-

lena jsouc toho, by ustavila harmonii takovou, jak Bůh ji chce, byla by rozhodnou jeho negací. Avšak rozřešena jsouc jednou v jednotě absolutní moudrostí, jež obepíná nepořádek rozsáhlejším pořádkem, stane se přízvukem nesmírné harmonie. Jest lží, že dobro a zlo jsou totožny; jest pravda, že obojí může nalézti místo v řádu naprostém. Peklo bude v řádu, kdežto hřich nebyl, a každá věc bude mít svůj hlas ve velikém tom koncertě.

V den, kdy relativní opposice objeví se před očima, v den, kdy věčná spravedlnost a věčné milosrdensví prozradí svou jednotu, odstrunce svou podstatu, reální, absolutní kontradikce naleznou v Bohu svůj psaný osud, a aniž by se stotožnily vespolek, zladí se v souzvuk s řádem absolutním, vstupujíc každá na své místo ve vesměrné harmonii, jedinou a aktivní mocí nekonečna.

Opposice relativní dochází rozřešení absolutního.

Kontradikce absolutní dochází rozřešení relativního.

Rozjímaje o těchto věcích, od nichž závisí moje budoucnost lidská a moje budoucnost věčná, pod okem Boha, jehož neoklamu, zapjat v řetěz bytostí, povolán,

[ ] [ ] KAPITOLA ŠESTÁ [ ] [ ]

bych volil, vida, že jsem stvořen pro život a nikoliv pro smrt, pro pravdu a nikoliv pro blud, pro lásku a nikoliv pro nenávist, pozoruje, že jsem neschopen sám sebou, vlastními silami dospětik cíli, kněmuž směruju, třeba mi ruky, jež by mne k němu přivedla, i svěřuju se Církvi věčné.

Tato Církev mluvila řečí stále stejnou, poněvadž božskou. Od svatého Petra k Piu IX. neproměnila se: a ani se nepromění. Ať se trůny sřicují nebo vztyčují, mluví a mluví hlasem nezměnitelným. Kamkoliv popatřím, vpřed, vzad, jsem obklopen nepřetržitostí slova toho. Jsem v souhlasu se svými Otci Nikejskými, se svými Otci Toledskými, se svými Otci Laodicejskými, se svými Otci Tridentskými. Jsem v souhlasu s lidstvem, v souhlasu se sebou, v souladu s Bohem, jenž jest mi blíže než sám sobě jsem. Obcuiji se svatým Tomášem a se svatým Dionysiem Areopagitou, a s jeho mistrem Hierotem, se svatým Anselmem, kteří věřili, jakož i s Isákem, Jakobem, Abrahamem, kteří čekali, jakož i s čínskými dítkami, jež misionáři křtí. Pozdravuji vědu a víru, jež se spojují v jednotě. Jsem pro život a proti smrti. Pozdravuji Řím a Svatou Stolici apoštolskou. Kladu se k nohám dědice slibů,

◎ ◎ ◎ ◎ V TĚLENÍ ◎ ◎ ◎ ◎

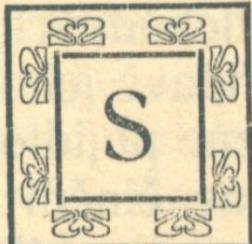
učiněných svatému Petru, starce, usta-
vičného opatrovníka klíčů třikrát svatých,
jenž jest představitelem světla nestvoře-
ného a jeho neomylným hlasem. Lnu bez-
výminečně a bezměrně k jednotě Církve
věčné. Jí podrobuju své dílo. Podřizuju
jí slova, jež pronáším k její cti.

71
vulnus, infelix, ut, novum
doloris, inquit, non potest, ut
potest, illa, nescire, quod
et quis, mecum, est, et, quae
vulnus, tollere, potest, ille, dicit
et, quae, dicitur, in, dolo.

VII

SPASENÍ.

tudovali jsme synthesu ve Vtělení. Jest čas, bychom ji studovali ve Vykoupení.

Nic není isolováno ani na tomto, ani na onom světě. Elektrický proud vzájemného souručenství rozchvěje celý řetěz bytostí při každém záchvěvu sebe menšího článku. Vše dává a vše dostává. Vše působí a vše odpovídá na toto působení. Každý jazyk lidský má sloveso činné a sloveso trpné.

V řádu prvotním bezpochyby každý tvor, byv dotknut, odpověděl jako zladěný nástroj zvukem harmonickým, a toto od-

[ ] [ ] **KAPITOLA SEDMÁ** [ ] [ ]

povídání bylo právě tak libé jako činnost, jež je vyvolala. Od pádu příroda vzbouřená vzala na se více krutosti než sladkosti. Nic se nedává: vše se prodává. V řádu prvním snad by bylo bývalo zapotřebí jmenovati vášněmi libé pocity blaženého člověka, vůni, již vydechovala růže králi nevinnému, jenž se přiblížoval k její koruně. Dnes má trny, by korunovala krále vinného. Střídavě pán a otrok, král a poddaný, veliký a malý, silný a slabý, vítěz a poražený, dle toho, jak Bůh mu uděluje nebo mu odnímá trochu té jeho síly, člověk točí se ve spirále činnosti a těmto opačných, protichůdných činností, jež mu připomínají střídavě jeho velikost a jeho bídu. Kdo nalezne pojídlo mezi těmito věcmi? Kdo řekne činění: Bud' pokorno, trpno? Kdo řekne utrpení? Bud' slavno, činno, dobývačno? Nejvyšší umdlenost jest snad nejvyšším povznesením. Ze všech věcí lidských bolest jest Bohu nejbližší. Neznám než jedno slovo, jež by mohlo takto mluviti: jest to kříž. Znáte ještě jiná? Ježíš Kristus, *dopustiv*, by mu rozpjali páže i nohy, spasil svět. Svrchované utrpení to bylo činností po výtce, a mše, jež znovu předvádí utrpení, jmeneje se *úkonem*.

Fraška se dohrává, pravil umíráje Octavius Augustus, císař světa. Měl pravdu. Čím také byl život Augustův, ne-li řadou činů osamocených, bez výsledku, neužitečným utrácením sil, a co jest fraška, ne-li výkonem bez účelu?

Dokonáno jest, pravila pravda umírajíc, a pravda mluvila pravdu. Život Ježíše Krista byl dějstvím povýtce; usmířil všechny věci s Bohem. Jest nejvyšším znamením velké harmonie. Kříž dovršil dílo to; Ježíš Kristus svátost měl se rozšířiti mnohonásobný na zemi. Ježíš Kristus oběť měl se zapsati v jednotu s Bohem. Kříž usmířovatel rozřešil dvojitost tohoto problému, takže splynul v jedno. Vydávaje tělo Ježíše Krista lidem, vydával je tím Bohu. Kříž dovolil nebi a zemi, by se stejně zúčastnili na téže oběti; svátost zde dole, oběť tam nahoře. Jest klíčem věčného Jerusaléma, kde skvěje se ve své jednotě tělo Člověka-Boha, světlo bez konce, z něhož vycházejí paprsky, jež budou osvěcovati vyvolené po celou věčnost. Jest klíčem, jenž otevřel hrob, v němž kvasio po tři dni zrnko pšeničné, by se pak rozhognilo mnohonásobně na zemi. Vykoupení jest splněno. *Vše jest dokonáno.* Dluh jest zaplacen nebi a zaplacen peklu.

Satan nemá práva, by si stěžoval. Měl svou hodinu moci. *Nunc est hora vestra, et potestas tenebrarum.* Temnoty vítězily po svém způsobu. Světlo tomu tak chtělo.

Bůh a člověk jsou dva magnety, jež se přitahují z jedné strany a odpuzují z druhé. Bůh volá člověka a oddaluje ho. Oddaluje ho, protože ho miluje. Oddaluje ho, protože chce být dobýt. Život a smrt ve svém věčném tváři v tvář vysvětlují soustavu světa. *Vis fugere a Deo, fuge ad Deum.* Bůh, jenž vás volá, opatří vás zbraní k tomu, byste zvítězili nad Bohem, jenž vám odporuje. Jemu odporovati trpně, takové jest tajemství velikosti. V každé době člověk snil o bitvě, v níž by porazil Boha. A zajisté, neklamal se úplně. Život jest tímto bojem. Jenže člověk špatně viděl obraz. Nenalezl bod hledný. Světlo nepřicházelo s hůry. Vyvolil za bojiště nenávist, místo aby vyvolil lásku. Titani, chtějice slézti nebe, měli úplně pravdu. Ježíš Kristus vyzývá k násilí a neslibuje Boha než jeho přemožiteli. Ten, jenž vidí vše týmž pohledem, praví týmž hlasem: Připodobněte se těmto maličkým; a : Slezte útokem nebe. Prometheovi se to nepodařilo. To proto, že zapomenul spojiti se s Bohem, s tímto protivníkem zbožňova-

ným, jehož třeba prositi, když proti němu boujeme. Usilování člověka, velké i malé, jež chtělo dobytí, aniž by chtělo podvoliti se oběti, Manfreda, Fausta, dona Juana, vyběhlo na prázdro, v zločin, ve směšno. Avšak dítko dvanáctileté, jež koná své první přijímání, může býti prospěšno lidem a přinutiti Boha, by se vzdal.

Hraničníkem, jenž odděluje oba druhy dobyvatelů, linií, jež určuje vítězství, jestiř přijetí oběti. *Hoc signo vinces.* Jest taková sláva v tomto podrobení, že Bůh sám nezjevuje se nikdy slavněji než když se dává poraziti: odtud zázrak.

Jsou chyby osobní? — Ano.

Každý se cítí osobně zodpovědným. Nikdo nemá výčitek svědomí za chyby druhého; přece však každý cítí se hrdým nebo zahanbeným slávou nebo hanebností toho, jenž s ním souvisí. Odkud přicházejí člověku tato přesvědčení vniterná, přirozená, a na pohled sobě odporující?

Člověčenstvo, jež nenávidí nespravedlnost, miluje přece ideu o spravedlivém trpícím a uniírajícím pro všechny. Můžete nechápati; avšak nemůžete neviděti. Bůh zasahuje a mučí svého Syna nevinného, jenž představuje lidi vinné, a hle, v čem spočívá souručenství. Bůh odpouští lidem

◎ ◎ KAPITOLA SEDMÁ ◎ ◎

vinným pro lásku svého Syna nevinného, a hle, se souručenstvím, osobní vítězství individua. Nevysvětluju, konstatuji.

A co činila v okamžiku rozhodném tato oběť? Zasáhla-liž velkou ranou? Nikoliv; přijala ji. A co dělají řeholníci, co dělají karmelitáni? Nic, není-liž pravda? Hromosvody též maří čas na památnících. Strhněme tyto železné hroty. Co činil Ježíš Kristus na kříži? Měl nohy přibité a nepohyblivé. Opakuju to, výkon jímž Boho-člověk uzavřel boj a porazil svého Otce, byl Hořké Umučení. Tato poloha těla ukřížovaného, hmatatelné to znamení krajní nemohoucnosti, symbol Muky, byl postojem vítězství, jejž vyvolil vítěz sladký a strašlivý, jehož rány směřovaly na Boha. Nevím, jestli bych kdy ukončil. Kříž jest mezi nebem a zemí; kříž jest ve středu času, ve středu prostoru, ba ve středu pohybu. Šlo se k němu po 4000 let a jde se k němu po 1800 let. Pohledy země a pohledy nebe obracejí se k hoře, již korunoval. Jest základem všeho, středem všeho, vrcholem všeho; způsobil, že věda a život splynuly v nesmírné jednotě božské theorie, zrealisované mezi nebem a zemí Boho-Člověkem.

Jako v lidstvu muž představuje svobodu a žena přirozenost, podobně na globu

obydleném Východ jest zemí přirozenosti a Západ zemí svobody. Ježíš Kristus, jenž vysýlá provolání k svobodě, by napravil a zpět dobyl přirozenost, umírá na Východě a umírá obrácen k Západu. K Západu vztahuje páže své; k Západu směřuje jeho pohled; k Západu kyne, by tam zbudován byl Řím.

Ve starověku již Řím a Řecko ve jménu svobody přemohlo Asii, Troju, Persko, jež představovaly přirozenost. Příroda ta počala se pod onou silou dobyvačnou. Na Západě Alexandr zdolal a zkrotil Bucefala, by pak přemohl svět.

Koněm tím jest přirozenost bujará, plná ohně a nezkrotná, kterou člověk cvičí, činí si ji povolnou, povzbuzuje ji nebo tiší dle své vůle.

Později rytířstvo zrodilo se na Západě. Západu odkazuje svůj kříž oběť, ducha vypouštějíc; Západ prvně vztyčí tuto korouhev.

Civilisace a věda byly odkázány předně Evropě, tomu dílu země, jenž měl první přijmouti kříž, a jedině národové, kteří mají kříž, mají hromosvod! *O altitudo!* Západ jest bojiště; avšak až svoboda lidská přemůže přirozenost, tehdy nastane věk intuitivního nazírání. Přijde pak bez-

pochyby Východ a zase on vztyčí kříž. Konečně Východ a Západ budou spojeni v údolí Josafatu, a kříž objeví se u vítězoslavě, otvíráje věčné království Boží.

Čím výše jest člověk postaven, tím zůstává osamocenější.

Anděl odloučenosti zasahuje vše, co vystupuje do výše.

Vyvýšenostem myšlénky odpovídají často trýzně srdce. A přece velcí lidé, velcí osamocenci stávají se pojidly, jež sjednocují vespolek lidi obyčejné. Z hlubin své samoty vrhají do lidské společnosti velké objevy, velká díla, jež se stávají jejím tmelem. Přesaděte tuto pravdu přirozenou do řádu nadpřirozeného a v panství nekonečna. Kříž jest osamocení absolutní. A přece ukřižovaný usmířuje všechny věci vespolek a vše k sobě táhne.

Si exaltatus fuero, omnia ad me traham. Jest synthesou universální.

Ledajakostí, lehkomyslností a nevědomostí, jejichž příčiny zasluhovaly by býti vyhledány, někteří došli tak daleko, že přijímají křesťanskou mravouku, aspoň v theorii, a že odvrhují dogma křesťanské. Zapomenuli, že, když křesťanská mravouka jest praktickým výrazem pravd, jimž dogma jest výrazem theoretickým, připu-

stiti jedno a zavrhnuti druhé, toť připustiti důsledek a odvrhnouti princip.

I zde ještě Ježíš Kristus objevuje se jakožto usmířovatel. Rozjímáním této nesmírné skutečnosti rozplynuly by temnoty. Dogma o Vtělení jest krokem Boha k člověku. Křesťanská morálka jest úplnou odpovědí člověka, jenž se obrací k Bohu. Ježíš Kristus jako světlo Boží jest důvodem i substancí dogmatu. Ježíš Kristus jako světlo člověka jest důvodem i substancí zákona. Pokud jest uměním božským, spravuje a ovládá chování Boha. Pokud jest cílem posledním, spravuje a řídí chování člověka. Nuže, na kříži Ježíš Kristus uskutečňuje a naplňuje měrou vrchovatou úmysly Boha, a zároveň uskutečňuje spásu světa. Objevuje se jako oběť. Objevuje se jako svátost. Objevuje se jako Bůh: Jest dogmatem Vykoupení. Objevuje se jako člověk. Jest naprostou svatostí. Knězem a obětí zároveň, jest pravdou naprostou, pravdou stejně dogmatickou a morální. *Omnia in ipso constant.*

Třeba upozorniti na to, že Bůh vůbec schraňuje pro sebe vědu o rovnováze. Sám sobě ponechán, člověk jest opilým sedlákem Lutherovým, jenž klátí se hned na levo, hned na pravo. Ježíš Kristus má

tajemství rovnováhy, a jeho jméno *pontifex* jest toho znamením. Bez něho člověk se klátí. Prosím, by se mi dovolilo naznačení u příležitosti kříže, jakožto typu rovnováhy, analogii, o níž soudím, že jest uchvacující.

Přitažlivost jest zákon světa. Přitažlivost jest zákonem, není silou. Slovo *síla* zahrnovalo by moc, připojenou k tělesům, lpějící na nich; slovo *zákon* označuje jsoucnost naprostou jakožto pramen vše-mohoucnosti.

Přitažlivost jest zákon světa. Tělesa přitahují se v přímém poměru s hmotami, a v obráceném poměru se čtvercem vzdálenosti. Země jest přitahována sluncem. Poněvadž však síla odstředivá, jež není zase než zákonem, přirozenou to protiváhou síly dostředivé, udržuje v řádu vesmíru soustavu rovnováhy, země volí střední cestu a otáčí se kolem hvězdy, která ji přitahuje, místo aby se na ni vrhla. Člověk jest přitahován Bohem. Křičí, říčí k němu: toť síla dostředivá. Z druhé strany hmota, konečno, vše, co jest ohrazeno, také jej přitahuje. Padl: jeho pád dovolává se svých práv. Co učiní člověk, jsa takto zadržován a vlečen ve smyslu opačném? Půjde k Bohu a hmota bude

jeho cestou; nikoliv hmota vítězná a nezdolná, ta by ho vzdalovala od jeho cíle, avšak hmota podrobená, tělo Slova, prostředník. Bez stylové figury, na pokraji propasti potká *pontifexa*. V řádu prvním člověk nevinný by by přešel bez bolesti. Avšak člověk padlý platí za přechod, a mostem jest kříž. Překážka stává se prostředkem, dle obyčeje Božího.

Pokračujme. Člověk objeviv zákon svého oběhu, pravil si: Jestli dvě síly mohou se sjednotiti, by se z nich složila jedna síla, jež by byla výslednicí obou, síla jedna může se též bezpochyby rozložiti v síly dvě, jež spojeny, zjednaly by rovnováhu síle jediné, z níž pocházejí. Protože jest *synthesa*, může býti *analysisa*. Hle visutý, řetězový most. Položme naň sílu, již budeme jmenovati X a náklad ten nerozdělujme. Most bude příliš slabý. Nesnese svého obtěžkání *na zkoušku*. Avšak jestli, těžice ze zákona, jejž jsme stanovili, budeme moci rozložiti sílu, jež táhne dolů a převésti působení její nikoliv na jeden most, avšak na mnohé, jestli budeme moci rozvrhnouti zkusné toto zatížení na rozličné síly, jež převezmou na sebe odpor síly celkové, snad rovnováhy hledané bude docíleno. Odtud div mostů

visutých, vznešeného to obrazu souručenství.

Na to bych rád obrátil pozornost těch, kteří věří, že svět viditelný zjevuje a zrcadlí svět neviditelný, jenž jest jeho typem a vysvětlením.

Raději poukazuju na tajemství, než abych vztáhl ruku na závoj, jenž je zastírá. Pamatujme, že *pontifex*, obtěžkaný svým zkušným nákladem, obtěžkaný křížem, nepohrdl lidskou pomocí. Šimon Cyrenský nebyl neužitečný. A my, kteří kráčíme pospolně, těsně vedle sebe, po cestě, patřme na Toho, v němž tkví podstatně zákon rovnováhy, na Toho, jenž nám pravil, bychom nesli břemena jedni druhých, a jenž nám slíbil, že bude tam, kde dvě nebo tři duše budou ho prositi pospolně.

Připojme tuto myšlenku k myšlenkám, jež kříž plodí. Co jest to zkouška spravedlivých? Jest to zápas dobra a zla, jenž se v nich projevuje.

Ve svém břemeně nesou břemeno jiných. Kdybychom upřeli zraky své na reversibilitu (převrátitelnost pólů), vzezření světa změnilo by se pro nás. Praví se často, že zlí prospívají, že vše se k nim hrne, a že dobrým se staví překážky v jejich pod-

nicích. Avšak komu se co daří? Komu se nedaří? Víně, co to jest dařiti se? Co to jest jednati? Co to jest mrhati čas? V okamžiku, kdy pravíte: *Pracuju a tento člověk nedělá nic*, snad právě vy ničeho neděláte přes pohyb, jímž se zmítáte: snad tento člověk nepohyblivý vás zachraňuje před smrtí a před zatracením: snad, zatím co vy spíte, on bdí, snad jedná jako prostředník. Kdo ví, jestli úspěch zlých nevysvětlil by se mnohdy nepřítomností kříže! Zaujati úplně reálním, nejsou pronikáni ideálem. Avšak není neužitečno pověděti lidem dobrým a špatným pravdu takovouto: *Bol(est)¹⁾* není utrpení a rozkoš není radost. Bol a rozkoš jsou dva zjevy nahodilé, jež se dějí v naší duši, jež však nezasahují ji vždy až k jejímu kořeni, až do jejich nejposlednějších ohrad. Radost a utrpení (hluboká bolest duševní) ji pronikají, jí otřásají do té nejvnitrnější hlubiny, jíž jedině ruka Boží snad může pohnouti: to jsou ta dotknutí hluboká, vni-

---

¹⁾ Lépe *svízel*. Jazyk náš příliš nerozlišuje v bolestech, a ani v citech jasných, v citech veselí, radosti a rozkoše nemá tak přesného odstínění. Užíváme proto slova *radost* pro hluboké, abychom tak řekli pro duchovnější city, kdežto *rozkoš* pro povrchnější city v *smyselech*. Podobně svízel a bolest, bol a utrpení příliš jsou u nás synonymy, ačkoliv jemnější oko přec rozdíly, nebo spoř náběh k rozdílům postrehne.

terná a strašlivá, vyšší, než věci smyslům přístupné, jimiž často bývají vzněcována. Jsou to tajemství duše, odehrávající se ve svatyni, kam oko lidské nevnikne, a jež slovo lidské nemůže vypraviti. Radost jest ideální nadšení, o němž mluvil prorok, když pravil: *Exaltationes Domini in gutture eorum*, a utrpení vyvalo Veleoběti tento výkřik svrchovaný: Bože můj, Bože můj, proč jsi mne opustil?

Nuže, vizte fakt, o němž myslím, že jest nepopěrný: Jen ti znají radost, kteří prošli ohněm utrpení; utrpení toť opposice cítěná, radost toť harmonie tušená. Konečně svatí prohlašují (a jestli jejich svědectví plní nás podivem, což na tom?) svatí prohlašují, že nalézají radost v utrpení. Tato opposice, tak na pohled nerozřešitelná, trčí na dně duši: jest vztýčena křížem, k dobrému svědectví těch, kteří již vstoupili v panství harmonie.

A rozjímali jste to strašlivé slovo *Kříž*? Není protivenství jeho ukázkou? Jestli kostely z kamene mají po století viditelnou podobu kříže, duše lidské, jež svatý Augustin nazývá chrámy, nehonosí-liž se toutéž ideální formou kříže?

Svatý Pavel prohlašuje, že to, čeho se nedostává utrpením Ježíše Krista, sám

vlastním utrpením doplňuje. Tedy se něčeho nedostává utrpením Páně? Slyšíme říkati po všechny dny, že Ježíš Kristus jest hlava, a že církev jest tělo; avšak málo na to myslíme. Jsme přece údy téhož těla. Není to, jak snad myslíte, fráse, jest to skutečnost. Žádný člověk nečiní zlo jinému člověku, aniž by sám sobě zlo nepůsobil. Kdyby souručenství sdělilo nám některá ze svých tajemství, tváří na zem bychom padli. Vidíme, jak mnohdy působíme na člověka. Avšak působíme usta- vičně na všechny lidi, aniž bychom na to mysleli. Spatříme mnohdy následky některého ze svých skutků. Avšak byl skutek ten reálním jedině proto, že následek jeho jest viditelný? Přemýšlíme kdy o tomto vesměrném vyzařování sebe samých, své duše, svého těla, svého konání, svých slov? Vesmír jest nesmírná deska fotografická, a vše působí na vše tajemným odleskem.

V řádu fysickém postihneme účinek svého vyzařování toliko v bodě přesně stanoveném, v němž deska připravená zachycuje čitelně. Přece však jest všude, méně sice viditelnou, avšak právě tak pravdivo.

Každý z nás naplňuje vesmír svým obrazem, a jestli nevidíme se všude, to proto, že chemie nestaví všude fotogra-

fický přístroj: obraz jest tam vždy, toliko deska tam chybí. Kyselina pyrogalová vyvolává toto vyzařování; avšak na desce jest dříve než ona: upevňuje je, netvoří je. V řádu mravním nevěříme paprskům, jimiž vyzařujeme leda tam, kde se pevně a smyslům přístupně zachycují. Nemyslíme na to, že duše naše, vítězící místy a věky, přinášejí trochu života nebo trochu smrti na druhý konec času a prostoru, a že duše bezpočetné, jež nemají s námi pražádného zjedného styku, těžiti budou z našich vítězství nebo trpěti budou našimi nedostatky.

Účinky elektřiny, recipienty, baterie, vybíjení, zvratné údery, všechny ty věci, jež, ač mnohdy jen z doslechu známé, naplňují nás tajemným a postrašným obdivem, nezobrazují-liž ony proudy naprosto nehmotné, jež naplňují svět? Nesymbolisují-liž tyto boje světla, jež, bez ustání přijímané, odpuzované, vysýlané, navrácované, hledané, obávané, odrážené, působí ve světě duchův a spěje, kam se mu líbí, dle úhlů, jež vyvoluje? Elektrický telegraf, abychom již nic jiného neuváděli, zdál se před několika roky nemožným: není-liž symbolem a nevyznačuje-liž zjevně jisté věci, jež zdají se dnes ještě opozděným duchům nemožnými? Pokrok ve všech

směrech spočívá v tom, by byly vzdáleny hranice nemožného, a k tomu, by se vzdálily hranice nemožného, nejpříznivěji přispívá víra v tajemství.

Radikální jednota těla Kristova jest čímsi hluboce neznámým. Naplňuje Písmo a my jitamani neznamenáme. Ten, jenž naplňuje vše ve všech věcích, musí dle veškeré lidské pravděpodobnosti býti sám sebou dokonalý, dovršený, protože jest plnost; avšak každá pravda jest tajemna, a každá nauka, jež neopírá se o tajemství, jest tím už odsouzena. Proto také člověk chová v sobě dvě náchylnosti, jež se zdají protivny, jež však nejsou: láska k samozřejmosti a láska k tajemství. Nuže, Ježíš Kristus, v němž dle svatého Pavla sídlí podstatně plnost Boha, sám očekává dle téhož svatého Pavla svou náplň člověčenství. Neřekne-liž v den soudu: Hladověl jsem a nenakrmili jste mne. Má tedy dosud hlad! Hřich, praví Písmo, rozlučuje Krista. Vskutku, zadržuje tvoření jeho těla a hle, kterak. Tělo Bohočlověka, vržené na zem jako zrno pšeničné, musí vzkříšeno býti zmnohonásobně, protože zmřelo; avšak bratří Vykupitelovi, prvrození z tolika bratří, jsou dědici vykoupení. Kdykoliv tedy člověk odpírá jeho úkolu

vykupitelskému, kdykoliv nechce zúčastnit se na díle tom, jež jest zároveň Utrpením i Činem, kdykoli nechce se Bohu podrobiti, by se mu připodobnil, pokaždé člověk nechce vstoupiti v tělo Kristovo; vzdoruje jeho utvoření; rozlučuje a ničí je měrou své moci.

Svět starý, stín a předobrazení, měl za účel pod panstvím zákona, utvářeti hmotné tělo Kristovo; posledním cílem a vlastním posláním světa nového, plného života a milosti, jest utvořiti ideální tělo Kristovo, jež očekává od lidské svobody svého dokončení a docelení svých údů.

Všichni tvorové přísluší člověku, směrují k člověku, a člověk směruje k Bohu skrze Ježíše Krista.

A tak Ježíš Kristus, Bůh a člověk, jest posledním cílem všeho, co existuje, a práce vesmíru zdá se zjednodušena; jedná se o to provésti to, vyplniti to ve smyslu velmi reálném. *Veritatem facientes in charitate*, činěním pravdy v lásce.

Zrealisovati ideu zjevnými znaky, pokračovati v díle Panny Marie, dáti život témuž Slovu slovy, jež jsou činy, činy, jež jsou slovy, vyzvednouti opposici, připraviti harmonii: takový jest zákon křesťanský.

Nechť všickni jedno jsou, jako můj Otec a já jedno jsme! Když toto zvolání vyšlo z hrudě Ježíšovy, okamžik na to šel se vydat do rukou katanů; okamžik před tím ustanovil Eucharistii.

Tuto pronáší svrchované zvolání po absolutní harmonii, prohlášené v lůně absolutní opposice. Ten, jenž má býti zrazen svými přátely, ukřižován svými nepřátely, opuštěn všemi, zapřen hlavou své Církve, a v jistém smyslu opuštěn Bohem svým Otcem, ten, jenž právě měl ztratiti podobu člověka a vzítí na se podobu červa zemského, ten jemuž za chvíliku budou se vojáci posmívati, prohlašuje před Bohem a před lidstvem pokoj dovršený. Prohlašuje svou jednotu s Bohem Otcem, jednotu lidí vespolek, druhou to jednotu, obraz první. Jest jediný Bůh se svým Otcem, a, by se učinil jedno s lidmi sjednocenými, právě založil Eucharistii. Chce býti jedno s lidmi toutéž jednotou, v jaké s Bohem trvá od věčnosti. Kterak to však učiniti? Kterak Bůh, byť sebe více Bohem, to zařídí? Pověděl jsem vám to: právě založil Eucharistii, jakoby k odpovědi na poslední námítku; teď krev Boha-Člověka bude kolovati v žilách lidí. Počínáte již znamenati, vy, kteří mluvíte

o jednotě, co jednota bytná učinila ze světa? Touto harmonii nesmírnou, prohlášenou v lůně nesmírné opposice, jsou položeny základy křesťanského náboženství. A s takové výše ovládá prostředník situaci, že prohlašuje již své dílo za dokonané, jakoby zapomínal, že má teprve zemříti, *Opus consummavi*.

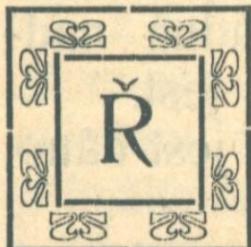
Et nunc clarifica me tu, Pater, apud temetipsum claritate quam habui, priusquam mundus esset apud te.

Odsouzenec na smrt, jenž vidí vztýčenu před sebou šibenici otroků, volá k Bohu Otci o věčné záře, v nichž se skvěl v lůně jeho dříve, než svět učiněn byl.

Stoje před touto opposicí nesmírnou a před touto harmonií nesmírnou, nenalézám jiného slova, jiné odpovědi možné kromě *Credo* a *Amen* Církve. Věřím slovu Boha, člověkem učiněného, slovu lidmi odsouzenému, jež ustaví jednotu a království, jež má přijíti. Věřím v moc jeho krve; věřím, že modlitba života věčného, jež se strojí na smrt, byla vyslyšena; věřím, že vyslyšena byla modlitba světla slavného, jež co nevidět má podléhnouti noci v zahradě Olivetské, a jež slibuje svým spoluřadicům jas věčné jednoty a blaženého nazírání. *Omnia in ipso constant.*

VIII

KŘÍŽ.

rek jsem vše? Svatý Pavel nemyslil, že by vše řekl, v okamžiku, kdy složil právě své vyznání víry a své vyznání vědy, a když prohlásil, že nechce znáti, než Ježíše Krista. Ježíš Kristus, počátek a konec věcí, mu nepostačuje. Tábor mu nepostačuje. Přeje si jiné hory. Dodává ku jménu Ježíše Krista jiné ještě slovo; totiž Ježíše Krista ukřížovaného.

Popatřme na svět ideální. Jest od 1800 let vytvářen, ovládán neobyčejným znamením, jež slove znamení kříže. Popatřme na zemi obydlenou, na planetu. Čas i pro-

stor jsou rozděleny ve dvě části. V jedné jest kříž; v druhé ho není.

Znamení kříže jest rozlišovací známkou mezi nebem a peklem. Jest prvním úsilím ruky dětské, posledním úsilím ruky starcovy, a všude, kde tomu není tak, není nebe. Tam brzy pak, mocí toho lidského zvyku, jejž jsem již konstatoval, země postupuje místo peklu, a civilisace umírá a barbarství nastupuje. Krajiny, jimž nevěvodí kříž, kde žádná zvonice neobjevuje se pocestnému na hoře, jsou obývány lidmi, kteří všeobecně se vespolek požírají.

Kříž štěpuje Boha na člověka, a žádné slovo, byť sebe vypjatější, žádná nadšázka nedovede říci, čím kříž jest.

Nicméně, protože slovo nám jest dáno, povězme o něm něco.

Svět byl stvořen dle zákonů matematických, nazíraných Bohem ve Slovu. Svět byl stvořen *in numero*, *in mensurâ*, *in pondere*.

In numero. Aritmetika, čas.

In mensurâ. Geometrie, prostor.

In pondere. Tíže, pohyb, přitažlivost. Byl vykoupen tímže Slovem a dle těchže způsobů. Snad jsou mezi dny téhodne tvůrčího a dny téhodne vykupitelského analogie, o nichž Bůh ví.

*In numero. Sciens quia tempus venit,
nunc est hora vestra.* Ejhle čas, hodina. Vykoupení naplňuje se v čísle, *in numero*. Avšak tato hodina jest hodinou v pravém smyslu slova. Jest hodinou ústřední. Moje hodina ještě nepřišla, pravilo Slovo v okamžiku, od kterého neučinilo již ani jednoho zázraku. Tato hodina jest umístěna uprostřed hodin, uprostřed času. V ní se čas sbíhá a soustřeďuje. BERÁNEK byl rdousen od počátku tohoto světa, a oběť ta má se obnovovati na oltáři až ku konci časů.

In pondere. Až budu povýšen, potáhnu vše k sobě (*omnia* a nikoliv pouze *omnes*). *Homines et jumenta salvabis*). Stanu se středem a tím i přitažlivostí, zákonem přitažlivosti a případem svrchované přitažlivosti, vesměrným magnetem.

In mensurâ. Poslechněme, jak geometrie nám mluví o kříži. Geometrie, jež jest vtělenou přísností a jež jakoby pro tuto vlastnost nesměla si všimnouti něčeho, z čeho by neučinila ihned předmět nějaké poučky, uchovává přece jedno okno, otevřené v nekonečno.

Zkoumejme hbitě universální synthesu. Jaká jest absolutní forma morální opposite?

Jest to bytost neskonale dokonalá, prokletá Bohem. Jest to spravedlivý, nesoucí břímě hříchu lidského v jeho úplnosti.

Avšak vizte slovo pravdy věčné:

„Vstoupil jedenkrát do svatyně, nikoliv s krví kozlů a telat, avšak s vlastní krví, získav nám spasení věčné. Právě proto jest (Ježíš Kristus, oběť neposkvrněná), prostředníkem Nového Zákona, aby smrtí, již vytrpěl k vůli odpykání za nespravedlnosti, jež se páchaly v prvním Zákoně, ti, kteří jsou povoláni Bohem, přijali dědictví, jež jim přislíbil.“

Jaká jest absolutní forma opposice metafysické?

Jest to život věčný, podstupující smrt.

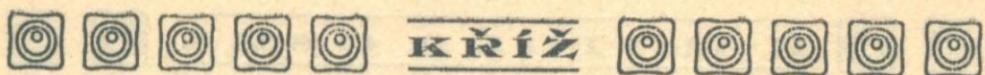
Exanimavit semet ipsum. Již život lidský byl pro něho zničením. Nuže, zničil se až k lidské smrti. Neboť vizte jiné slovo:

„Zlídilo se Otci, by veškerá plnost postavila si v něm sídlo, a by usmířil všechny věci se sebou skrze něho, pokoj přivodiv skrze krev, již prolil, na vše, co jest na zemi a co jest v nebi.“

Ježíš Kristus, silně zvolav, sklonil hlavu a vypustil duši . . .

Vše bylo dokonáno.

Jaká jest absolutní forma opposice geometrické? Jest to setkání dvou rovnoběžek.

Jednoho dne z rozkazu římského prokonsula byl poražen v lese strom. Byla to sykomora. Galilejským dělníkům bylo naporučeno, by jej otesali. Neosekali jej bez námahy. Museli zrealisovati geometrický plán, nazíraný Bohem ve Slově, jež mělo býti přibito na tento kus dřeva. Na toto dřevo skutečně bylo přibito Slovo tělem učiněné. Tělo bylo vztýčeno svisle: směrnice života; páže byly rozpřáhnuty vodorovně: směr smrti. Takovým způsobem udála se oběť, jež obsahuje život a smrt usmířené.

Všechny věci obejmuly se v nesmírném polibku. Neboť dřevo sykomorové bylo zkříženo. Přímky jeho směru, rovnoběžné, pokud strom žil, pokud kořeny byly v zemi, protnuly se v úhlech pravých, v úhlech stejných. Strom přijal tvar kříže a byl přesazen na horu.

Život a smrt se zkřížily a protnuly se v úhlech pravých, zapěli hudbu nekonečnou, jež schvátila týmž souzvukem věčnou podstatu i věci stvořené, Boha, člověka, i přírodu. Bůh Otec, zastavivší se ve svém nekonečném utíkání, nelitující již, že učinil člověka, objal tvorstvo na onom strašlivém vrchu. Shledal ještě jednou, že jeho dílo dobré jest.

Nuže vizte *postulatum* transcendentní matematiky:

ROVNOBĚŽKY SE PROTÍNAJÍ V NE-KONEČNU.

Omnia in ipso constant. Pravím to s jakousi hrůzou: život a smrt se udržují stojíce pospolu, *cum stant, constant*, na zemi i pod nebem.

Pantheismus nemá kříže. Jeho směrná linie běží vodorovně. Země rozprostírá se před zraky osamocená a zpustošená. Nekonečno jest nepřítomno. Tvorové jsou pospolu, avšak neudržují se na nohou, a žádný Bůh jich nevztyčuje. Ze slova křesťanského, z velikého slova tak prostého a tak plného, *constant*, snad pantheismus může pronéstí první slabiku *cum* společně, kdežto *stant* jest mu odepřeno.

Kříž jansenistský, jenž představuje Ježíše Krista s rukama pozdviženýma, znásilňuje úhel pravý, svírá páže ukřižovaného a odlučuje ho od přírody. Kříž jansenistský stojí, *stat*. Avšak jest sám, *cum* jest mu zakázáno.

Pantheismus nemá hlavy, jansenismus nemá paží. Onen objímá, aniž by povznášel, tento povznáší, aniž by objímal.

V kříži katolickém *Omnia constant*. Život pozdvihuje smrt a schvacuje ji s sebou

k nebesům do svého triumfálního běhu. Vše se objímá, vše se povznáší, vše se rozlišuje, vše se sjednociuje.

Jednota, znovuzbudování, plnost, synthesa, svedení všeho v jedno, křik člověka a křik Boha! V okamžiku, kdy Slovo, bytně sloučené s lidskou přirozeností, bylo přibito na kříž, Bůh nepřestal viděti v tomto Slově Pravdu! V okamžiku, kdy Slovo táhlo k sobě veškeré tvorstvo, svádějíc v jednotu všechno rozdělené, tento kříž, na nějž lidé přibili jeho lidské tělo, zobrazoval geometricky toto nejvyšší setkání, tuto náplň, toto splynutí, jež pojalo i Boha Otce, ukojeného ve své spravedlnosti, ve svém milosrdenství, v celé své nekonečné osobnosti, a usmířujícího se s vesmírem v osobě tohoto Syna, jejž jakoby již již opouštěl.

Absolutní opposice byla uskutečněna: skrze ní připravila se naprostá harmonie.

Tři dny nato ten, jenž zjednal na hoře soulad času a prostoru obětí ideální a reální, vstal zmrtvých. Odešel posadit se na pravici Otce. Tam budou naň vyvolení patřiti. Víra ustoupí vidění.

Credo bude nahrazeno Věčným *Alleluja*, a ze symbolu, jejž zpíváme vevyhnanství, zůstane toliko poslední slovo: *Amen*.

Uvidíme tváři v tvář Boha takového, jakým jest. Uvidíme tváři v tvář Bytost, Princip, Toho, jenž jest, Toho, jehož jméno jest nevypravitelné a jež se nepíše bez třesení, spatříme Boha Otce.

Spatříme tváři v tvář Boha Syna, Slovo, rozdílnost v jednotě, Toho, v němž Bůh Otec rozjímá věčně vzory všech světů stvořených a možných, Slovo, skrze něž ten, kterýž Jest, obcuje s těmi, kteří nejsou, Bůh člověkem učiněný, Bůh dítkem učiněný, který spal, (spánek jest charakteristickým znamením přírody smyslové), Bůh, jenž měl matku, Bůh, jenž prosil Boha, Bůh, jenž plakal, Bůh, jenž se sklonil k nicotě, Bůh, jenž se sklonil nad propast, Bůh, jenž vynalezl, kterak by se seznámil s neduživostí, se strachem, s nudou, kterakby se zničil; konečně uvidíme se tváři v tvář s Duchem Svatým, sjednocením to Otce a Syna, jejich odpočinutí v Lásce, Toho, jenž se dává symbolisovati olejem, a jenž nařídil mazati olejem nemocné, a modliti se při tom, by harmonie, jež se nazývá zdravím, byla jim udělena, nepochopitelná radost a pokoj Páně, nesmírná harmonie, nekonečná, věčná, absolutní, absolutně nevyjádřitelná, absolutního klanění hodná, harmonie konečně, harmonie, harmonie, harmonie.

IX

PŘÍPIS UNIVERSITÁM NĚMECKÝM.

ezbývá mi, než abych vyjádřil naději. Tato kniha praví jisté věci. Třeba si k ní domysliti jisté jiné věci. Největší jsou ty, jež si máme domysliti. Jejího účelu bude dosáhnuto, jestli sjednotí několik lidí ve výslovnou affirmaci pravdy, a bude ho dosáhnuto nadbytečně, jestli vnukne těmže lidem, těmto přátelům, jichž jmen neznám, smysl k věcím vyšším. Ó světlo tajemné! ó světlo zjevné, ó vznešený předměte!

Bože z Boha, světlo ze světla, *Deum de Deo, lumen de lumine*. Ó ty, který

 KAPITOLA DEVÁTÁ

víš vše, sděl s námi něco ze svého vědění! Ó Slovo, v němž jest vše životem, podstato nekonečně nekonečná, v níž každá pravda kotví, ó světlo, klaním se ti! ó světlo, zazáří na nás skvělým svým leskem!

Žijeme v době, kdy odvážlivost zla opravňuje k odvážlivosti dobra. Duchové zmatení a zachmuření potuluji se bez odpočinku od jedné krajinosti ke druhé na poli svých myšlének. Veliké zmatky jsou příznivy velikým pohybům. Prvky v tavení se lépe pronikají. V den, kdy Německo a Francie, kdy věda a život potkají se v křesťanství, bude velkým dnem v dějinách světových. Páni profesoři universit německých, Bůh žádá vás o vaše přispění. Řekněte svým mistrům, řekněte svým žákům, řekněte svým spoluobčanům, že věčný Vyhnanec, ten, jenž nemá, kam by hlavy položil, Kristus, ten žádá národ germánský o pohostinství.

Pravda absolutní zavdává podnět ku spodobení všech pravd, ta přetvoří je ve své světlo, místo aby je zničila. Bude vaším životem a životem vaší vědy. Rozbili jste Evropu, když jste rozdělili jednotu.

Idea nějaká vzklíčí v duchu Německa. Rámě Francie přeloží ji v čin. Vzdě-

laný svět nápodobuje Francii a Německo. Až dosud vyvrhovali jste negaci na svět; avšak vyčerpali jste ji a, pod trestem smrti, vstoupíte opět v panství bytosti. Napravíte zla, jež jste spáchali. Ukážete světu lid katolický, vědu katolickou. Francie bude vás sledovati na cestě k životu, jako vás sledovala na cestě k smrti. Věda a víra se obejmou. Před velkými věcmi, jež, by se mohly zjeviti, na vás čekají, nedejte se, pánové, zadržeti vás nedůstojnými svěradly, svěradly zvyku, předsudku, stranictví. Plnomocníci Evropy, rozjímejte před Bohem v svobodě svých duší.

Církev na vás čeká. Nosí od pohromy, jež vás od ní odloučila, ustavičný smutek matek. Opakuje nad vámi slova proroka-krále nad ztraceným synem: „Absalone, synáčku můj, synáčku můj, Absalone!“ Ezechiel stál před kostmi rozdrcenými a zledovatělými, když zaslechnul toto slovo: „Dechni na ně, synu člověka; dechni a prorokuj.“ Dechnul, život se vrátil a mrtví povstali. Vaše věda jest hromadou obrovských trosek, jež žádá života, dchnutí Ducha Svatého. Změnите v katedrálu kostnici, v níž dřímou ostatky vašich předků. Slyšte je. Praví vám velikým svým

hlasem, že věda a víra chtějí se spojiti, že budoucnost světa spočívá na této podmínce, že skrze vás XIX. století musí vykoupiti zločiny století XVI., že vnukové těch, kteří zbloudili, mají provésti dílo, hodné jich genia a hodné jich odvahy.

Schelling zemřel, Hegel zemřel, Německo umře, jestli se nedá stisknouti v páže všeobecné matky, jestli nevztyčíte prapor jednoty v metropolích své filosofie. Vše se boří kolem vás. Strom, jejž onen vzbouřenec zasadil, vcházeje do Wormsu, vyslyšel prosbu tohoto člověka: vzrostl jako jeho nauka, padl jak ona; jílmeček Lutherův bleskem byl sražen. Worms zaslechl rachot hromu. Schelling pozdravil svými posledními pohledy naději, jež se uskuteční.

Vynasnažte se, aby hlahol pokoje rozvnučel se od Naší Milé Paní Pařížské k Naší Milé Paní Kolínské! Kolín, město katolické! Tolikrát stoleté zdi jeho metropole nedokončené nevěděly by snad o strašidle protestantismu, kdyby nebyly slyšely Friedricha Schlegela, slavícího návrat svůj k jednotě katolické, an zpívá s vyznáním víry Pia IV. *Te Deum* na smíření s Církví! Skrze tyto idee a skrze tyto vzpomínky, skrze tužby vašich osví-

◎ ◎ ◎ ◎ PŘÍPIS ◎ ◎ ◎ ◎

cenějších předků, skrze památku velkých lidí a památku světců, skrze to Slovo věčné, jež jest přístavištěm duchů, a jež doprává inteligencím rozumnosti, odvážuju se vás prositi, pánové, byste rozřešili konečně v harmonii tuto velikou dissonanci, jež zpozduje vědu a jež pustoší duše !

DODATEK

VYŇATEK
ZE
ZÁKLADŮ THEOLOGIE
BLAHOSLAVENÉHO HIEROTA.

Božství Pána Ježíše jest příčinou a náplní všeho; udržuje věci v harmonickém celku, aniž by bylo vším nebo částí; a přece jest vším i částí, protože obsahuje a poněvadž chová po výtce a od celé věčnosti vše i části. Jakožto princip dokonalosti jest dokonalé ve věcích, jež nejsou dokonalé; a v tom smyslu, jak září dokonalosti

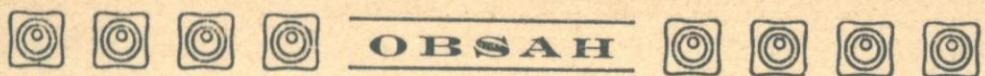
svrchovanou a předcházející, není dokonalé ve věcích, jež jsou dokonalé. Jakožto forma nejvyšší a původní, dává formu tomu, co jí nemá; a v tom, co má formu, jakoby jí zbavovalo, právě následkem výbornosti své vlastní formy. Jakožto substance vznešená proniká všechny substance, aniž by poskvrnila své vlastní čistoty, aniž by sestoupila se své sublimní výše. Určuje a třídí principy věcí a zůstává nanejvýš nad každým principem a každou klasifikaci. Ustáluje podstatu bytostí. Jest trváním, jest silnější než staletí a přede všemi staletími. Její plnost objevuje se v tom, co chybí tvorům; její přehojojnosc propukuje v tom, co tvorové mají. Nevyslovitelná, nevypravitelná, nade vše chápaní, nad každý život, nad každou substanci, má nadpřirozeně to, co jest nadpřirozeno, a vrchovatě, co jest nejvyšší. Odtud pochází (ó by nám zjednaly milosrdenství chvály, jimiž velebíme tyto zázraky, jež převyšují každou inteligenci a každé slovo!), odtud pochází, že snižujíc se až k naší přirozenosti a berouc ve skutečnosti naši podstatu, a dovolujíc, by se nazývalo člověkem, božské Slovo bylo nad naší přirozenost a nad naši podstatu, netoliko protože se spojilo s lidskostí bez proměnění a bez zakalení svého božství, a že jeho plnost nekonečná netrpěla tímto nevypravitelným potřením; avšak ještě, což jest mnohem podivuhodnější, protože

□ □ □ □ **DODATEK** □ □ □ □

se ukázalo vyšším nad naší přirozenost a naší podstatu v samých těch věcích, jež jsou vlastní naší přirozenosti a naší podstatě, a že podržela způsobem nadmyslným to, co jest v nás, to, co jest z nás.“

(*Díla svatého Diviše Areopagity*,
přeložená z řeckého; s předmluvou kněze Darboy, p. 361.)

Úvod . . . . . I.—II.

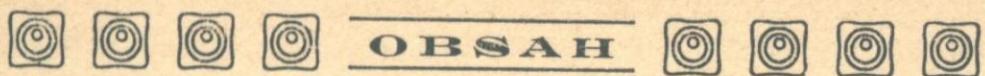
ČÁST PRVNÍ

KAP. I.	Negace náboženství	3
KAP. II.	Negace společnosti	25
KAP. III.	Negace vědy	41
KAP. IV.	Negace umění	69

ČÁST DRUHÁ.

KAP. V.	Německo a křesťanství	93
KAP. VI.	Vtělení	125
KAP. VII.	Spasení	151
KAP. VIII.	Kříž	171
KAP. IX.	Přípis německým universitám	178
Výňatek ze základů Theologie		185

Úvod . . . . . I.—II.

ČÁST PRVNÍ

KAP. I.	Negace náboženství	3
KAP. II.	Negace společnosti	25
KAP. III.	Negace vědy	41
KAP. IV.	Negace umění	69

ČÁST DRUHÁ.

KAP. V.	Německo a křesťanství	93
KAP. VI.	Vtělení	125
KAP. VII.	Spasení	151
KAP. VIII.	Kříž	171
KAP. IX.	Přípis německým universitám	178
Výňatek ze základů Theologie		185

